

KULTUREN

Utbyggnad av Södra stambanan, Sträckan Flackarp - Lund C

Lunds stad, Lunds kommun, Flackarp socken,
Staffanstorps kommun, Skåne
Arkeologisk utredning steg 1. 2014

KULTURMILJÖRAPPORT 2015:6
IVAN BALIC & JOHAN WALLIN

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Sammanfattning	3
Förutsättningar	5
Bakgrund.....	5
Exploateringsituation	5
Det uppdragsarkeologiska systemet. En kort presentation av arkeologiska undersökningstyper.....	5
<i>Arkeologisk utredning (särskild utredning)</i>	<i>6</i>
<i>Arkeologisk förundersökning</i>	<i>6</i>
<i>Särskild undersökning.....</i>	<i>6</i>
<i>Aktuella forskningsområden och vetenskaplig potential. En kort sammanfattning</i>	<i>7</i>
<i>Delsträcka 1.....</i>	<i>8</i>
<i>Delsträcka 2</i>	<i>10</i>
Antikvariska/arkeologiska förutsättningar/bevarandeintressen	10
Fornlämningssituationen, topografi och tidigare kunskaper	11
<i>De naturgeografiska förutsättningarna</i>	<i>11</i>
<i>Den aktuella fornlämningssituationen</i>	<i>11</i>
Utredningsarbetet steg 1	17
Metoder och prioriteringar.....	17
<i>Byråinventering.....</i>	<i>17</i>
<i>Fältinventering.....</i>	<i>18</i>
<i>Genomförande</i>	<i>18</i>
Resultat delsträcka 1	19
Indikationer på nya kultur- och fornlämningar	20
Fornlämningar med utökad omfattning eller osäkra uppgifter	23
En sammanhållen kulturhistorisk miljö.....	26
Resultat delsträcka 2	29
<i>Stadsparken</i>	<i>31</i>
<i>Stadsvallen.....</i>	<i>31</i>
<i>Kv Svaneluckykan</i>	<i>32</i>
<i>Kv Billegården.....</i>	<i>32</i>

Kv. Banmästaren	33
Kv. Sankt Måns	33
Kv. Rosengården.....	34
Kv. Armaturen.....	34
Kv. Gasverket.....	35
Kv. Myntet	35
Kv. Västertull.....	36
Kv. Bantorget.....	36
Trollebergsvägen.....	37
Kv. Klosterkyrkan	37
Kv. Carl Holmberg	37
Bangatan.....	38
Västra Station.....	38
Bedömning av påverkan delsträcka 1.....	38
Kunskapsbehov efter AU1 arbetet och förslag till vidare åtgärder	40
Bedömning av påverkan delsträcka 2	45
2. Utbyggnad öster om de befintliga järnvägsspåren.....	47
Bifogade uppgifter.....	52
Administrativa och tekniska uppgifter	52
Referenser	53
Bilaga 1	57
Sammanställning rörande berörda kvarter inom Lunds stad. ...	57
Ordlista facktermer	83

Sammanfattning

- Inför en utbyggnad av södra stambanan till fyra spår på sträckan Flackarp – Högevall, samt för att utreda konsekvenserna av en eventuell fortsatt utbyggnad till Lund C, genomfördes en arkeologisk utredning steg 1. Utredningssträckan var ca 4 km lång och berörde ett område som var 100 m brett på var sida om den befintliga järnvägen. Projektet omfattar i huvudsak två nya spår, mindre transportvägar och teknikbyggnader. Utredningen är uppdelad i två delsträckor, Flackarp till Högevall samt Högevall till Lund C. Den andra delsträckan omfattar bland annat delar av fornlämning Lund 73:1 Lunds medeltida stad.
- Den arkeologiska utredningen består av en fältinventering samt en byråinventering av relevant arkiv- och kartmaterial, i syfte att fastställa om fornlämningar berörs av den planerade utbyggnaden. Vidare ska platser inom utredningsområdet, där sannolikheten för att det finns under mark dolda fornlämningar identifieras. Resultatet ska utgöra ett underlag för Länsstyrelsens fortsatta beslutsprocess, men också för Trafikverkets projektplanering.
- Inom, eller i direkt anslutning till delsträcka 1 har fält- och byråinventeringen resulterat i att 7 nya lämningar identifierats. Vidare har kompletterande uppgifter rörande omfattning och läge för 5 tidigare kända fornlämningars fastställts. Inom delsträcka 2 har en grundlig byråinventering av arkivmaterial genomförts för att klargöra fornlämningens bevarandestatus och vetenskapliga potential inom varje berört kvarter.
- I rapporten presenteras en bedömning av den påverkan som den planerade utbyggnaden kan få på kända och nya potentiella lämningar inom delsträcka 1 samt förslag på fortsatta åtgärder. För delsträcka 2 presenteras en antikvarisk värdering av varje berört kvarter, vilken bygger på resultaten från byråinventeringen samt en antikvarisk utvärdering av olika utbyggnadsförslag.

Figur 1. Området för den arkeologiska utredningen steg 1 inför utbyggnaden av södra stambanan, sträckan Flackarp–Lund C markerat på en karta över sydvästra Skåne. Utredningsområdet markerat med rött.

Förutsättningar

Bakgrund

Trafikverket avser att bygga ut södra stambanan till fyra spår på sträckan Flackarp-Högevall, samt utreda konsekvenserna av en fortsatt utbyggnad från Högevall till Lund C för säkerställa möjligheten för en framtida utbyggnad (se figur 1 & 3). Utbyggnaden kommer i huvudsak att omfatta två nya spår vid sidan av de befintliga samt mindre transportvägar och teknikbyggnader. Kulturen i Lund har på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne genomfört en arkeologisk utredning steg 1 i syfte att fastställa om fornlämningar eller deras fornlämningsområde berörs av den planerade utbyggnaden (Lst. dnr: 431-13344-2014). Resultaten ska utgöra underlag för Länsstyrelsens fortsatta beslutsprocess, men också för Trafikverkets projektplanering.

Delsträckorna skiljer sig inte bara åt i frågan om och när utbyggnaden kommer att genomföras, utan de är av olika karaktär rörande även flera andra aspekter. Sträckan Flackarp till Högevall berör flera olika zoner, bland annat åkermark, industriområde, koloniträdgårdar och bostadsområden. Likaså löper sträckan genom ett varierat fornlämningslandskap med lämningar från stenåldern fram till modern tid. Denna del av utredningsområdet benämns delsträcka 1 (se figur 3).

Sträckan Högevallsbadet till Lunds C berör delar av stadsparken och stadsbebyggelse, både inom fornlämning 73:1 Lunds medeltida stad och utanför. Denna del av utredningsområdet benämns delsträcka 2 (se figur 3).

Exploateringsituation

Utredningsområdet omfattar områden med vitt skilda typer av exploatering och därmed också olika typer av påverkan. I den södra delen används marken främst för odling, medan sträckan norr om Höje å uppvisar varierande aktiviteter i form av rekreationsområden, gatumark, industriområden och småskalig trädgårdsodling i form av koloniträdgårdar. Den norra delen av utredningsområdet omfattar i huvudsak stadsbebyggelse och rekreationsområden.

Det uppdragsarkeologiska systemet. En kort presentation av arkeologiska undersökningstyper.

Uppdragsarkeologi är de arkeologiska undersökningar som görs som villkor för att tillstånd ska ges till ingrepp i fornlämning och regleras i kulturmiljölagens 2 kap. 10 – 13 §§. Detaljerade regler för hur paragraferna ska tillämpas finns i *Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd (KRFS 2007:2)*. För närmare beskrivningar hänvisas läsaren till dessa.

Fornlämningar är spåren efter människor från äldre tider och skyddas av kulturmiljölagen (1988:950) och det är förbjudet att förändra, ta bort, skada eller täcka över fornlämningar. Undantag kan göras vid en exploatering om påverkan står i proportion till

samhällsnytta. Det är därför viktigt att det finns fullgoda underlag för att kunna fatta beslut i sådana ärenden. Denna process är uppdelad i tre steg och i vissa fall kan alla stegen bli nödvändiga för att tillgodose syftet med kulturmiljölagen. Nedan följer en kort genomgång av de olika stegen.

Arkeologisk utredning (särskild utredning)

Arkeologisk utredning kan göras om ett planerat projekt omfattar ett större markområde och om det finns risk för att okända fornlämningar berörs. Det är Länsstyrelsen som beslutar om en arkeologisk utredning ska utföras. Vid större projekt sker ofta utredningen i två steg. Det första omfattar kart- och arkivstudier och en utvärdering av eventuella tidigare arkeologiska insatser. Vidare görs en bedömning av kända fornlämningar och kulturlandskap inom aktuellt område samt en fältinventering med bedömningar av eventuell förekomst av okända fornlämningar. Dessa insatser betecknas som Arkeologisk utredning steg 1.

För att säkerställa bedömningar kan Länsstyrelsen även besluta om maskingrävda sökschakt. Dessa insatser betecknas som Arkeologisk utredning steg 2.

Resultaten avrapporteras till Länsstyrelsen och exploatören. (KRFS 2007:2 s 26f).

Arkeologisk förundersökning

Om det planerade projektet berör kända fornlämningar ska ansökas om tillstånd enligt 2 kap. i kulturmiljölagen göras. Länsstyrelsen kan då fatta beslut om en arkeologisk förundersökning. Syftet är att avgränsa fornlämningen och bedöma hur mycket kunskap som kan utvinnas. Målsättningen är att dock alltid att en exploatering ska kunna utföras så att fornlämningar inte skadas. När fornlämningens kunskapspotential har fastställts kan Länsstyrelsen avgöra om ingreppet kan tillåtas samt bestämma omfattning och inriktning på en eventuellt arkeologisk undersökning.

Om kunskapsläget kring en fornlämning begränsat, kan Länsstyrelsen besluta om en förundersökning för att få underlag för en prövning av tillstånd till ingrepp. Omfattningen ska då vara begränsad. Denna typ av förundersökning benämns som *översiktlig förundersökning*. I princip är syftet likartat som vid arkeologisk utredning steg 2.

Resultaten avrapporteras till Länsstyrelsen och exploatören (KRFS 2007:2 s 32ff).

Särskild undersökning

Om ett planerat arbetsföretag inte kan undvika påverkan på fornlämningar kan en arkeologisk undersökning bli aktuell. Beroende på hur den berörda fornlämningen förväntas tillföra ny arkeologisk kunskap, kan Länsstyrelsen ställa villkor om att en arkeologisk undersökning ska genomföras på hela eller delar av fornlämningen. Syftet med en särskild undersökning är att dokumentera den fornlämning som tas bort och innebär en slutgiltig borttagning av hela eller delar av fornlämningen.

Efter undersökningen avslutats meddelar Länsstyrelsen exploatören att fornlämningen är borttagen och först då kan det planerade arbetet påbörjas.

Resultaten avrapporteras till Länsstyrelsen och exploatören men Länsstyrelsen kan även ställa krav på att resultatet från undersökningen ska förmedlas till allmänhet och forskare KRFS 2007:2 s 37ff).

Aktuella forskningsområden och vetenskaplig potential. En kort sammanfattning.

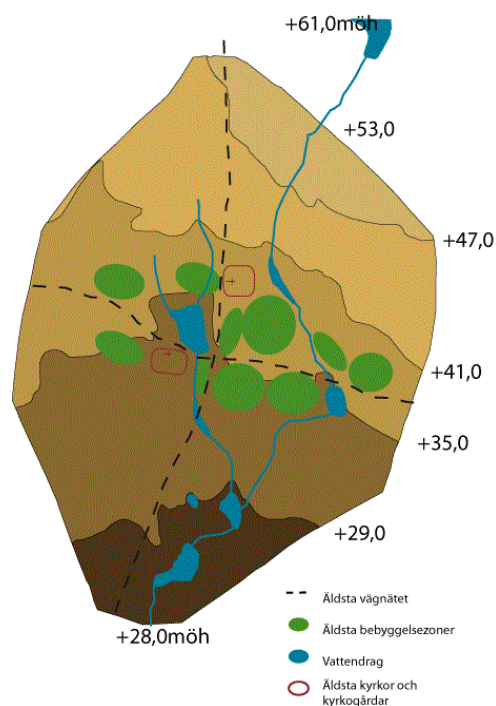
Här följer en kort presentation av några just nu aktuella forskningsområden som är knutna till de platser som finns inom utredningens närområde. Syftet är att underlätta förståelsen av den vetenskapliga potentialen för olika objekt i denna rapport. Frågeställningarna kretsar kring tre teman som delvis även griper in i varandra.

Det första temat behandlar områdets kring Höje ås dalgång och dess betydelse under en lång tidsperiod. Området är rikt på gravar, gravfält, gravhögar och boplatser från flera olika tidsperioder, vilket tydligt visar att det varit en gynnsam plats att bo på. Här har också flera praktföremål hittats, som kan knytas till en social elit (stormän) inom samhället, vars makt berörde ett större område. Ett utmärkande drag för Höje ås dalgång är dess kommunikativa läge med flera vad över ån och kopplingar till ett äldre vägnät som sträckte sig från Trelleborg och vidare norrut (se sidan 22 & figur 12). I detta sammanhang blir kopplingarna mellan Uppåkra och Lund samt området kring Höje å en viktig del kring förståelsen av dessa platser (Lagergren 2011).

Det andra temat behandlar landskapets utveckling i ett vitt rumsligt och tidsmässigt perspektiv. Landskapet kan betraktas som en arena, där grupper av människor tillämpar olika strategier för att uppnå målsättningar, såväl ekonomiska, sociala som kulturella. Detta avsätter olika spår i landskapet, vilka kan avläsas och på så sätt kan de bakomliggande sociala- och kulturella relationerna som format landskapet studeras.

Det tredje temat utgår från staden Lund och dess omland samt frågeställningar kring stadens tidigaste historia tillsammans med markanvändning inom och utanför staden. De senaste årens undersökningar har visat att stadens tidigaste utbredning omfattar ett större område än vad som tidigare antagits, inte minst gällande de södra delarna av det medeltida stadsområdet. I samband med detta har en hypotes presenterats om att bebyggelseområdet redan före mitten av 1000-talet genomgått en reglering som omfattade både tomtindelningar och vägnätet. Därmed flyttades gränsen mellan åkermark och bebyggelsemark ut till vad som senare skulle bli stadens dike och vall (se figur 2, Johansson Hervén 2008). Frågan om stadens tidigaste historia är sammankopplad med Uppåkra som dominerade området under lång tid samt den gryende kunga- och kyrkomakten under slutet av vikingatiden. På senare år har intresset för städernas växtmiljöer samt spåren efter bruket av växter i matkultur och näringar i de medeltida städerna, varit stort. Frågor kring hur markerna utnyttjats, både inom och utanför staden, har resulterat i att vår bild av exempelvis djurhållning, trädgårdsodling, åkerbruk, hushållets mathållning och användningen av olika råvaror har förändrats och nyanserats. Detta har bland annat inneburit att det blivit möjligt att studera varför människor levde

som de gjorde och därmed också att skriva en historia som utgår från människor, snarare än med ett perspektiv sett från samhällets övre skikt .

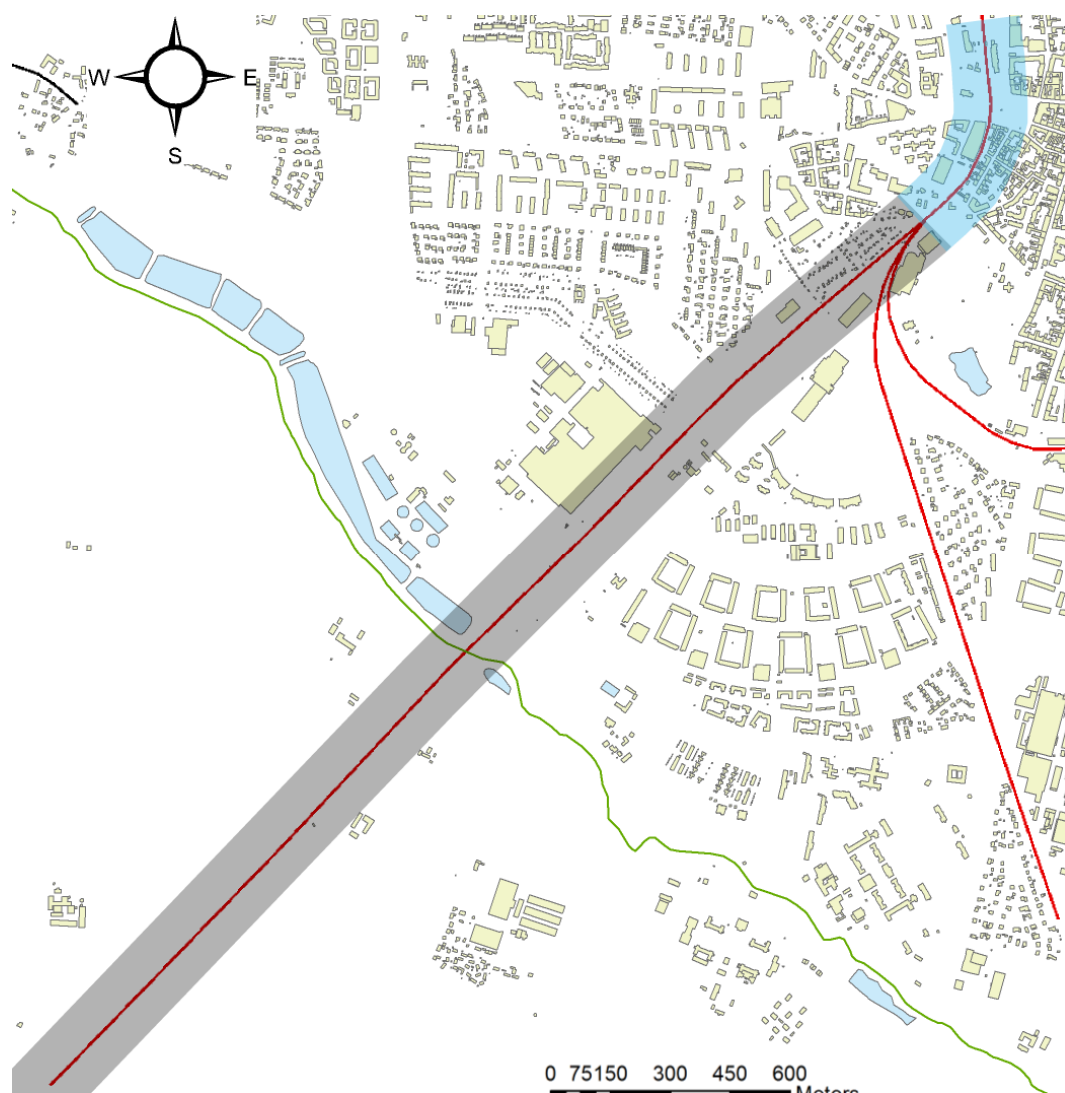

Figur 2. Den tidigaste bebyggelsezonen och de första träkyrkorna kring de nordsydliga och östvästliga kommunikationslederna. Fuktdrag och vattensjuka områden är också markerade.

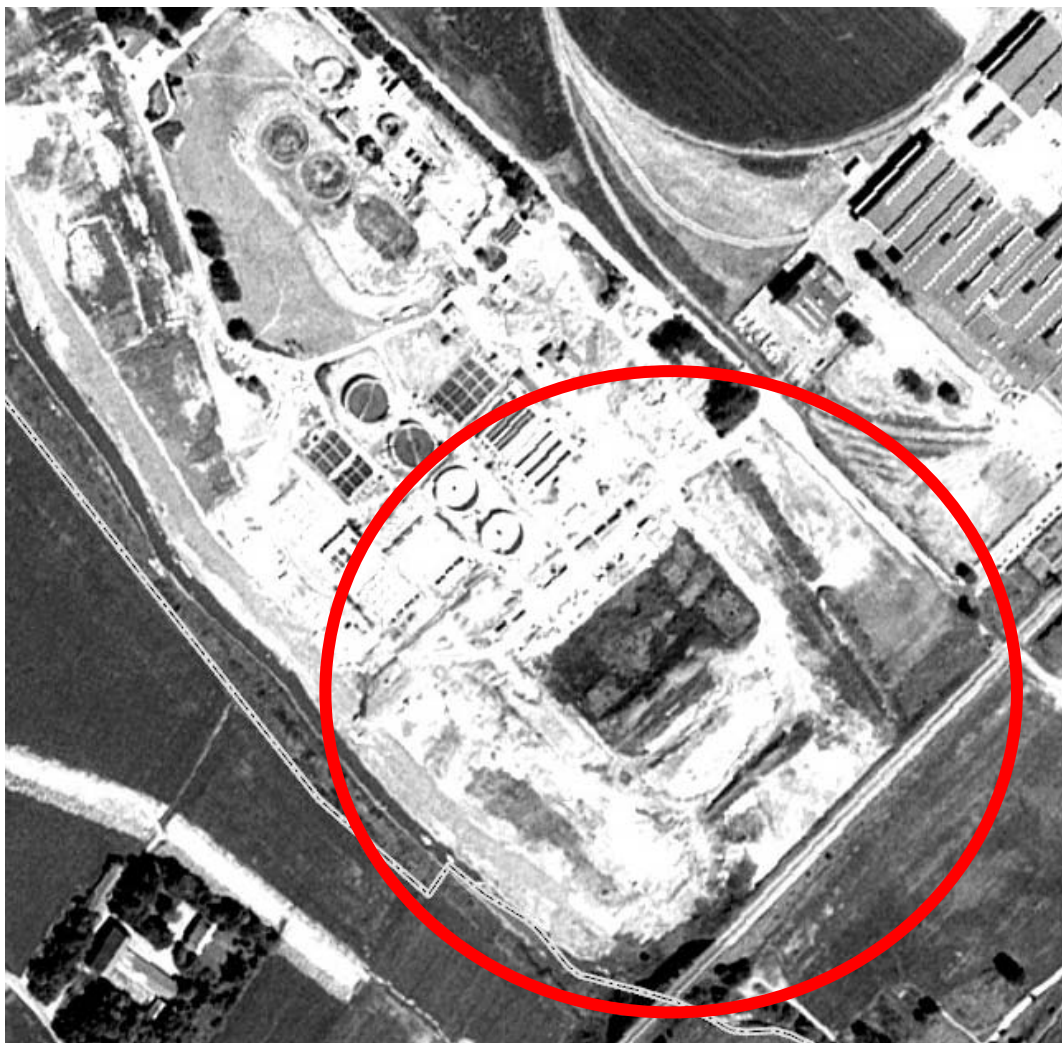
Delsträcka 1.

Inom området söder om Höje å kan en påverkan på fornlämningar främst förväntas ha skett i samband med odling och dränering. En sparsam bebyggelse i form av två gårdar finns öster om järnvägen, och på dessa och i deras närområde kan djupare samt mera omfattande ingrepp förekomma. Norr om Höje å ligger Källby reningsverk med både industribebyggelse och flera dammar. Här har stora ingrepp skett i samband med anläggandet av dammarna, medan bebyggelsen kan ha medfört varierande påverkan. På den västra delen av Källby reningsverks område finns en större yta på vilken stora mängder uppgrävda massor från arbetena med dammarna har deponerats. Hur skadebilden här ser ut är osäkert, men flygfotografier från år 1973 kan tolkas som att omfattande byggaktiviteter pågick i området (se figur 4). Öster om järnvägen fram till Ringvägen, är markanvändningen varierande med både rekreationsområden, industribebyggelse och gatumark. Graden av påverkan kan variera mellan helt orörda ytor till stora ingrepp i samband med anläggandet av gator, bebyggelse och ledningsdragningar. Väster om järnvägen ligger Åkerlund & Rausings industriområde som fortfarande hyser industriverksamhet. Här är exploateringsgraden hög och en varierande men ganska omfattande grad av påverkan kan förväntas. Området norr om Åkerlund & Rausing utgörs av bostadsområden, gatumark, park och grönytor där varierande exploaterings- och ingreppsgrad förväntas, med både helt orörda ytor och stora ingrepp i samband med ledningsdragningar, anläggandet av gator och bebyggelse. Området mellan Ringvägen och Högevallsbadet består väster om järnvägen består huvudsakligen av koloniträdgårdar med relativt låg exploaterings grad och en lägre grad av påverkan kan

förväntas. Öster om järnvägen är situationen motsatt med en hög exploateringsgrad och med stora ingrepp i samband med de omfattande byggarbetena som skett de senaste åren.

Figur 3. Plan över utredningsområdet för den arkeologiska utredningen steg 1 och dess delsträckor. Grått markerar delsträcka 1 Flackarp – Högevall och, blått delsträcka 2 Högevall – Lund C. © Lantmäteriet: 12014/00714

Figur 4. Flygfotografi från år 1973 som visar omfattande aktiviteter på platsen mellan Källby reningsverk och Källby. Bildens kvalitet gör det svårt att bestämma närmare vilka typer av aktiviteter det rör sig om. Bilden hämtad från Staffanstorps kommuns hemsida (Geoinfo Staffanstorps Kävlinge).

Delsträcka 2

Mellan Högevallsbadet och Lund C löper utredningsområdet genom tät stadsbebyggelse med en hög exploateringsgrad, med undantag av Stadsparken (se figur 3, 6 & 13). Utredningsområdet omfattar stora delar av fornlämning 73, Lunds medeltida stad och en noggrann genomgång av fornlämningens status och skadegrad i de berörda kvarteren presenteras i bilaga 1.

Antikvariska/arknologiska förutsättningar/bevarandebestämmelser

Området kring den planerade utbyggnaden av södra stambanan, mellan Flackarp och Lund C, utgör ett rikt kulturmiljölandskap med många registrerade fornlämningar, särskilt längs Höje ås dalgång (se figur 6). Flera arkeologiska undersökningar har gjorts i området, men de har varit av begränsad omfattning, särskilt de som utförts under de senaste decennierna. Dessa har dock resulterat i iakttagelser som pekar på att området

mellan Värpinge och Källby har en lång bruks- och bosättningskontinuitet, från förhistorisk tid fram till våra dagar. Kulturmiljön söder om Lund har också stora upplevelsevärden och utgör en pedagogisk länk mellan det historiska landskapet och dagens fullåkersbygd. Området omnämns både i Staffanstorps och Lunds kommuns kulturmiljöprogram som särskilt värdefull kulturmiljö och Lunds stad är klassat som riksintresse för kulturmiljövården (M87) (Persson, mfl. 2008, Riksantikvarieämbetets hemsida www.raa.se)

Fornlämningssituationen, topografi och tidigare kunskaper

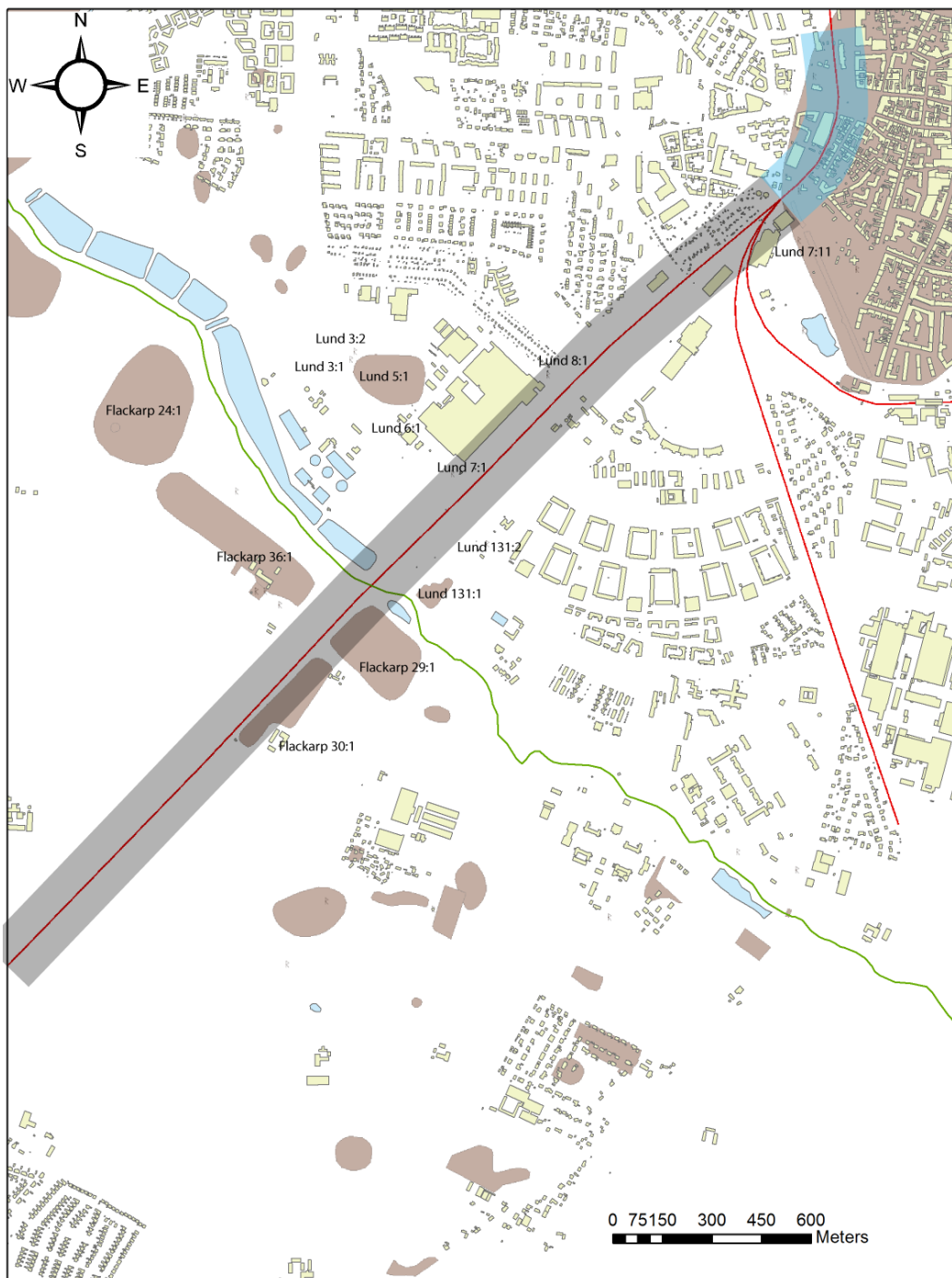
De naturgeografiska förutsättningarna

Staden Lund är belägen på en ursprunglig sluttning genomkorsad av mindre sänkor och raviner på en utlöpare av Romeleåsen. Stadskärnan omfattar mer än 60 kvarter och en areal på ca 100 ha. Trots sin storlek och de förändringar som staden genomgått under århundradenas lopp utgör stadskärnan fortfarande en enhet som är klart avgränsad gentemot senare tillkomna stadsområden. Det bevarade medeltida gatunätet bildar en sammanhållande stomme som skapat kontinuitet fram till våra dagar (Nilsson & Wahlöö 1986).

Byn Flackarp är belägen strax utanför Lund, söder om Höje å, i Staffanstorps kommun, medan Källby, som inte längre finns, låg på den norra sidan. Omlandet utgörs idag av Lundaslätten, ett flackt fullåkerslandskap genom vilket Höje å rinner i en markerad dalgång, och i vissa partier finns meandrar omgivna av fuktmarker. Det topografiska läget för byn Flackarp är på en höjdrygg som är tydligt markerad på skånska rekognosceringskartan. Området utgör idag en flack åker på vilken endast mycket svaga höjdvariationer kan ses. Generellt stiger topografin inom området mot norr och nordost. Jordarten utgörs huvudsakligen av moränlera.

Den aktuella fornlämningssituationen

Utredningsområdet berör flera olika kända fornlämningar av varierande karaktär vars dateringar spänner över vitt skilda tidsperioder. Bland annat kommer delar av Lunds medeltida stad, två medeltida bytomter, gravar, gravfält, gravhögar och boplatser från flera olika tidsperioder, att beröras. Nedan följer en översiktlig genomgång av berörda fornlämningar som också finns presenterade i figur 5. Genomgången omfattar inte alla kända fornlämningar utan avser att illustrera den aktuella fornlämningssituationen.

Figur 5. Utredningsområdets hela sträckning markerad med grått och blått, samt närmast liggande registrerade fornlämningar markerade med brunt. © Lantmäteriet: 12014/00714

Figur 6. Översiktsbild mot norr över utredningsområdet väster om järnvägen och strax söder om Höje å, med dalgång i bakgrunden.

Medeltida stadslämningar, RAÄ 73;1

Den sydvästra delen av Lunds medeltida stad, fornlämning 73:1 ligger inom utredningsområdet. Staden var under medeltiden ett politiskt och religiöst centra av stor betydelse som påverkade utvecklingen inom hela det sydiskandinaviska området.

I den äldre forskningen var den förhärskande synen att Lund anlades på initiativ av kung Knut den Store på 1020—30-talen. I samband med undersökningar av området kring Kattesund, då flera kyrkor undersöktes, gjordes dendrokronologiska analyserna av virket ifrån kistor, som visade att kyrkogården som senast tagits i bruk omkring år 990 (Johansson Hervén 2001 s 42f). I boken *Centraliteter* har Stefan Larsson diskuterat grundläggningen av staden Lund, och de bakomliggande faktorerna till varför staden grundlades. Dateringen av staden har Larsson ifrågasatt med resonemanget att ett av de första spåren av det äldsta Lund utgörs av tidigare nämnda dendrokronologiska analyser av gravar, där några av de daterande gravarna är från år 990. Stefan Larsson menar att om det förutsätts att någon dog och begravdes inte var det första som skedde på platsen, bör bebyggelsen ha börjat uppföras någon gång strax före denna tidpunkt (Larsson 2006 s 176). Anders Andrén menade att stadens huvudsakliga funktion var som administrativ tätort, uppbördscentrum och som en del av ett herravälde i politiskt, ideologiskt och ekonomiskt hänseende (Andrén 1980 s 77f). Grundläggningen kan även betraktas som en form av administrativt platsskapande med kyrklig överhet, och att staden grundades som en del av den process som innebar skapandet av ett danskt kungarike (Larsson 2006 s 176).

Uppfattningen om utsträckningen av det äldsta bebyggelseområdet varierar mellan olika forskare. Ragnar Blomqvist förordade en äldsta bebyggelse på båda sidor om Stora Södergatan, medan till exempel Anders Andrén ansåg att bebyggelsen fanns i en östvästlig orientering kring Stortorget (Blomqvist 1941; Andrén 1984). Den bilden har reviderats i samband med nya undersökningar, vilket visar att området för den äldsta bebyggelsen måste omfatta en större yta. Här kan exempelvis nämnas indikationer på tidig bebyggelse i kv. Blekhagen, där spår efter en storgård daterad till perioden 1000–

1020 dokumenterats, samt i kv Saluhallen där ett grophus undersökts som daterats till tiden före år 1010 (Gardelin in print; Balic 2012; Gardelin 2014 s 27). Grophuset har tolkats ingå i en storgård daterad till perioden 990 - 1025. Utifrån de senaste årens undersökningar i Lund står det klart att det vid början av 1000-talet fanns en bebyggelse bestående av storgårdar som sträckte sig från kv. Blekhagen till kv. Saluhallen och vidare mot kv. Myntet. Hur brett detta stråk av bebyggelse var är inte klarlagt, men indikationer finns i ett område som sträcker sig från Lundagård till Lilla Tvärgatan. Klart är dock att bebyggelseområdet inte har omfattat de södra och norra delarna av Lund förrän under en framskriden del av 1000-talet. Dessa områden kan dock tidigt ha fungerat som inägomark i förhållande till stadens jordar. På senare år har Conny Johansson Hervén framfört hypotesen att bebyggelseområdet redan före mitten av 1000-talet genomgått en reglering och att gränsen mellan åkermark och bebyggelsemark flyttats till vad som under resten av medeltiden kom att bli stadens befästa gräns (Johansson Hervén 2008 s 266). I detta sammanhang bör problematiken kring Uppåkras nedgång och Lunds uppgång nämnas. Båda platserna delar samma läge i bygden med mycket goda kommunikationsleder och ska kanske utifrån detta betraktas som samma plats i landskapet, men med avlösande tidstillhörighet. Lund tar inte kontrollen över området genom att skära av kommunikationsvägarna till Uppåkra, utan för de positiva effekter som utvecklandet av staden och dess funktioner medförde (Lihammer 2007 s 181)

De kvarter väster om järnvägen som berörs av aktuell utredning är kv. Klosterkyrkan, kv. Armaturen och kv. Gasverket. Öster om järnvägen berörs kv. Bantorget, kv. Västertull, kv. Myntet, kv. Rosengården, kv. Sankt Måns, kv. Banmästaren samt kv. Svanelyckan. Här kommer även området Jutahusen att beröras. Jutahusen är beläget direkt utanför den medeltida stadsvallen och på en karta från år 1704 motsvaras området av ett sammanhängande uppodlat område som var uppdelat i tre lyckor. Det gränsade i öster till stadsvallen och i norr begränsades det av Trollebergsvägen.

Öster om järnvägen berörs delar av kv Stadsparken. Området där kv Stadsparken är belägen uppläts år 1821 till Akademin för anläggandet av en Akademisk Promenad, även kallad Den södra wallpromenaden eller Högevall. År 1860 inköptes en stor del av området innanför vallen upp för att förhindra att området styckades upp och bebyggdes och där anlades en trädgård/park. Området utanför vallen införlivades med Stadsparken efter Lundautställningen år 1907 och motsvaras av två äldre åkerlyckor, Skultelyckan och Gedholmslyckan (Bevaringskommittén 1996).

Stadsvallen RAÄ Lund 17:1

I Stadsparken omfattas även delar av den medeltida stadsvallen som är en egen fornlämning med RAÄ-nummer Lund 17:1. Stadsvallen med tillhörande vallgrav utgjorde, med medeltida mått mätt, en omfattande konstruktion. Anläggningen byggdes som ett försvarsverk och utgjorde samtidigt stadens juridiska gräns mot omlandet, men hade också stor betydelse som dränering för stadsområdet. Den samla upp och ledde bort vattenflödet från Helgonabackens källsprång och andra vattenförande gruslager, bort från det bebyggda stadsområdet. Undersökningar längs vallgravens sträckning har fastställt att Stadsvallens bredd varierat mellan 10 och 18 m. På minst fyra punkter var

den genombruten och här fanns stadsportharna. Redan under 1100-tal omnämndes en stadsbefästning kring Lunds stadsområde, något som inte kunnat bekräftas genom arkeologiska observationer. De historiska källorna indikerar att vallkonstruktionen anlagts någon gång mellan år 1326-1361 (Carelli 2001 s 130ff).

Källby bytomt RAÄ Lund 131:1

Byn Källby med RAÄ-nummer Lund 131:1 låg söder om Lund, i Sankt Peters församling, och omnämns för första gången år 1314. Byn var inkorporerad i Lunds stad, men i samband med reformationen fördes byn till den då bildade Lunds stadsförsamling. Tidigare hade byn sannolikt hört till den medeltida stadssocknen Heliggeist (Andrén 1984 s 54). Från slutet av 1960-talet och framåt försvann de sista resterna av Källbys bebyggelse i samband med att Lund expanderade. Platsen för bytomten är belägen ca 1 km söder om Lunds stadskärna, på Höjeådalens sydsluttning. Läget på en sydsluttning ned mot Höjeå, i kombination med ett flertal väl-dränerade naturliga förhöjningar, innebär att området varit en attraktiv plats att bosätta sig på under flera tidsperioder. Jordarterna runt Källby består till övervägande del av moränlera, samt mindre inslag av grusig sand. Ett mindre lösfyndsmaterial bestående av fynd från senmesolitikum till äldre bronsålder finns registrerade i arkeivet på Lunds Universitets Historiska Museum.

Flackarps bytomt RAÄ Flackarp 36:1

Läget för Flackarps bytomt är baserat på en karta från år 1802 men det är inte klarlagt hur väl detta speglar byns placering och storlek under medeltid eller äldre historisk tid. Idag ligger en gård samt en ödekyrkogård kvar på platsen. Byns namn, med efterleden -arp indikerar att den går tillbaka till vikingatid. På språkliga grunder kan den eventuellt vara yngre än Värpinge och Källby (Lagergren 2011; Callmer 2001). På en arealavmätningsskarta från år 1700 är nio eller tio gårdar inritade som tillhörande byn. Skånska Rekognoseringskartan visar att Flackarp hade naturliga avgränsningar mot sydost och nordväst. År 2001 genomfördes en arkeologisk förundersökning inom bytomten, vilken utfördes av Regionmuseet i Kristianstad. Vid förundersökningen påträffades kulturlager och så kallad Östersjökeramik som dateras till 1000-1100-tal. Utanför bytomten, på den norra sidan om vägen framkom eldpåverkade kulturlager. Vid en särskild utredning år 2010, vilken tangerade fornlämningsområdet, påträffades flera stolphål, gropar, härdar, kulturlager och en brunn. Fynden bestod av keramik, skärvsten, bränd lera och obrända ben vilka tolkades härröra från den medeltida samt historiska byn, men också från ett förhistoriskt skede (Lagergren 2011). En äldre beskrivning anger bytomtens storlek till ca 500x120 m (NV-SÖ), men denna uppgift är av osäker karaktär.

Gravar, gravhögar och gravfält.

I området norr om Höje å finns flera gravar, gravhögar och gravfält registrerade. De representerar flera olika tidsperioder och den rikliga förekomsten får betraktas som en indikator på områdets intensiva utnyttjande och betydelse under lång tid.

RAÄ Lund 3:2 Gravhög

Fornlämningen är idag inte synlig, men den finns markerad på en karta från år 1886 och anges vara belägen ca 500 m norr om Höje å. Gravhögen anses härröra från äldre bronsålder.

RAÄ Lund 3:1 Gravhög

Fornlämningen kallades tidigare Lyckebacken eller Lyckehögen, och är fortfarande synlig idag. Trots att den skadats i samband med plöjning och grävandet av en märgelgrav, mäter den ca 20 x 15 x 2,5 m. Högen är placerad invid en fuktsänka som leder ned till Höje å och anses härröra från äldre bronsåldern.

RAÄ Lund 4:1 Grav

Fornlämning utgörs av en flatmarksgrav som påträffades år 1933, då en av reningsverksdammarna anlades. I graven påträffades ett järnsvärd, betsel och ett rektangulärt bronsbeslag till remtyg. Fyndet är publicerat och hästutrustningen har daterats till 800-talets första hälft, det vill säga äldre delen av vikingatid, och har av Wilson tolkats vara av anglosaxiskt ursprung (Wilson 1955). Det framkom också en halv bronspincett från yngre bronsålder, ett fynd som mycket sällan påträffas i boplatssammanhang, utan som bör kopplas till en grav.

RAÄ Lund 5:1 Gravfält

Fornlämning är registrerad som ett gravfält som bara delvis undersökts. Dess utsträckning är okänd, även om det finns indikationer på att det kan sträcka sig ytterligare ca 100 m mot sydväst (se RAÄ Lund 6:1).

RAÄ Lund 6:1 Grav

Fornlämningen består av skelettgravar och som troligen utgör den sydvästra delen av det ovan nämnda gravfältet RAÄ Lund 5:1. Skelettgravar påträffade vid schaktning av ett kabelschakt, och undersöktes av Berta Stjernquist år 1952. De har daterats till yngre romersk järnålder.

RAÄ Lund 7:1 Gravhög

Fornlämningen är registrerad som en gravhög som undersöktes år 1938. Den innehöll en primärgrav under ett centralröse som daterades till senneolitikum, samt tre sekundärgravar från bronsålder. Högen är registrerad som undersökt och borttagen.

RAÄ Lund 8:1 Gravfält

Fornlämningen är registrerad som gravar från äldre romersk järnåldern. Den är undersökt och borttagen.

RAÄ, Flackarp 32:1 Gravfält

Ett gravfält väster om Värpinge by som har daterats till yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Fyra flatmarksgravar har undersökts och de bedöms bara utgöra en del av ett större gravfält (Nagmér 1990).

Boplatser

Sluttningarna ned mot Höje å har varit attraktiva boplatslägen under flera tidsperioder, vilket förekomsten flera av registrerade boplatser visar.

RAÄ Flackarp 24:1

Fornlämningen daterades vid inventeringen år 1985 till stenålder, grundat på fynd av en skivskrapa och en bit av en flintmejsel. Dock påträffades inga fynd vid en senare särskild utredning, som indikerar att det fanns aktiviteter på platsen under stenåldern.

RAÄ Flackarp 29:1

Fornlämningen utgör ett område söder om Höje å, öster om järnvägen. Här påträffades måttliga mängder med bearbetad flinta vid 1985 års inventering. Fornlämningen daterades till perioden mellan stenålder och järnålder.

RAÄ Flackarp 30:1

Vid 1985 års inventering påträffades ett område med sparsamt förekommande bearbetad flinta. Platsen registrerades som boplat och daterades till perioden stenålder till järnålder.

Utredningsarbetet steg 1

Metoder och prioriteringar

Utredningen omfattar två delsträckor med delvis olika förutsättningar och med skilda karaktärer. Detta föranledde att olika metoder och prioriteringar tillämpades. Den första delsträckan från Flackarp till Högevall löper genom ett område med varierande markanvändning och bebyggelse, med bland annat åkermark, koloniområden, gatumark, grönområden, industrimark, och bostadsområden. På denna delsträcka gjordes en byråinventering och en fältinventering, på de delar av utredningsområdet som var tillgängliga.

Den andra delsträckan mellan Högevall och Lunds C löper huvudsakligen genom stadsbebyggelse, där endast små ytor inom utredningsområdet är tillgängliga för fältinventering. Detta i kombination med att det finns ett omfattande arkeologiskt arkivmaterial i Kulturens Lundaarkeologiska- och Lundabyggnadsarkiv rörande området, föranledde att en fältinventering prioriterades ned till förmån för en grundlig byråinventering.

Byråinventering

Byråinventeringarna utgick från en genomgång av Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem rörande registrerade forn- och kulturlämningar (FMIS), Kulturens Lundaarkeologiska arkiv och byggnadsarkiv. Vidare genomfördes en studie av historiska kartor, lantmäteriakter och allmänna kartor, Lunds Universitets Historiska Museum (LUHM) arkiv, samt äldre belägg och uppteckningar av ortnamn i ortnamnsregistret (SOFI). Även ett besök på Dialekts- och ortnamnsarkivet (DAL)

genomfördes. Planerade besök på LUHMs fyndmagasin och Kulturens magasin, prioriterades ned till förmån för en grundligare genomgång av andra material. En omfattande genomgång av arkeologisk dokumentation och andra iakttagelser rörande det aktuella utredningsområdet och dess närområde utgjorde också en stor del av byråinventeringen. Vidare har Region Skånes, Staffanstorps- och Lunds kommuns kulturmiljöprogram beaktats.

Fältinventering

Fältinventeringen bestod av terränggranskning samt ytkartering av synliga lämningar och fynd på de delar av utredningsområdet inom delsträckan Flackarp – Högevall, där marken var tillgänglig. Till detta gjordes beskrivningar och lägesangivelser. Målet var att identifiera områden där under mark dolda fornlämningar sannolikt kan påträffas, samt för att uppdatera avgränsningar och status för kända fornlämningar. Särskild uppmärksamhet ägnades åt fornlämning Flackarp 30:1 som enligt den antikvariska bedömningen är klassad som bevakningsobjekt. För att kvalitetssäkra inventeringsresultaten har Anna Lagergren, ArkeologTjänst och fil.dr. Bo Knarrström konsulterats.

Genomförande

Utredningsarbetet delades upp i två delsträckor och inleddes med byråinventering av delsträcka 1 för att sedan följas upp av en fältinventering. Generellt bearbetades utredningsområdet från söder mot norr, och avslutades med delsträcka 2, från Högevall till Lund C, där endast en byråinventering gjordes.

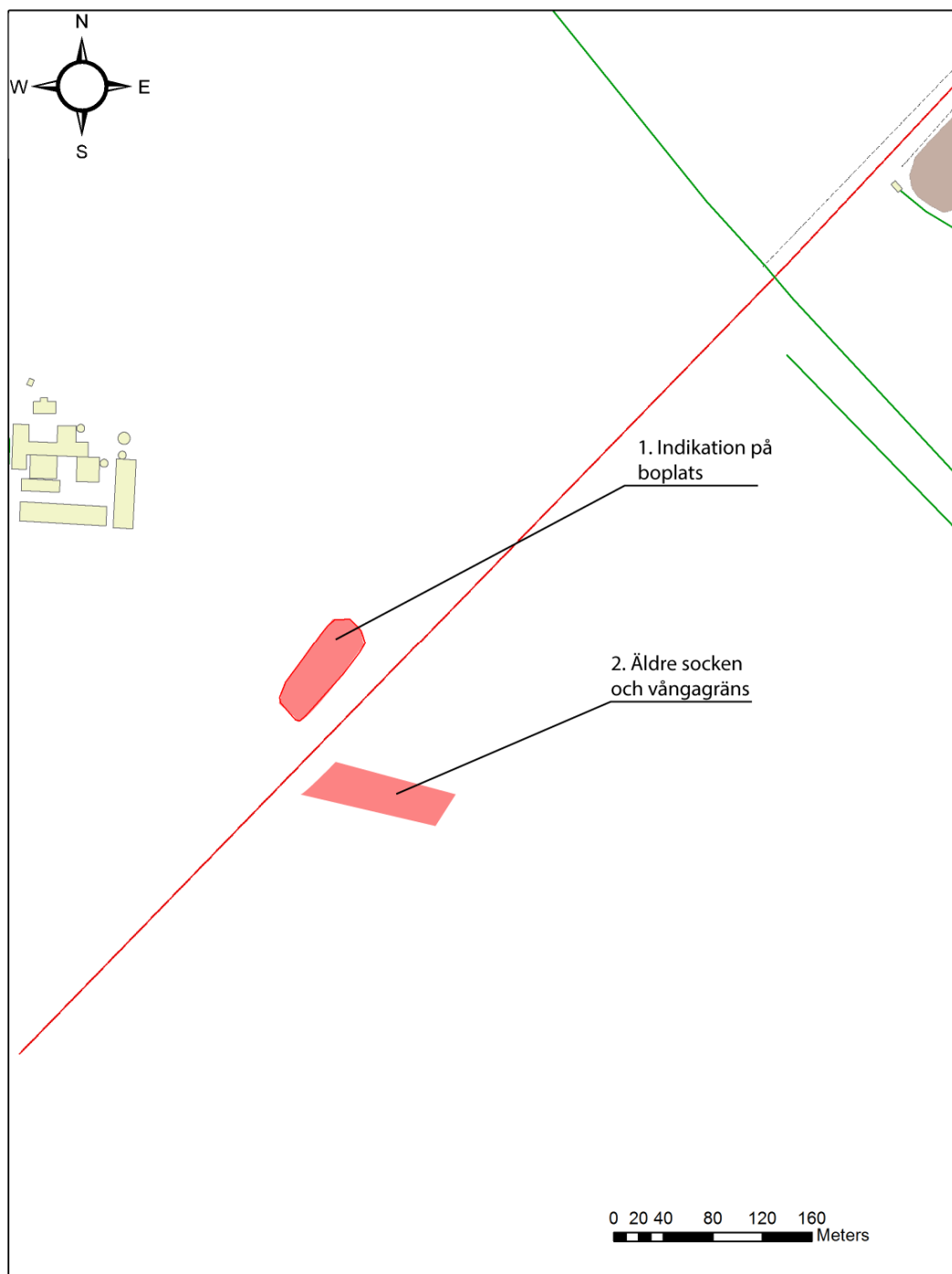
Karaktären inom delsträcka 1 skilde sig väsentligt åt mellan dess norra och södra delar, vilket innebar att utredningsarbetet genomfördes i två steg. Först gjordes en inledande byråinventering av den södra delen, från Flackarp till Höje å, för att få ett bra underlag för fältinventeringen. Denna del av utredningsområdet berör huvudsakligen åkermark och den efterföljande fältinventeringen genomfördes som en ytkartering. Åkermarken väster om järnvägen var huvudsakligen besådd med höstvetete, medan åkrarna öster därom till stora delar bestod av stubbåker, vilket gjorde resultaten från denna del av karteringen svårare att bedöma. För att fastställa statusen på fornlämning Flackarp 30:1 gjordes ett återbesök den 28/10 -2014, då området var nyplöjt. Norr om Höje å gjordes fältinventering på de ytor som var tillgängliga, huvudsakligen grön- och koloniområdena. Vid ytkarteringen samlades påträffat material in för rengöring och vidare bearbetning (se bilaga 2).

Arkivmaterialet rörande stora delar av delsträcka 2 är mycket omfattande, varför en byråinventering bedömdes vara bästa sättet att nå målsättningen med utredningen. För att få en övergripande bild av utredningsområdet behandlades materialet kvartersvis och inriktades på att skapa en bild av kvarterets historia, fornlämningens status och vetenskaplig potential. Fornlämningstypen stadslager är oftast mycket komplexa lämningar som omfattar bland annat tjocka lagerbildningar och ett intensivt utnyttjande av marken under lång tid. Parametrar som volym, bevaringsgrad och komplexitet är av avgörande betydelse vid bedömningar av stadslager, snarare än yta. En särskilt viktig del av byråinventeringen är därför sammanställningarna av skadebilden, det vill säga

utschaktningsgraden samt kulturlagerstatusen inom de berörda delarna av den medeltida staden Lund. Dessa bygger vidare på ett tidigare samarbetsprojekt mellan Länsstyrelsen i Skåne och Kulturen i Lund som gjordes under åren 2003 – 2006 (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007). Ett särskilt fokus lades också på att identifiera känsliga lämningar inom och i anslutning till stadsområdet, så som kyrkor, kloster, kyrkogårdar och stadsvallen.

Resultat delsträcka 1

Byrå- och fältinventeringarna har resulterat i att flera nya platser identifierats på vilka det finns en potential för att påträffa under mark dolda fornlämningar. Likaså har flera registrerade fornlämningar kunnat uppdateras rörande utbredning och status. Indikationerna utgörs av både fysiska spår, huvudsakligen förekomst av bearbetad och bränd flinta, samt studier av äldre kartmaterial, arkeologisk dokumentation och andra iakttagelser. Vidare har en bild av en speciell kulturhistoriskt miljö kring Höje ås dalgång växt fram under utredningsarbetet. Sammantaget har utredningen resulterat i en klarare bild av de områden som berörs av de planerade utbyggnaderna. Resultaten för de två olika delsträckorna presenteras nedan, medan förslagna åtgärder presenterad i kapitel Bedömning av påverkan och föreslagna åtgärder.

Figur 7. Resultaten från delsträcka 1, söder om väg 108. © Lantmäteriet: 12014/00714.

Indikationer på nya kultur- och fornlämningar

1. Inom utredningsområdets sydligaste del, påträffades vid fältinventeringen ett avgränsat område med en relativt riklig förekomst av främst bränd flinta. Platsen ligger på en svag sydsluttning ned mot Hjärup. Materialet visar att det under förhistorisk tid förekommit aktivitet på platsen, men en närmare datering eller funktion har inte varit möjlig. Indikationen är att det rör sig om ett förhistoriskt boplatsläge. Området utgör idag åkermark (figur 7).

2. I utredningsområdets södra del finns en gräns i form av ett bevuxet dike med spår av en vall. Denna är markerad på 1700 års karta, där den utgör sockengräns mot Uppåkra samt den södra vångagränsen för Flackarps bymark. Den utgör i dag en synlig del av ett historiskt landskap som till stora delar försvunnit i den moderna fullåkersbygden. Denna typ av gränsmarkeringar kan även ha en mycket lång kontinuitet och kan spegla en ursprunglig sockenindelning som är av medeltida ursprung (Anglert 1989 s 238). Området utgör idag åkermark (figur 7).

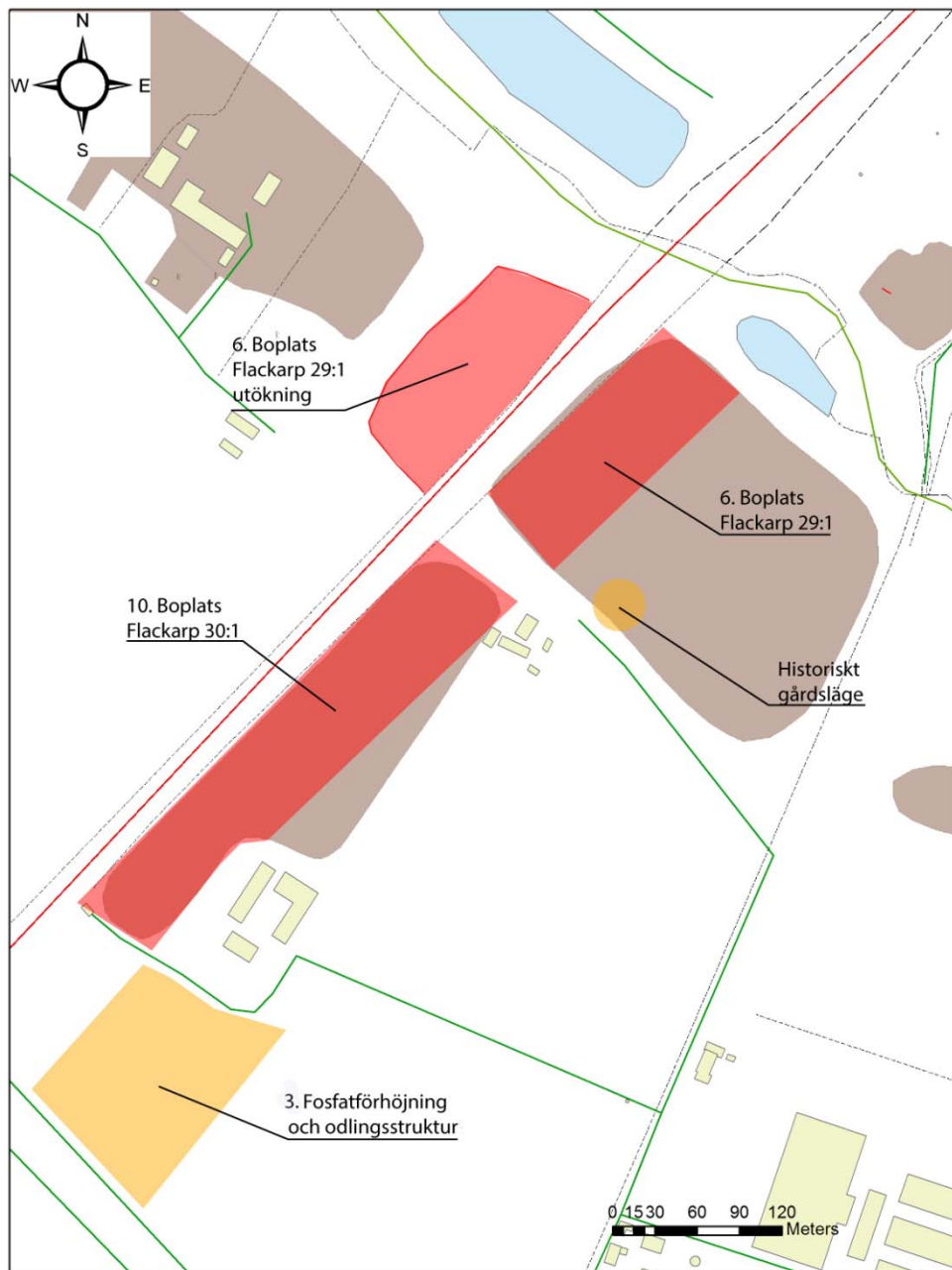
3. Norr om väg 108, i direkt anslutning till utredningsområdet, finns ett område med förhöjda fosfatvärden registrerat. I samma område finns även en avvikande markindelning markerad i äldre kartmaterial. Vad detta speglar är inte klarlagt. Området utgör idag åkermark (figur 8).

4. Norr om Höje å, påträffades ett område med bearbetad och bränd flinta, vilket pekar på att platsen tagits anspråk under förhistorisk tid. Den brända flintan kan indikera ett boplatssläge på slutningen ned mot Höje å vilket är ett attraktivt boplatssläge som går att jämföra med boplatser inom fornlämning RAÄ Flackarp 29:1 på andra sidan av ån. Området utgör idag kolonilotter och grönområde (figur 9).

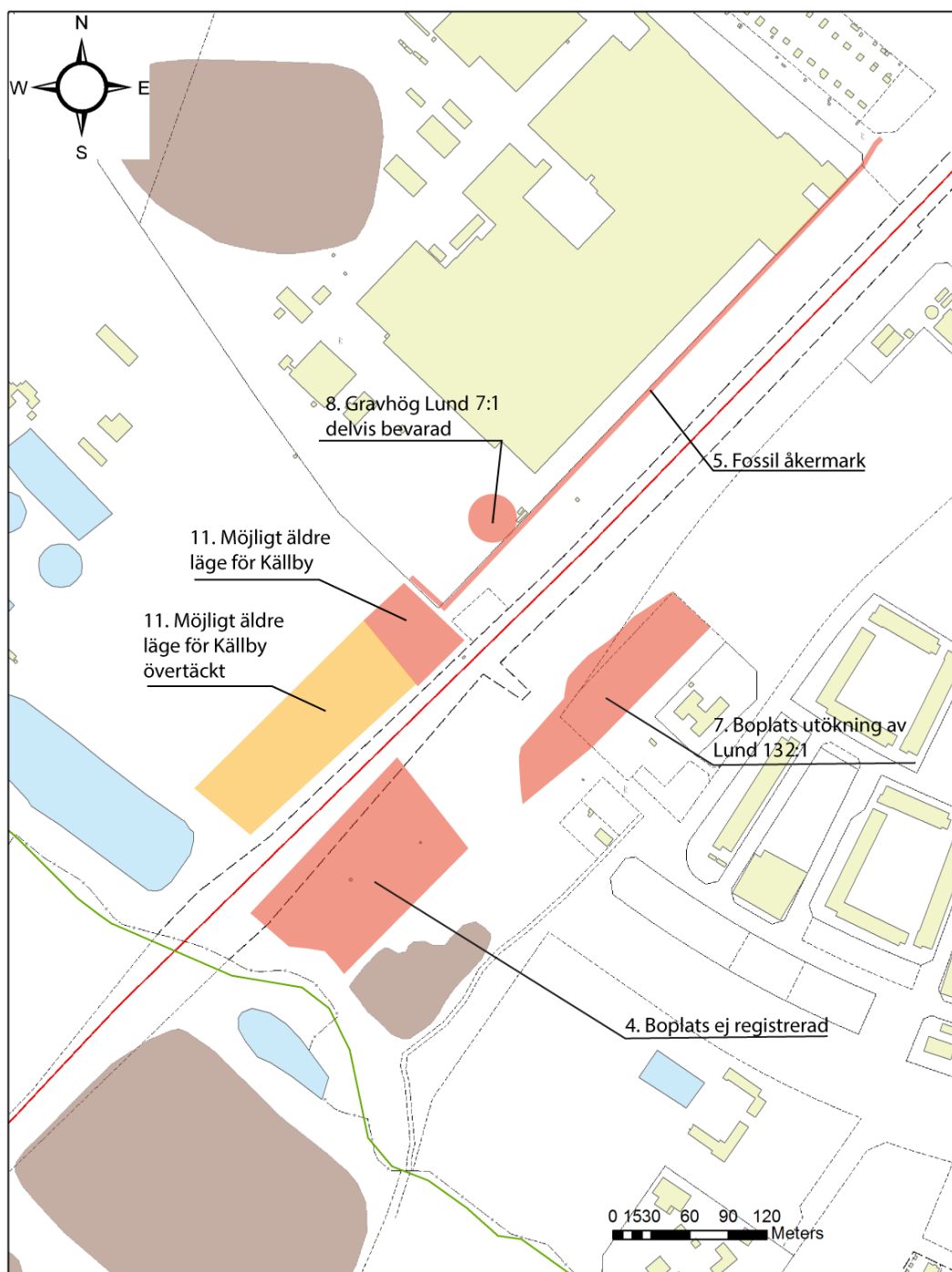
5. Norr om Höje å, väster om järnvägen dokumenterades ett odlingslager i samband med en förundersökning år 1995, då en ny ledning grävdes ned (Lundberg 1995b). I området kan ytterligare fossila odlingslager förväntas, vilka bör utgöra lämningar efter Källbys odlingsjordar, men även äldre fossil odlingsmark kan förekomma liksom boplatslämningar. Platsen utgör idag industri- och gatumark (figur 9).

11. Det finns indikationer på att Källby kan vara flyttad till sitt historiska läge, från plats längre västerut (se nedan "En kulturhistorisk miljö"). Ett område inom vilket spår efter det tidigare läget kan finnas har identifierats norr om Höje å (figur 9).

12. I ett område väster om järnvägen, i höjd med Högevallsbadet finns en vattenomfluten holme markerad på Bergmans karta från år 1704 (André & Högstedt 1996 s 22f). På samma karta finns en liknande anläggning i ett område som i dag utgör stadsparkens fågeldamm, och som benämns "Gidholmen". En liknande anläggning undersöktes år 1997 på nuvarande Mårtenstorget i Lund, vilken visade sig vara en trädgård eller hage omgärdad med dammar och som daterades till 1600-talet. (Johansson Hervén 2001 s 11, se figur 10).

Figur 8. Resultaten från delsträcka 1, mellan väg 108 och Höje å. © Lantmäteriet: 12014/00714.

9. Resultaten från delsträcka 1, norr om Höje å. © Lantmäteriet: 12014/00714.

Fornlämningar med utökad omfattning eller osäkra uppgifter

Fältinventeringen resulterade även i ny information rörande befintliga fornlämnings status och utsträckning. Uppgifterna kring flera fornlämnings har visat sig vara tvetydiga eller av osäker karaktär.

6. Fornlämning RAÅ Flackarp 29:1 ligger söder om Höje å, öster om järnvägen. Här påträffades måttliga mängder med bearbetad flinta vid 1985 års inventering och fornlämningen daterades till perioden mellan stenålder och järnålder. Vid fältbesiktningarna i samband med utredningen framkom bearbetad och bränd flinta

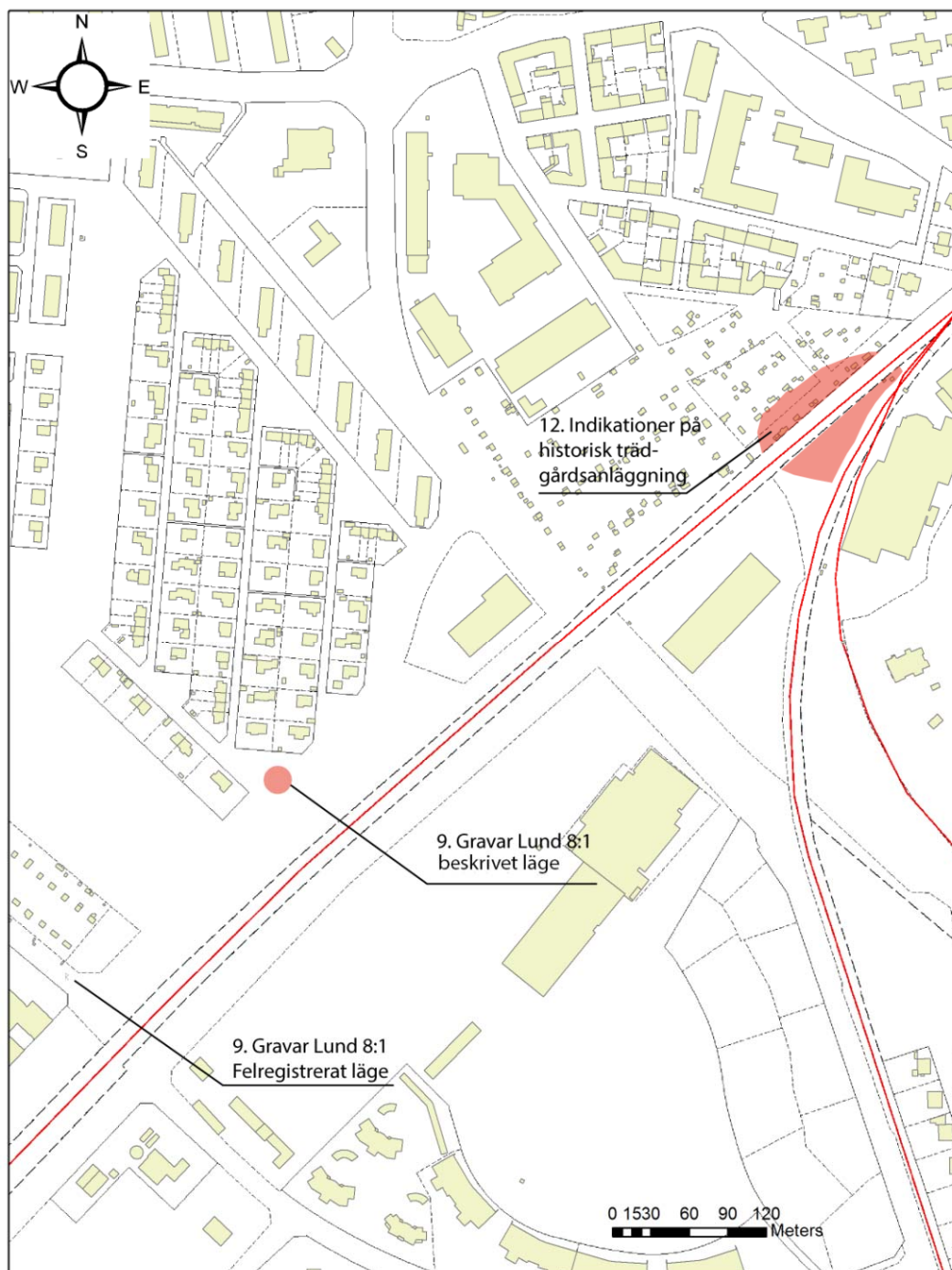
alldeles väster om järnvägen. Det indikerar att fornlämningen förmodligen har en större utbredning än vad som idag är registrerat, och att anläggandet av södra stambanan år 1856 delat den i två delar. Bland fyndmaterialet utmärkte sig en senmesolitisk kärnyxa som sekundärt använts som eldslagningsflinta, vilken väl illustrerar platsens långa brukandekontinuitet. Fornlämning RAÄ Flackarp 29:1 bör även innefatta ett område väster om järnvägen. Området utgörs av åkermark (figur 8).

7. Fornlämning RAÄ Lund 132:1 utgörs av ett om mindre område, ca 250 m norr om Höje å, öster om järnvägen. Här har påträffats bearbetad flinta i samband med tidigare besiktningar. Vid utredningen framkom bearbetad flinta inom ett större område runt fornlämning, vilket talar för att dess avgränsning är större och omfattar ett större område. Området utgörs idag av främst koloniträdgårdar och grönområden (figur 9).

8. Fornlämning RAÄ Lund 7:1 är registrerad som en gravhög som ligger väster om järnvägen, strax intill Åkerlund och Rausings väg. Den undersöktes år 1938 och är beskriven som borttagen. Undersökningen var av begränsad omfattning och inriktad på gravhögen varför andra lämningar kan fortfarande finnas bevarade (figur 9).

9. Fornlämning RAÄ Lund 8:1, utgör ett gravfält väster om järnvägen, som är daterat till äldre romersk järnålder. Fornlämningen undersöktes år 1939 och är registrerad som borttagen. I den av FMIS angivna arkivkällan (LUHM 28529) omnämns inga gravar utan bara fynd av keramik, daterad till romersk järnålder, och fyndplatsen anges till en position 230 norrut (Lundberg 1995b). Undersökningen är beskriven som en "efterundersökning" och dokumentationen indikerar att den inte undersökts i sin helhet (figur 10).

10. Fornlämning RAÄ Flackarp 30:1 ligger söder om Höje å, alldeles öster om järnvägen. Här påträffades sparsamma mängder av bearbetad flinta vid 1985 års inventering. Vid inventeringen var området snöbelagt, vilket medförde att den antikvariska bedömningen var att platsen utgjorde ett bevakningsobjekt. Vid fältbesiktningarna i samband med utredningen framkom måttliga mängder bearbetad och bränd flinta. Detta indikerar att det i området troligen finns en fornlämning. Området utgörs av åkermark (figur 8).

Figur 10. Resultat från delsträcka 1 norr om Höje å. © Lantmäteriet: 12014/00714.

Figur 11. På Bergmans karta från år 1704 finns två vattenomflutna öar markerade väster staden. En liknande anläggning undersöktes år 1997 på Mårtenstorget som visade sig vara en trädgård. Denna är inlagd på den historiska kartan (efter André och Högstedt 1990).

En sammanhållen kulturhistorisk miljö

Vid utredningsarbetet har bilden av en sammanhållen kulturhistorisk miljö längs Höje ås dalgång växt fram. Den bildar ett ramverk i vilket förståelsen av de enskilda lämningarna blir tydligare i ett större landskapsperspektiv. Grunden för denna bild lades av Anna Lagergren i samband med undersökningarna av fornlämning Flackarp 8:1, en boplatz och en gravhög intill Flackarps bytomt. Nedan följer en vår bild av en kulturhistorisk miljö som växt fram under utredningsarbetet.

Delsträcka 1 löper igenom ett område som är rikt på fornlämningar, med en koncentration till områdets centrala delar. Fornlämningarna grupperar sig på båda sidorna av Höje å från ett område öster om järnvägen, över Flackarp och Källby samt vidare väster ut till Värpinge. Här framträder en sammanhängande kulturhistorisk miljö med mycket lång kontinuitet, från stenåldern fram till tidigmodern tid, i vilket Höje å och dess dalgång intar en central position. Fornlämningarna ligger oftast på höjdlägen på båda sidor om dalgången. De består inom området av boplatser, gravar, gravfält, gravhögar, bytomter, odlingsmark, kommunikationsleder, vadställen och två mölleplatser. De äldsta spåren av mänsklig närvaro i området är från senmesolitikum (sen

jägarstenålder) och neolitikum (bondestenålder). Utifrån flera fornlämningar såsom boplatser och gravar från brons- och järnålder framträder området som en etablerad och komplex kulturbygd. Från denna tid finns lämningar efter boplatser på båda sidorna om Höje å och under romersk järnålder, runt år 0– 375, förefaller det som om en permanent bosättning etableras strax norr om Höje å, vid nuvarande reningsverket i Källby. Den tycks ha en kontinuitet fram till tidig medeltid. På platsen finns en tydlig fosfatförhöjning registrerad inom ett ca 500 x 300 m stort område, som sannolikt ska sätta i samband med denna bosättning. På den södra sidan av Höje å har en liknande bosättning legat längre västerut, vid nuvarande Trolleberg. Den tycks ha etablerats någon gång under förromersk järnålder, runt 500 f.Kr.- 0, och haft en kontinuitet fram till övergången mellan yngre vikingatid och tidigmedeltid. Spåren efter en social elit som funnits kring området vid Höje å, indikeras av förekomsten av gravhögar från bronsåldern, fynd av en guldhalskrage från folkvandringstid funnen vid Trolleberg och en rikt utrustad grav från äldre vikingatid, som påträffats vid reningsverket i Källby (FMIS; Kulturens LA-arkiv; Lagergren 2011; Lundberg 1995a).

Nordöst om den förmodade bosättningen vid Källby reningsverk ligger fornlämning RAÄ Lund 6:1, inom vilken det påträffats gravar vars gravskick tyder på ett kristet inflytande. Gravarna är inte daterade, men kan utifrån gravskicket vara från sen vikingatid eller tidig medeltid. Des kan i så fall höra samman med bebyggelse vid reningsverket (Kulturens LA-arkiv; Lundberg, 1995b s 3).

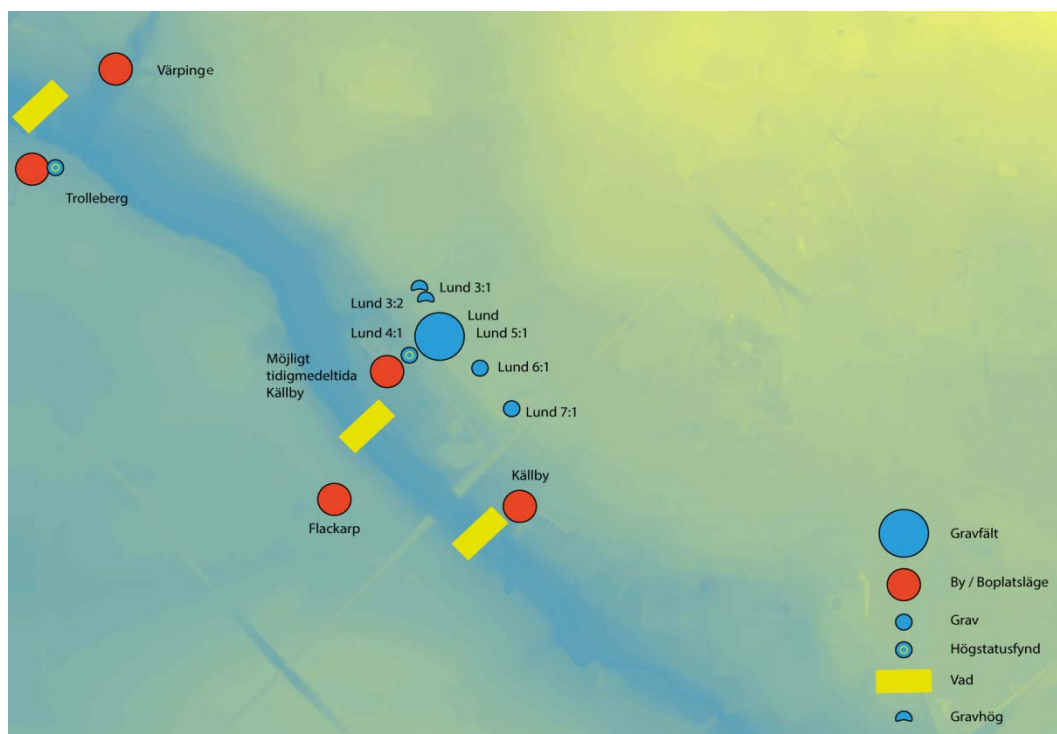
Arkeologiska observationer visar att byn Flackarp etablerades vid övergången mellan sen vikingatid och tidigmedeltid och i skriftliga källor omnämns ett "stenvad" över Höje å till Källbys marker. Det kan vara samma vadställe som omnämns år 1314 som "Källby vad" (DAL Flackarps sn) (Salminen 2002; Lagergren 2011). Exakt var vadet legat framgår inte av de skriftliga källorna, men den stenskonig som påträffats på båda sidorna av Höje å vid reningsverket i Källby, kan vara platsen för vadet. Möjligen kan vadstället vara av äldre ursprung och ha varit i bruk redan under förhistorisk tid.

Bebyggelsen vid reningsverket i Källby kan utgöra ett äldre byläge för den historiska byn Källby. Detta skulle innebära att bebyggelsen lades ned senare under medeltiden eller flyttades till den plats längre österut där lämningar efter bebyggelse och Källbymölla ligger (RAÄ Lund 131:1). Exempel på tidiga helt nedlagda medeltida bebyggelser finns i närområdet, såsom Vragerup och Svart Hjärupe inom Flackarps socken (Not Länsstyrelsen i Skåne – Staffanstorps s 2). Källby gård och mölla omnämns först år 1338 - 1339 och de fynd som gjorts på platsen tillhör hög- och senmedeltid (Kulturens LA-arkiv; DD 2 r 7:100, 185). Möjligtvis kan bebyggelsen härröra från införandet av vattendrivna kvarnhjul under 1100-talet.

Efter etableringen av byarna Flackarp och Värpinge under tidig medeltid, samt bebyggelsen vid Källbymölla under högmedeltiden, framträder en tydligare bild av hur den sammanhängande kulturhistoriska miljön längs Höje å kom att organiseras. Marken delades upp i avgränsade bymarker, med en indelning av vångar. Värpinge och Källby marker gränsar i norr till de jordar som ägdes av staden Lund. Denna indelning av

landskapet var i bruk långt fram i modern tid och kan följas i skriftliga källor samt på kartmaterial från 1700-talet och framåt.

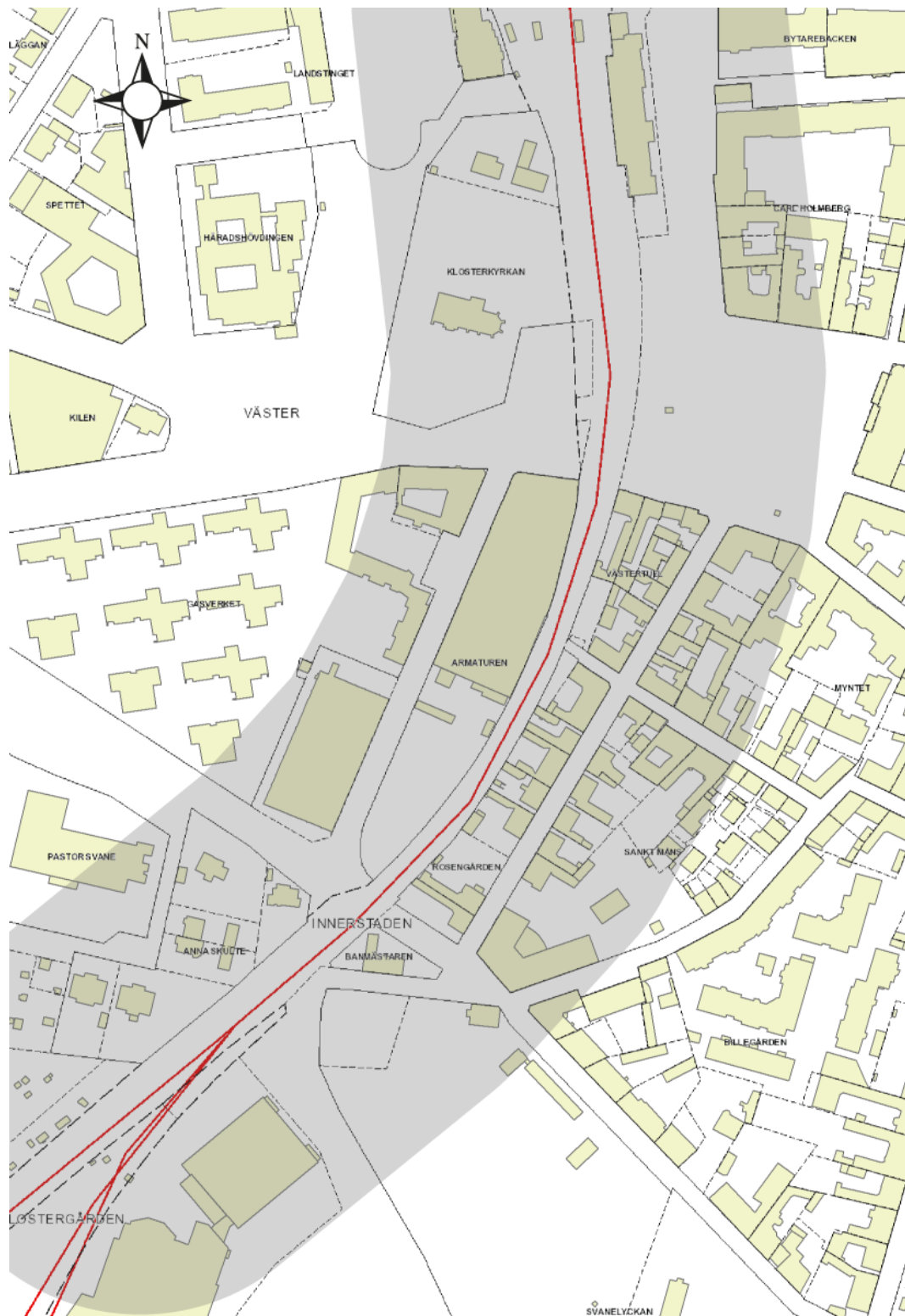
Området runt Höje å har genom långa tider varit en bra plats för människor att vistas och bosätta sig i. Goda levnadsbetingelser med närhet till vatten och bra odlingsmarker är en del av förklaringen till detta. Koncentrationen av fornlämningar i området kan även ha påverkats av andra faktorer som områdets topografiska förutsättningar med ett lämpligt vadställe över Höje å. Längre österut, efter Höjebro, var åns lopp tidigare meandrande och flöt genom våtmarker. Förhållandena var liknande väster om Värpinge ned till Lomma vid Öresundskusten. I området kring Källby, Flackarp och Värpinge hade Höje å ett rakare lopp utan sammanhängande våtmarker, varför det bör ha varit lättare att anlägga övergångar där åns lopp var som smalast. Området bör ha varit ett viktigt kommunikativt läge för ett stort område inom sydvästra Skåne, vilket var fallet under historisk tid och vilket bland annat av framgår omnämmandet av Källby vad år 1314, stenvad vid Flackarp samt kartmaterial från 1600-talet som visar vadställe för vagnar vid möllorna i Källby och Värpinge. Vid dessa vadställen ingick möllornas fördämningsbankar som en del av övergången över ån. I detta sammanhang bör en serie av 12 gravhögar från bronsåldern nämnas, vilka ligger som ett pärlband från Källby upp till strax väster om Nöbbelöv och som kan indikera en väg som redan under denna tid kan ha löpt från ett vadställe över Höje å vidare upp mot ett annat vad över Löddeå/Kävlinge å (Lagergren 2011 s 17; Lagergren 2014 muntlig uppgift se bilaga 1). Under 1000-talet omnämns både Lund och Lomma vid Öresundskusten som städer och en vägförbindelse mellan dem bör ha korsat Höje å någonstans mellan Källby och Värpinge. Intressant att notera är att även järnvägsbron över Höje å har förlagts till samma område även om säkert andra faktorer bidragit till dess placering.

Figur 12. Fornlämningssmiljön kring Höje å mellan Källby och Värpinge, vilken diskuteras ovan. © Lantmäteriet: 12014/00714.

Resultat delsträcka 2

Denna delsträcka löper genom tätt bebyggda delar av centrala Lund och berör till stor del fornlämning RAÄ 73:1, Lunds medeltida stad (figur 13). Möjligheten till fältinventering är starkt begränsade, samtidigt som det finns ett stort arkeologiskt dokumentationsmaterial samlat i Kulturens arkiv. Utifrån dessa förutsättningar har byråinventering bedömts vara det bästa sättet att nå kunskap rörande påverkan på fornlämningar i området i samband med en utbyggnad av järnvägen. Att göra en genomgång på fastighetsnivå har bedömts som orealistiskt, varför utredningsområdet har studerats kvartersvis. För varje kvarter har en allmän beskrivning gjorts, och därefter har en genomgång samt uppskattning av lämningarnas bevarandestatus sammanställts. Slutligen har en utvärdering av den vetenskapliga potentialen för varje kvarter formulerats. Här kommer endast utvärdering av kvartersvetenskapliga potential att presenteras, medan hela genomgången finns i bilaga 1. Detta val har gjorts för att öka läsbarheten av rapporten. Sammanställningar ska ligga till grund för framtida handläggning av en utbyggnad av järnvägen i området. Den ligger också till grund för det material som tagits fram som planeringsunderlag för Trafikverket. Kvarteren redovisas nedan ordnade efter deras geografiska position från söder mot norr. Kvarterens läge redovisas på en översiktlig plan över västra Lund (figur 13).

Figur 13. Planen visar delar av Västra Lund med utredningsområdet markerat med grått samt de berörda kvarteren. © Lantmäteriet: 12014/00714

Stadsparken

Stadsparken ligger i den sydvästra delen av Lund, direkt utanför det medeltida i stadsområdet. Stadsparken västra del omfattas av föreliggande utredningsområde. Dagens topografin sluttar mot sydväst och marknivå i de nordvästra delarna av kvarteret är ca +35 möh och för de sydvästra ca +31 möh.

Vetenskaplig potential

I det närbelägna kv. Svaneluckykans södra delar har det påträffats odlingslager som brukats under medeltiden och under efterreformatorisk tid, det vill säga efter år 1536 (Ericsson 2014). Möjligen finns liknande odlingslager bevarade inom Stadsparkens område, vilka skulle ha en arkeologisk potential för jämförande studier med odlingslager inom stadsområdet, och med odlingslager i de vångar som brukats av Källby och Flackarp. Sådana studier skulle kunna belysa vilka växter som odlats, vilket annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse. Förekomsten av Gidsholmen och den andra vattenomflutna holmen norr om Skultelyckan väcker ett intresse i att förstå vad det var för konstruktioner och syftet bakom deras anläggande, samt när de uppfördes. En intressant parallell finns från Mårtenstorget i Lund. Vid en arkeologisk undersökning år 1997 dokumenterades en liknande anläggning hörande till en stor stadsgård, som omfattade hela Mårtenstorget och kv Döbeln. På dess sydöstra del fanns rektangulära dammar som omslöt en stor ö, på vilken en hage eller trädgård fanns. Anläggningen har daterats till slutet av 1600-talet, då gården ägdes av personer från samhällets ledande skikt (Johansson Hervén 2001 s 11). Kanske utgör Gidsholmen och anläggningen i Skultelyckan samma typ av trädgårdsanläggning hörande till stadsgårdar inne i staden.

Stadsvallen och vallgraven

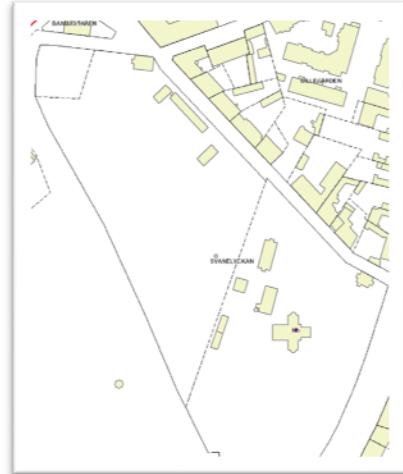
Stadens medeltida vall och vallgrav utgör en viktig del av den medeltida staden och omfattas till en stor del av utredningsområdet inom delsträcka 2. Vidare utgör den idag synliga delen av stadsvallen en egen fornlämning, RAÄ Lund 17:1 och bedöms ha ett stort upplevelsevärde. Bevarade delar av stadsvallen finns i kv. Svaneluckykan och Stadsparken, samt under mark bevarade lämningar har påträffats i kvarteren Gasverket, Sankt Peters klosterkyrka, Västra station och i Trollebergsvägen. Även i kv. Banmästaren bör sådana lämningar finnas. Alla dessa kvarter, område och vidhängande gator berörs av föreliggande utredning.

Kv Svanelyckan

Kv. Svanelyckan ligger i sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Det är endast kvarterets västra del som innefattas av föreliggande utredningsområde.

Vetenskaplig potential

Områdets vetenskapliga potential är kopplad till när efter den medeltida Sankt Måns kyrka möjligtvis finns kvar i den nordvästra delen av kv. Svanelyckan. På det påträffade hantverksområdet i de nordvästra delarna och förekomsten av medeltida odlingslager i de södra delarna. Odlingslagren skulle kunna ge kunskap kring vilka växter som odlats, vilket annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse belysas. I ett bredare perspektiv kan jämförelser kunna göras med medeltida odlingslager från stadens jordar utanför stadsvallen, och även med eventuella bevarade odlingslager i Källby och Flackarp.

Kv Billegården

Kvarteret Billegården ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Grundtopografin i området sluttar mot söder och befintliga marknivån i kvarterets sydvästra delar är idag runt +34,1 möh och i dess nordvästra runt +35,4 möh.

Vetenskaplig potential

Kvarteret ligger i det äldsta bebyggelseområdet som har kunnat skissas upp utifrån de senaste årens resultat. Dessa har visat att den äldsta bebyggelsen i Lund bestod av storgårdar som låg längs en axel mellan kv. Blekhagen i öster och kv. Myntet i väster. Till detta finns indikationer som pekar på att bebyggelsen sträckte sig upp till och med Lundagård i norr, samt ned till Lilla Tvärgatan i söder. Det äldsta bebyggelseområdet omfattade inte bara en fysisk utbredning, utan även en tidspann som avser tiden från slutet av 900-talet till första halvan av 1000-talet. Bebyggelseområdet genomgick redan före mitten av 1000-talet en omfattande reglering, och gränsen mellan åkermark och bebyggelsemark flyttades till vad som under resten av medeltiden kom att bli stadens befästa gräns (Johansson Hervén 2008 s 266). Tiden före regleringen tycks ha varit en mycket expansiv period, men det är oklart vilka former detta tog sig. Både en expansion och en förtätning av det äldsta bebyggelseområdet kan ha skett, vilket också bör sättas i relation till regleringen. Den nya hypotesen med bebyggelseexpansion och omreglering behöver testas. Det aktuella området ligger i utkanten av vad som tolkats som Lunds äldsta bebyggelseområde, alldeles i närheten av vad som senare blev en öppning i stadsvallen och granne med Sankt Måns socken kyrka. Detta läge gör att platsen har goda möjligheter

att ge ny kunskap om Lunds tidiga bebyggelseutveckling och hur den gått till, liksom att i ett större perspektiv belysa sambandet mellan 900-talets Uppåkra och Lund.

I äldre arkeologiska undersökningar som genomförts i Lund har fokus ofta legat på bebyggelselämningar. Kunskapen om Lunds växt- och kulturmiljöer från tiden före bebyggelsens tillkomst i slutet av 900-talet och fram till 1700-talet är inte särskilt utvecklad. Under senare år har metodiken inom fältet arkeobotanik utvecklats och under det senaste decenniet har nya resultat framkommit. I det framförda perspektivet lämpa sig den sydvästra delen av kv. Billegården väl frågeställningar, liksom i ett längre kunskapsuppbyggande perspektiv. De nya platsspecifika kunskaper som den arkeobotaniska analysen kan tillföra handlar speciellt om växtmiljöns tidiga utveckling på platsen. Likaså kan frågor kring vilka växter som odlats, vilket annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse belysas. På senare tid har flera mindre arkeologiska undersökningar genomförts i kvarterets sydöstra del som resulterat i en förståelse för hur platsen användes, främst under Lunds tidigaste historia och i kvarterets östra delar skulle bidra till en bredare bild av området och hur de olika delarna i staden har varit organiserade.

Kv. Banmästaren

Kv. Banmästaren är beläget i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Strax innanför stadsvallen. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Marknivån för hela kvarteret ligger på ca +35 möh.

Vetenskaplig potential

Direkt söder om kvarteret Banmästaren har man påträffat gravar som med all sannolikhet hör till kyrkogården för den medeltida Sankt Måns kyrka.

Vidare berättar en tidningsnotis från år 1881 att det vid nedläggandet av vattenledningar till det nya badhuset framkommit skelettdelar och en bevarad kista i den "intill jernvägen stötande delen av Högevall". (Blomqvist 1951 s 225f). Därtill kommer en anteckning från 1900-talets början: "Enligt uppgift af Byggmästare Månsson d.ä. fanns i hans ungdom kvar i parkbolagets trädgårds nordvästra hörn ruinen af en kyrka. Ruinen nedbröts då och användes till uppförandet af nuvarande apoteket Hjorten och dertill hörande byggnader". Det bör ha skett runt 1847, när apoteket Hjorten invigdes (Rönn 1996 s 5). Sammantaget indikerar ovan på att det inom kvarteret Banmästaren finnas lämningar efter Sankt Måns kyrka och kyrkogård.

Kv. Sankt Måns

Kv. Sankt Måns ligger i sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Förutom den östra delen inbegrips hela kv. Sankt Måns av aktuella utredning. Grundtopografin för dagens marknivå ligger i de norra

delarna på ca +36 möh och för de södra delarna ca +34möh

Vetenskaplig potential

Den arkeologiska kunskapen rörande området medeltidshistoria är begränsad och bevarandeförhållandena synes allmänt vara dåliga, även om endast är mindre områden som är helt utschaktade. De påträffade bebyggelse lämningarna från tidig medeltid, erbjuder en möjlighet till att utöka kunskapen om stadens utbredning och om den dynamiska tid som dess tidiga historia präglas av. I detta sammanhang utgör spåren efter horn- och benhantverk en typ av arkeologiskt material som inte har undersökts på många år i Lund och som kan förväntas, genom nya perspektiv och frågeställningar, generera omfattande ny kunskap kring hantverket i den tidigmedeltida staden.

Kv. Rosengården

Kv. Rosengården ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografin i området sluttar mot söder och befintlig marknivå är i dess norra del ca 36 möh medan den i den södra del varierar mellan ca +34 och +35 möh.

Vetenskaplig potential

Den i princip obefintliga arkeologiska kunskap om eventuella medeltida lämningar inom kv. Rosengården, innebär att varje ny observation lyfter kunskapen om kvarteret. Området låg under medeltiden i stadens utkant och på kartmaterialet från 1600- och 1700-talet är området obebyggt. Vilka funktioner området haft under medeltiden är inte kända. Kvarterets ligger i utkanten av den medeltida staden och flera områden med liknade läge har under de senaste åren undersökts, vilket innebär att det finns ett relevant material att ställa nya resultat mot. Bland annat har de senaste årens inriktning på arkeobotanik resulterat i en öka kunskapen om odling inne i den medeltida staden från slutet av 900-talet, fram till tidigmodern tid, samt om ytterområdenas funktioner och förhållande till andra delar av staden. De bebyggelse spår som påträffades på Nygatan kan vara spår av den år 1483 omtalade Rosengården, och det kan i området finnas lämningar efter en senmedeltida gård. Senmedeltiden är en tidsperiod som tidigare ägnades mindre uppmärksamhet åt, vilket har inneburit att denna del stadens historia är mindre belyst.

Kv. Armaturen

Kv. Armaturen är beläget i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Strax innanför stadsvallen. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografi i området sluttar från norr mot söder. Nuvarande marknivå i de

norra delarna ligger på +38 möh för att sjunka till en variation mellan +35 till +36 möh i de södra delarna.

Vetenskaplig potential

Då den arkeologiska kunskapen om medeltida lämningar inom kv. Armaturen, i stort sett obefintliga kommer varje form av arkeologiska insatser att öka denna kunskap om området och där med också om denna del av den medeltida staden Lund. Området låg under medeltiden i stadens utkant och på kartmaterialet från 1600- och 1700-talet var området obebyggt. Frågan om hur området användes under medeltiden kan idag ställas mot flera andra delar av stadens utkanter som undersökts på senare år. Kvarterets läge strax söder om stadens västra port motsvarar kv. Blekhagens plats i stadens östra del och som undersöktes under åren 2003 och 2004 med mycket goda resultat. Kunskapen om platsens funktioner och dess betydelse i den medeltida staden över tid kan också ställa i förhållande till de stadsvallens konstruktion, funktion och betydelse för staden. Av intresse är också att studera likheter och skillnader i brukandet av odlingsmark innanför stadens gräns och ute på stadens jordar.

Kv. Gasverket

Kv. Gasverket ligger delvis inom den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde och delvis i stadsågan utanför stadsvallen. I den här aktuella utredningen är det enbart de östra delarna av kvarteret som omfattas, vilket i stort följer den medeltida stadsvallens sträckning. Topografin har en svag slutning från norr mot söder, med en höjdskillnad från +38.5 möh i norr och +36 möh i söder.

Vetenskaplig potential

Området är av särskilt intresse då det omfattar både det medeltida stadsområdet och delar av markerna som ägdes av staden utanför stadsområdet. Detta innebär en möjlighet att studera odling inom och utanför stadsområdet utifrån flera aspekter så som vilka växter som odlats, odlingsformer, djurhållning och bebyggelse belysas. Studier av Lunds medeltida stad och dess närmaste landsbygd är ett område som inte studerats i någon högre grad och nytt material skulle bidra till ökad kunskap av den medeltida staden i ett vidare perspektiv. De nya platsspecifika kunskaper som den arkeobotaniska analysen kan tillföra handlar speciellt om växtmiljöns tidiga utveckling på platsen.

Den medeltida stadsvallen har inom kv. Gasverket gått som en skiljelinje mellan stad och landsbygd. Lämningar av stadsvallens vallgrav har påträffats vid två tillfällen och fragmenterade delar av den kan finnas bevarade. Detta kan utöka kunskapen om stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion.

Kv. Myntet

Kv. Myntet ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Utredningsområdet berör endast kvarterets västra delar, varvid det är främst denna del som beskrivs närmare här. Grundtopografin i området sluttar svagt från norr mot söder. I dess norra delar är befintlig marknivå på ca +38 möh och i dess södra på +36 möh.

Vetenskaplig potential

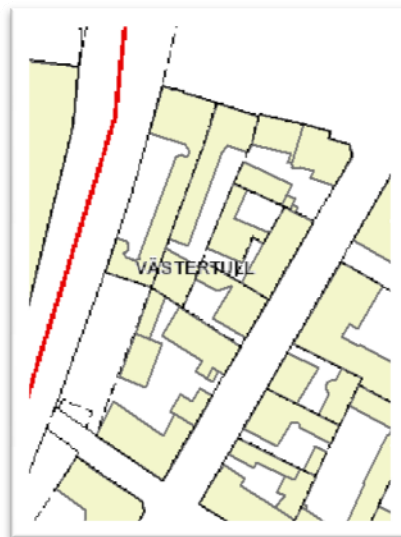
I kvarteret Myntet samt i anslutande gator, har lämningar från hela medeltiden påträffats, varav de tidigaste är från 900-talets slut. Tidigare undersökningar har också visat att det i området finns omfattande lämningar med en tjocklek på upp till 1,70- till 2,70 m. Detta visar att området har en stor vetenskaplig potential för att belysa stadens tidigaste historia samt dess utveckling under medeltiden. Därtill kan de vägar från skilda perioder som påträffats, belysa områdets kommunikativa betydelse för staden. Främst rör detta vägsträckning från Stora Fiskaregatan, genom stadsvallen och vidare ut på landsbygden mot Värpinge och eventuellt Källby. Denna har förmodligen fungerat som en förbindelselänk mellan stad och landsbygd och kan även ha fungerat som en förbindelselänk mellan Lund och den stadsbebyggelse som synes existerat under 1000-talet i Lomma vid Öresundskusten (Jämför med ovan anförda i Etapp I, Sammanhållna kulturhistoriska miljöer).

Kv. Västertull

Kv. Västertull ligger i de sydvästra delarna av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Grundtopografi för dagens marknivå sluttar från +37 möh i kvarterets norra del till +36 möh i dess södra.

Vetenskaplig potential

Beroende på att det inte finns ringa arkeologisk kunskap om eventuella medeltida lämningar inom kv. Västertull så är den vetenskapliga potentialen stor att vid varje form av ingrep öka denna kunskap. Området har under medeltiden legat i stadens utkant och på Espmans karta från år 1783 är området endast bebyggt i dess norra delar, invid en gatusträckning som då är en förlängning av Stora Fiskaregatan. Frågan är hur området utnyttjas under medeltiden, har det varit bebyggt eller har det varit ett område som användes för odling och djurhållning. Vetskap om detta skulle via arkeologiska undersökningar och arkeobotaniska analyser öka kunskapen om den medeltida staden som helhet och vilken funktion stadens utkantsområde hade.

Kv. Bantorget

Kv. Bantorget ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografien i området sluttar mot söder och befintliga marknivån i kvarterets nordvästra delar är ca +40,4 möh och i dess sydvästra ca +39,7 möh.

Vetenskaplig potential

De västra delarna av kv. Bantorget ligger inom ett område som under medeltiden tillhört Sankt Peters kloster. Här har arkeologiskt påträffats äldre odlingslager som lämpar sig för arkeobotaniska analyser som kan tillföra kunskap om växtmiljöns tidiga utveckling på platsen. Likaså kan

frågor om vilka växter som odlats, vilken annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse belysas. Främst då om det via ägoförhållander går att knyta resultaten till Sankt Peters klosterhushållning. Detta ligger i linje med det tydliga fokus på arkeobotanik i samband med arkeologiska undersökningar som Kulturen haft det senaste decenniet, och som resulterat i ny kunskap om växt- och kulturmiljöer i staden Lund genom tiderna. Framför allt har det inneburit ett förändrat perspektivet på den tidiga staden och trädgårdarnas betydelse i dess utveckling. I den sydvästra delen av kvarteret Bantorget har det framkommit en gravplats, som inte har gått att knyta till någon känd medeltida kyrklig institution, vilket väcker en rad frågor om när och varför gravläggningen skett på denna plats. Det kan eventuellt finnas lämningar efter en tidigare okänd kyrka med en avgränsad kyrkogård i området. En utökad kunskap om gravplatsen skulle öka förståelsen av hur av området organiserats och om det går att sätta gravplatsen i förbindelse med den medeltida kyrkliga stukturen i Lund.

Trollebergsvägen

Trollebergsvägen ligger delvis i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde och delvis utanför. Den löper i en öst-västlig riktning mellan Lund och Värpinge. Det är endast östra delen av gatan innefattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografi för dagens marknivå är för vägens östra delar på mellan +39.3 möh och +37,6 möh.

Vetenskaplig potential

Den vetenskapliga potentialen ligger i om det finns kvar lämningar efter vallgraven med goda bevaringsförhållanden. Är så fallet finns det möjlighet att få kunskap om när vallgraven anlades och därigenom kunna förstå den utifrån ett tids- och händelse sammanhang av stadens medeltida historia.

Kv. Klosterkyrkan

Kv. Klosterkyrkan ligger i västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå är i de norra delar ca +39 till 40 möh och för de södra delarna ca +38 möh. Kv.

Vetenskaplig potential

Området har en stor vetenskaplig potential i att utöka kunskapen om dels klostret, dels om stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion och hur området utnyttjades innan klostret och stadsvallen anlades.

Kv. Carl Holmberg

Kv. Carl Holmberg ligger i den västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Grundtopografin i området är relativt jämn och befintliga marknivån är i

kvarterets nordöstra delar runt +41 möh och i dess resterande delar runt +40 möh.

Vetenskaplig potential

Inom området har en medeltida kyrka legat och skriftliga källor omnämner stadsgårdar. De fynd som gjorts inom kvarteret härrör från tidig medeltid fram till 1500-talet. Sammantaget indikerar detta att här finns en vetenskaplig potential för att få kunskap om stadens bebyggelseutveckling utifrån ett långtidsperspektiv.

Bangatan

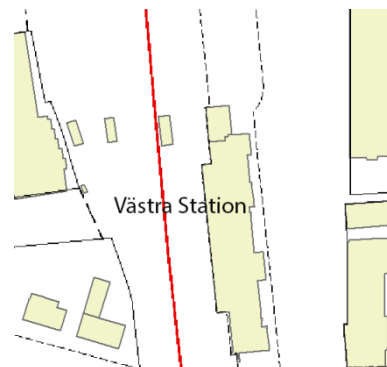
Bangatan ligger i den västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Den del av Bangatan som löper från Stationen till Bantorget innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Grund topografi för dagens marknivå är +40.3 möh i gatans norra del och +38 möh i dess södra del på Bantorget.

Vetenskaplig potential

Beroende på den dåliga bevarandestatusen för lämningarna under Bangatan så torde den vetenskapliga potentialen vara låg. Eventuella rester efter lämningar skulle kunna belysa hur området utnyttjas under medeltiden.

Västra Station

Västra station ligger i västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå norra delar är ca +42möh och för de södra delarna ca +41möh.

Vetenskaplig potential

Området skulle kunna ha en vetenskaplig potential om det fanns lämningar bevarade. Detta beroende på att området under medeltiden delvis låg inom stadsområdet, innanför stadsvallen, och delvis på de jordområden på landsbygden som ägdes av staden. Detta läge vore gynnsamt för jämförande studier av stad och landsbygd ifråga om markutnyttjande, djurhållning och bebyggelse. Även skulle stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion kunna studeras. Dock synes det som om större delen av lämningarna inom V. Station är utschaktade eller skadade, vilket i stort minimerar områdets vetenskapliga potential. Den vetenskapliga potentialen för området vilar därigenom mer på fördjupade studier av befintlig arkeologisk dokumentation.

Bedömning av påverkan delsträcka 1

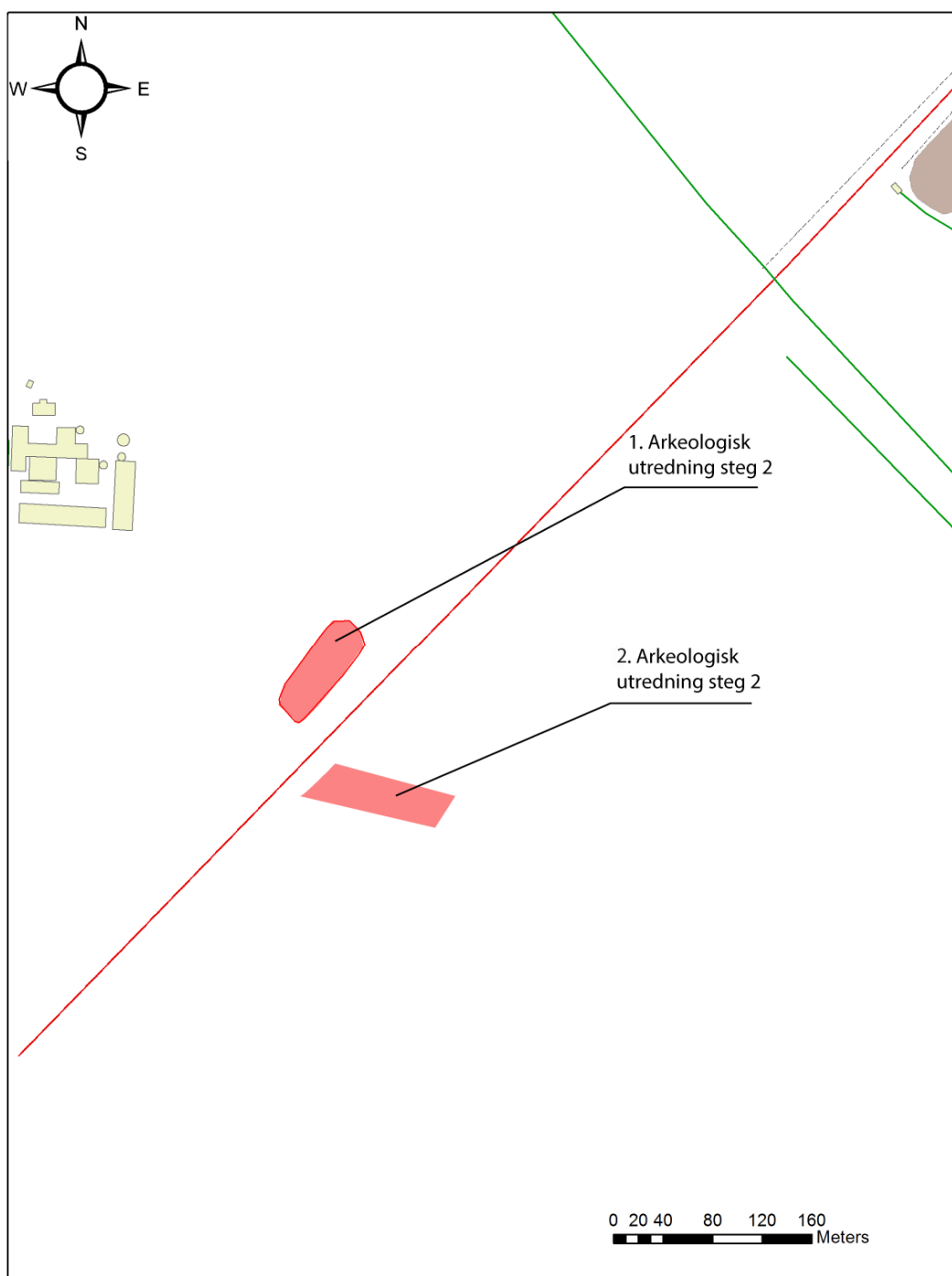
Den planerade utbyggnaden av södra stambanan sker i ett rikt kulturmiljöområde och kommer att innebära påverkan i varierande grad på forn- samt kulturmiljölämningar. För att skapa goda förutsättningar för den planerade utbyggnaden, samtidigt som ingrepp på lämningarna minimeras föreslås tre olika typer av åtgärder. Flera kända fornlämningar berörs, men resultaten från utredningen visar att det i flera fall finns indikationer på att utbredningen av dessa är större än vad som registrerats. För andra råder det stor

osäkerhet kring datering eller funktion. Sammantaget gäller detta alla registrerade fornlämningar inom utredningsområdet längs delsträcka 1. För att klargöra situationen och tillgodose Länsstyrelsens och Trafikverkets behov av ett bra planeringsunderlag, föreslås att översiktliga förundersökningar genomförs i syfte att avgränsa och bestämma fornlämningarnas funktion och datering. I de fall där det finns indikationer på nya, okända fornlämningar, det vill säga ej registrerade fornlämningar, föreslås arkeologisk utredning steg 2 i samma syfte. Dessa åtgärder bör genomföras vid samma tillfälle då syftet i praktiken blir det samma. På tre platser har intressanta observationer gjorts, där det av olika anledningar inte bedöms vara möjligt att gå vidare med fortsatta arkeologiska insatser. För dessa förordas att tillfälliga skyddszoner där endast arbeten som bedöms ha mindre påverkan, såsom exempelvis hårdgjorda för upplag samt uppställning av bodar och containrar utan föregående schakt eller under mark förlagda ledningsdragningar tillåts. Vidare har ett historiskt gårdsläge identifierats strax utanför undersökningsområdet. Det bör hållas under särskild uppsikt då det bedöms föreligga risk för skador i samband med transporter både under förberedelsearbeten och inför utbyggnadsprojektet, samt i samband med utbyggnaden. De förslagna åtgärderna redovisas nedan enligt följande:

Röd: Platser som förordats för vidare arkeologiska insatser i form av översiktlig förundersökning eller utredning steg 2. Båda åtgärderna bör genomföras samtidigt. Om utbyggnaden genomförs på ett sådant sätt att ett område kan undvikas, bör ett skyddsområde upprättas där inga aktiviteter tillåts

Orange: Platser där ett tillfälligt skyddsområde av försiktighetsskäl förordas, men inom vilka lättare arbeten kan tillåtas.

Ingen markering: Tillgängliga ytor utan särskilda begränsningar. Inga vidare insatser förordas.

Figur 14. Resultaten från arkeologisk utredning steg 1 samt rekommenderade åtgärder.
© Lantmäteriet: 12014/00714

Kunskapsbehov efter AU1 arbetet och förslag till vidare åtgärder

Den arkeologiska utredningen steg 1 har resulterat i att flera områden identifierats, vilka uppvisat indikationer på att fornlämning kan finnas under mark. För att underlaget till Länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet ska vara fullgott, samt för Trafikverkets projektplanering behöver informationen kring dessa områden utökas. Utredningen har också visat att informationen kring alla registrerade fornlämningar som finns inom

utredningsområdet, längs delsträcka 1, behöver kompletteras främst rörande utbredning, status, datering och läge. Nedan följer en genomgång av berörda områden samt rekommenderade åtgärder.

1. Ett område inom utredningsområdets sydligaste del där indikationer på en förhistorisk boplatz finns (figur 14). Indikationerna ger ingen klar datering eller tolkning av funktion. Platsen ligger utanför det centrala området kring Höje å dalgång, i ett område med få registrerade fornlämningar. Lokal 1 förordas för en arkeologisk utredning steg två för att fastställa datering, funktion och utbredning.

2. I utredningsområdets södra del finns en ägogräns i form av ett bevuxet dike och spår av en vall (figur 14). Den är markerad på 1700 års karta där den utgör sockengräns mot Uppåkra, samt den södra vångagränsen för Flackarps bymark. Denna förordas för arkeologisk utredning steg 2, för att klargöra dess datering.

3. Norr om väg 108, i direkt anslutning till utredningsområdet finns ett område med förhöjda fosfatvärden registrerat (figur 15). I samma område finns även en avvikande markindelning markerad i äldre kartmaterial. Eftersom området ligger utanför utredningsområdet och betydelsen av dessa indikationer är svåra att vikta förordas av försiktighetsskäl ett tillfälligt skyddsområde på platsen.

4. Inom ett område norr om Höje å finns indikationer på lämningar efter en förhistorisk boplatz (figur 16). Läget på sluttningen ned mot Höje å har utgjort ett attraktivt boplatzläge som går att jämföra med boplatzen inom fornlämning RAÄ Flackarp 29:1 på andra sidan ån. Indikationerna ger ingen klar datering eller tolkning av funktion. Platsen förordas för en arkeologisk utredning steg 2, för att fastställa datering, funktion och utbredning.

5. Norr om Höje å, väster om järnvägen, dokumenterades odlingslager i samband med en förundersökning år 1995 (figur 16). I området kan ytterligare odlingslager förväntas, vilka bör utgöra lämningar efter Källbys odlingsjordar. Här kan även äldre fossil odlingsmark förekomma liksom boplatzlämningar. På platsen förordas en arkeologisk utredning steg 2 för att fastställa datering av odlingsmarken och eventuell förekomst av en boplatz kopplad till odlingsmarken.

6. Fornlämning RAÄ Flackarp 29:1 ligger söder om Höje å öster om järnvägen och vid utredningen framkom indikationer på att en större utbredning än vad som idag är registrerad (figur 15). Fornlämning RAÄ Flackarp 29:1 förordas för en översiktlig arkeologisk förundersökning, både väster och öster om järnvägen, för att fastställa datering, funktion och utbredning.

7. Fornlämning RAÄ Lund 132:1 utgörs av ett mindre område norr om Höje å (figur 16). Vid utredningen framkom bearbetad flinta inom ett större område runt fornlämning RAÄ Lund 132:1, och området förordas för en översiktlig förundersökning för att fastställa datering, funktion och utbredning.

8. Fornlämning RAÄ Lund 7:1 är registrerad som en gravhög belägen väster om järnvägen, strax intill Åkerlund och Rausings väg (figur 16). Den undersöktes redan år 1938 och är beskriven som borttagen. Av dokumentationsmaterialet framgår det att undersökningen var mycket begränsad och inriktad på gravhögen, varför andra lämningar kopplade till fornlämningen kan finnas kvar. Av dessa skäl bör fornlämningen betraktas som delvis borttagen och området förordas för en översiktlig förundersökning för att klargöra fornlämningens status.

9. Fornlämning RAÄ Lund 8:1, utgör ett gravfält väster om järnvägen, som är daterat till äldre romersk järnålder (figur 17). Fornlämningen undersöktes år 1939 och är registrerad som borttagen. I arkivkällan nämns inga gravar och positionen som anges ligger ett par hundra meter norr om platsen som registrerats i FMIS. Många frågetecken omger denna undersökning som är beskriven som en "efterundersökning". Fornlämningen bör betraktas som felregistrerad, varför det område som anges i källmaterialet kan betraktas som ej registrerat och förordas för en arkeologisk utredning steg 2, för att klargöra fornlämningens status, omfattning och läge.

10. Fornlämning RAÄ Flackarp 30:1 ligger söder om Höje å, öster om järnvägen och den tidigare antikvariska bedömningen är att lämningen utgör ett bevakningsobjekt (figur 15). Här påträffades måttliga mängder bearbetad flinta vid fältbesiktningarna i samband med utredningen. Av dessa skäl förordas området för en översiktlig förundersökning för att klargöra lämningens datering, funktion och utbredning.

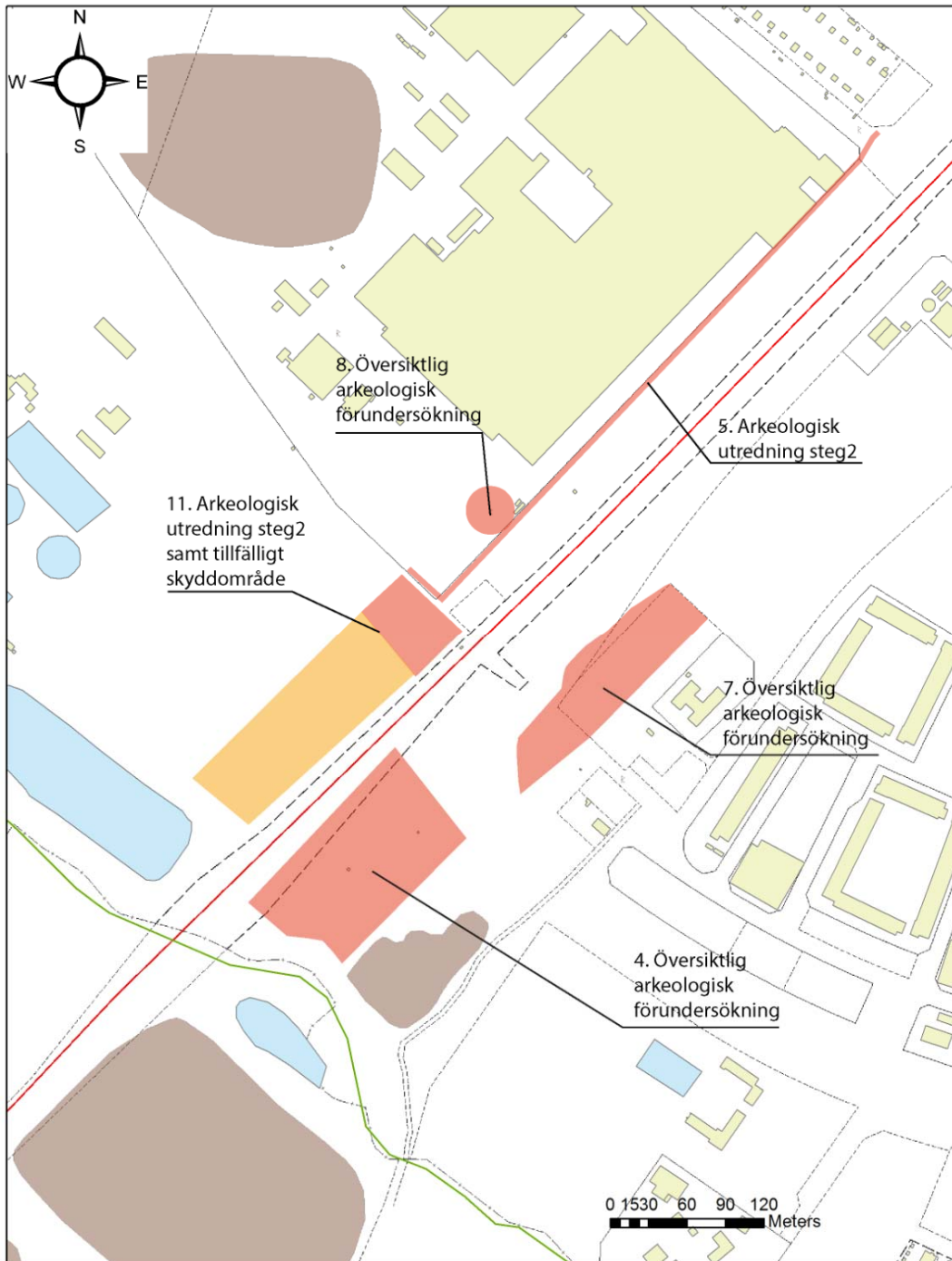
11. I Källby reningsverk finns indikationer på en vikingatida/tidigmedeltida bebyggelse som skulle kunna sättas i samband med Källbys historiska bytomt (figur 16, se ovan). För att klargöra om Källby flyttats mellan de olika platserna förordas området mellan reningsverket och Källby (Lund 131:1) för en arkeologisk utredning steg 2, där den ursprungliga marknivån, det vill säga före massor från dammbygget lades ut, är tillgänglig. Syftet är att fastställa om det finns lämningar kopplade till byn Källby i området. En sådan plats har identifierats söder om Åkerlund och Rausings väg.

12. I ett område väster om järnvägen, i höjd med Högevallsbadet finns en vattenomfluten holme markerad på Bergmans karta från år 1704 (figur 17). På samma karta finns en liknande anläggning i ett område som i dag utgör stadsparkens fågeldamm, och som benämns "Gidholmen". Dessa har en intressant parallell från Mårtenstorget i Lund som dokumenterades vid en arkeologisk undersökning år 1997. Då undersöktes rektangulära dammar som omslöt en stor ö, på vilken en hage eller trädgård var anlagd. Anläggningen daterades till slutet av 1600-talet och hörande till en stor stadsgård, som omfattade hela Mårtenstorget och kv Döbeln. De skiftliga källorna visar att gården ägdes av personer från samhällets ledande skikt (Johansson Hervén 2001 s 11). "Gidholmen och anläggningen i Skultelyckan kan utgöra samma typ av trädgårdsanläggning hörande till stadsgårdar inne i staden. För att klargöra vilken funktion anläggningen i Skultelyckan hade samt dess status och utbredning förordas en utredning steg 2 i området.

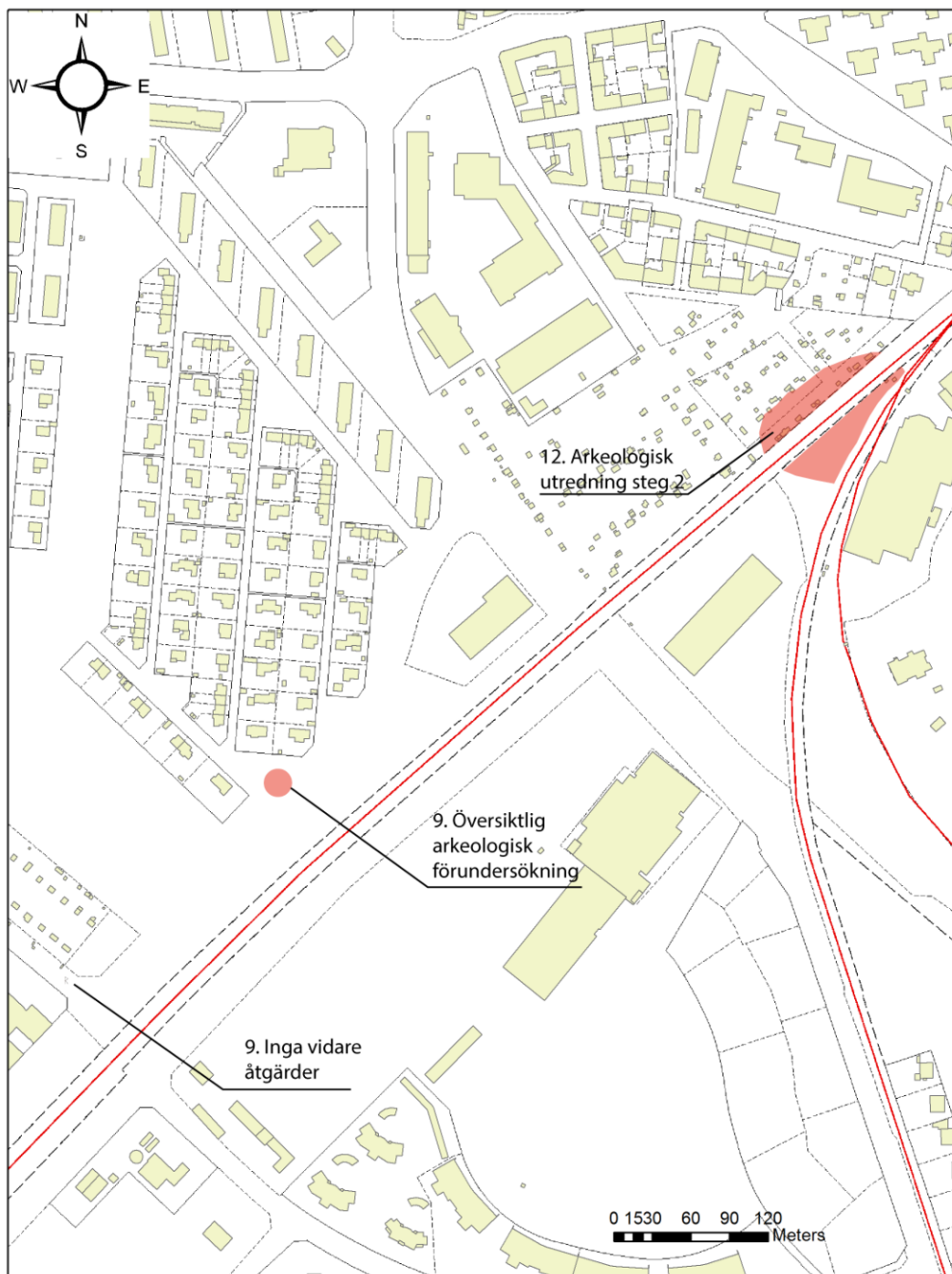
De föreslagna översiktliga arkeologiska förundersökningarna bör genomföras vid samma tillfälle som den arkeologiska utredningen steg 2, så att ett fullgott och kvalitetsmässigt likvärdigt planerings- och beslutsunderlag finns inför den fortsatta processen. Att i detta skede försöka göra en bedömning av olika utbyggnadsalternativ, kan bara inskränka sig till en generell iakttagelse att det söder om Höje å tycks finnas mindre lämningar på den västra sidan. Förhållandet tycks vara det omvända på den östra sidan, norr om Höje å.

Figur 15. Resultaten från arkeologisk utredning steg 1, samt rekommenderade åtgärder. © Lantmäteriet: 12014/00714

Figur 16. Resultaten från arkeologisk utredning steg 1, samt rekommenderade åtgärder. © Lantmäteriet: 12014/00714

Figur 17. Resultaten från arkeologisk utredning steg 1 samt rekommenderade åtgärder. © Lantmäteriet: 12014/00714

Bedömning av påverkan delsträcka 2

Delsträckan löper till stora delar genom fornlämning RAÄ Lund 73:1, Lunds medeltida stad som utgör en komplicerad fornlämningsmiljö och med få lätt tillgängliga ytor för större byggprojekt. De flesta större projekt i denna miljö, såväl byggprojekt som arkeologiska insatser, får stora konsekvenser på flera plan och omfattar många intressenter. Då fornlämningen och dess utsträckning är känd, blir arkeologisk förundersökning i de flesta fall nästa steg i den antikvariska processen. Redan i detta steg

skulle det krävas en hög grad av detaljplanering och samordning mellan främst Trafikverket, Lunds kommun, antikvariska myndigheter (Länsstyrelsen) och arkeologisk utförare. Delsträcka 2 får alltså betraktas som rödmarkerad i sin helhet, även om det finns områden som är helt utschaktade (figur 18). Att i detalj avgränsa dessa kräver en noggrannare genomgång av den arkeologiska dokumentationen rörande varje enskild berörd fastighet.

Att göra en samlad bedömning eller viktning av en så stor del av den medeltida staden är mycket svårt. För att få en klar bild över konsekvenser, både ekonomiska, och antikvariska, hos olika utbyggnadsalternativ krävs omfattande insatser som inte ryms i denna utredning. Dock finns ett uttalat behov hos Trafikverket att på något sätt hantera och bedöma konsekvenserna av olika utbyggnadsalternativ, varför en övergripande konsekvensanalys har gjorts. Den är gjord på kvartersnivå och får betraktas som grund och av uppskattande karaktär, men förhoppningsvis tillräcklig för Trafikverkets behov i detta stadium av projektet.

Enligt de uppgifter som förmedlats av Trafikverkets representanter kan utbyggnaden i princip ske enligt tre alternativ.

1. Utbyggnad väster om de befintliga järnvägsspåren.

Området väster om dagens järnvägssträckning omfattar kvarteren Armaturen, Gasverket, Klosterkyrkan, Västra Station samt delar av Trollebergsvägen.

Omfattning: Detta alternativ berör en mindre yta jämfört med de andra två. Dock är underlaget för bedömningen av lämningarnas bevaringsgrad och omfattning begränsat, vilket innebär att uppskattningen av framför allt kulturlagervolymen blir osäkrare. Genomgången av arkivmaterial visar att utschaktningsgraden i framför allt Västra Station, men också kv. Gasverket och kv. Armaturen, kan förväntas vara högre än vad som indikerats på utschaktningsplanen. Slutsatsen blir dock att detta alternativ även omfattar minst volym av bevarade kulturlager.

Fornlämningssmiljöer: De områden som berörs utgjorde de västligaste delarna av den medeltida staden, både innanför och utanför stadens vall och vallgrav. Tidigare har dessa betraktats som extensivt använda områden, främst använda som lyckor och hagar. De senaste årens undersökningar av den medeltida stadens ytterområden har dock visat att det även här förekommit bebyggelse under stadens tidiga historia. På många håll har dock bebyggelsen tidigt försvunnit och under stora delar av medeltiden, fram till 1800-talet var användningen extensiv. Detta i kombination med lång tids odling, innebär generellt sett att komplexiteten på lämningarna i områden närmast stadens avgränsning, är lägre än på andra håll i staden.

Särskilt skyddsvärda objekt: Det västra utbyggnadsalternativet omfattar flera särskilt skyddsvärda objekt, främst S:t Peters nunnekloster, vars kyrka och kyrkogård fortfarande är i bruk. Förutom dessa finns det i området lämningar efter klosteranläggningen samt gårdsbebyggelse hörande till klostret. Även lämningar av stadens vall och vallgrav berörs på en upp till 360 m lång sträcka, medan de idag synliga delarna av vällen, fornlämning RAÄ Lund 17:1, inte berörs. Eventuellt kan även den medeltida kyrkogården som hörde till Sankt Måns omfattas då dess utsträckning norrut inte är känd.

Kommentar: En utbyggnad väster om den befintliga järnvägen, med undantag av de ovan nämnda skyddsvärda objekten, är ur ett arkeologiskt perspektiv det minst omfattande alternativet, både volymmässigt och rörande lämningarnas komplexitet.

Antalet undersökningsplatser kommer att bli färre, än framför allt i det andra alternativet, vilket underlättar de logistiska aspekterna av undersökningarna. Dock kommer de särskilt skyddsvärda objekten med all sannolikhet att medföra mycket omfattande och resurskrävande arkeologiska insatser, särskilt då kyrkogårdar och gravar berörs. Vidare är Sankt Peters kyrka och kyrkogård fortfarande i bruk. Den vetenskapliga potentialen för de områden som berörs bedöms som hög, med undantag för stadens vall och vallgrav, Klosterkyrkan och klosterområdet vilka bedöms som mycket hög. Likaså bedöms S:t Måns Kyrka och kyrkogård, i den mån de berörs, ha mycket hög vetenskaplig potential.

2. Utbyggnad öster om de befintliga järnvägsspåren.

Området öster om de befintliga järnvägsspåren omfattar Stadsparken, Svaneluckykan, kvarteren Banmästaren, Billegården, Sankt Måns, Rosengården, Myntet, Västertull, Bantorget, delar av Trollebergsvägen, Västra station, Carl Holmberg, Bytarebacken och delar av Bangatan.

Omfattning: Detta alternativ berör en större del av fornlämningen än de två andra. Sammanlagt rör det sig om ca 25 % större yta än för alternativ 1 samt är ett bredare utsnitt av den medeltida staden. Genomgången av arkivmaterial visar att utschaktningsgraden varierar mellan de olika kvarteren, men den kan generellt förväntas vara större än i kvarteren väster om järnvägen. Även kulturlagertjockleken varierar mellan de olika kvarteren, men understiger inte 1,0 m, varför den bevarade kulturlagervolymen bedöms vara störst i detta alternativ.

Fornlämningssmiljöer: Det aktuella området berör både relativt centrala delar av den medeltida staden, men också ytterområden. Lämningarna är i många fall komplexa samt representerar ett långvarigt och varierat brukande, med omfattande bebyggelse. I flera av kvarteren har bebyggelse från stadens tidigaste historia påträffats och i dagens Trollebergsväg låg tidigare den västra infarten till staden. De senaste årens undersökningar av den medeltida stadens ytterområden har visat att det tidigt förekommit bebyggelse längs den östra infarten till staden, och ett liknande mönster kan förväntas längs den västra.

Särskilt skyddsvärda objekt: En utbyggnad öster om den befintliga järnvägssträckningen kan komma att beröra ca 40 m de under mark bevarade spåren efter stadens vall och vallgrav, samt ca 70 m av den synliga vällen fornlämning RAÄ Lund 17:1. Vidare kommer S:t Måns kyrka och kyrkogård att beröras. Kyrkan är inte tidigare påträffad och kyrkogårdens utbredning är inte fastställd.

En utbyggnad öster om den befintliga järnvägen är ur ett arkeologiskt perspektiv det mest omfattande alternativet. Det bedöms omfatta både störst kulturlagervolym och yta, samt beröra mera komplexa lämningar, än vid de andra två alternativen. Vidare innebär en utbyggnad att de arkeologiska insatserna kommer att bli uppdelade på flera platser, än vid de andra alternativen. Det försvårar de logistiska aspekterna av undersökningarna, i vad som idag redan är en svår miljö att arbeta i. S:t Måns kyrka och kyrkogård kommer med all säkerhet att innebära särskilt omfattande arkeologiska insatser. De ovan mark synliga delarna av stadsvallen fornlämning RAÄ Lund 17:1 har ett unikt upplevelsevärde och ingrepp som påverkar detta ska undvikas. Bedömningen är att den sammanlagda vetenskapliga potentialen för de lämningar som berörs är mycket hög.

3. Utbyggnad på båda sidor om befintliga järnvägsspår.

En utbyggnad på båda sidor om den befintliga järnvägen omfattar kvarteren Armaturen, Banmästaren, Rosengården, Västertull samt delar av Stadsparken, Svaneluckykan, Trollebergsvägen, Bantorget, Klosterkyrkan och Västra Station.

Omfattning: Detta alternativ utgör en medelväg mellan de två andra. Ytan som berörs är något mindre än vid alternativ 2, och kulturlagervolymer som berörs bedöms vara mindre än alternativ 2 och likartad som alternativ 1. Underlaget för bedömningen av lämningarnas bevaringsrad och omfattning är begränsat, vilket innebär att uppskattningen av framför allt kulturlagervolymer blir osäkrare. Genomgången av arkivmaterialet visar att utschaktningsgraden i framför allt Västra Station, men också kv Gasverket och kv Armaturen, kan förväntas vara högre än vad som indikerats på tidigare sammanställningar av utschaktningsgrad. Den sammantagna bedömningen är att detta alternativ är likartat med alternativ 1 men svårigheter med att bedöma utschaktningsgraden måste framhållas.

Fornlämningssmiljöer: De områden som berörs utgjorde de västligaste delarna av den medeltida staden, huvudsakligen innanför stadens vall och vallgrav. Tidigare har dessa betraktats som extensivt använda områden, främst brukade som lyckor och hagar. De senaste årens undersökningar av den medeltida stadens ytterområden har dock visat att det även här förekommit bebyggelse under stadens tidiga historia. På många håll har dock bebyggelsen tidigt försvunnit och under stora delar av medeltiden, fram till 1800-talet, var användningen extensiv. Detta i kombination med lång tids odling, innebär generellt sett att komplexiteten på lämningarna i områden närmast stadens avgränsning, är lägre än på andra håll i staden. Bedömningen är att detta alternativ i mycket liknar alternativ 1, men berör något mer komplexa lämningar på den östra sidan om dagens järnväg.

Särskilt skyddsvärda objekt: En utbyggnad på båda sidor om den befintliga järnvägssträckningen, kommer att beröra ca 80 m av de under mark bevarade spåren efter stadens vall och vallgrav, samt ca 30 m av de synliga delarna av stadsvallen fornlämning RAÄ Lund 17:1. Denna har ett unikt upplevelsevärde och ska undvikas. Vidare kommer stora delar av S:t Måns Kyrka och kyrkogård att beröras. Kyrkan är inte tidigare påträffad och kyrkogårdens utbredning är inte fastställd. Även delar av Sankt Peters nunnekloster kommer att omfattas. Båda dessa objekt kommer att innebära mycket omfattande arkeologiska insatser. Därtill är klosterkyrkan och kyrkogården fortfarande i bruk.

En utbyggnad på båda sidor om de befintliga järnvägsspåren är ur ett arkeologiskt perspektiv likartat som alternativ 1, Vidare innebär detta alternativ att antal undersökningsplatser som angränsar till järnvägsspåren kommer att vara större, än vid de andra alternativen. Det innebär att undersökningsytorna kommer att fragmenteras vilket försvårar insatserna. Detta alternativ innebär att samtliga skyddsvärda objekt i varierande grad berörs, vilket med all sannolikhet medför mycket omfattande och resurskrävande arkeologiska insatser. Vidare berörs den synliga delen av stadsvallen och S:t Peters kyrka och kyrkogård som fortfarande är i bruk. Den vetenskapliga potentialen för de områden som berörs bedöms som hög, med undantag för Stadsvallen, S:t Måns kyrka och kyrkogård samt Klosterkyrkan och klosterområdet, vilka bedöms ha en mycket hög potential.

Sammanfattning:

1. Utbyggnad väster om de befintliga järnvägsspåren.

Positivt: Mindre yta berörs.

Mindre volym berörs.

Lägre lämningskomplexitet.

Mindre fragmenterade undersökningsytor.

Mindre problematisk logistik.

Negativt: Stora delar av de under mark bevarade lämningarna efter stadens vall och vallgrav berörs.

Stora delar av S:t Peters klosterkyrka och klosterområdet och omfattande arkeologiska insatser kan förväntas.

2. Utbyggnad öster om befintliga järnvägsspår.

Positivt: Mindre delar av de under mark bevarade lämningarna efter stadens vall och vallgrav berörs.

Ingen påverkan på Sankt Peters klosterkyrka och klosterområde.

Negativt: Större ytor berörs.

Större volymer berörs.

Högre lämningskomplexitet.

Mer fragmenterade undersökningsytor.

Mera problematisk logistik.

Stor påverkan på S:t Måns kyrka och kyrkogård och omfattande arkeologiska insatser kan förväntas.

Stor påverkan på den synliga delen av stadsvallen fornlämning Lund RAÄ 17:1.

3. Utbyggnad på båda sidor om befintliga järnvägsspår.

Positivt: Mindre yta berörs .

Mindre volym berörs.

Lägre lämningskomplexitet.

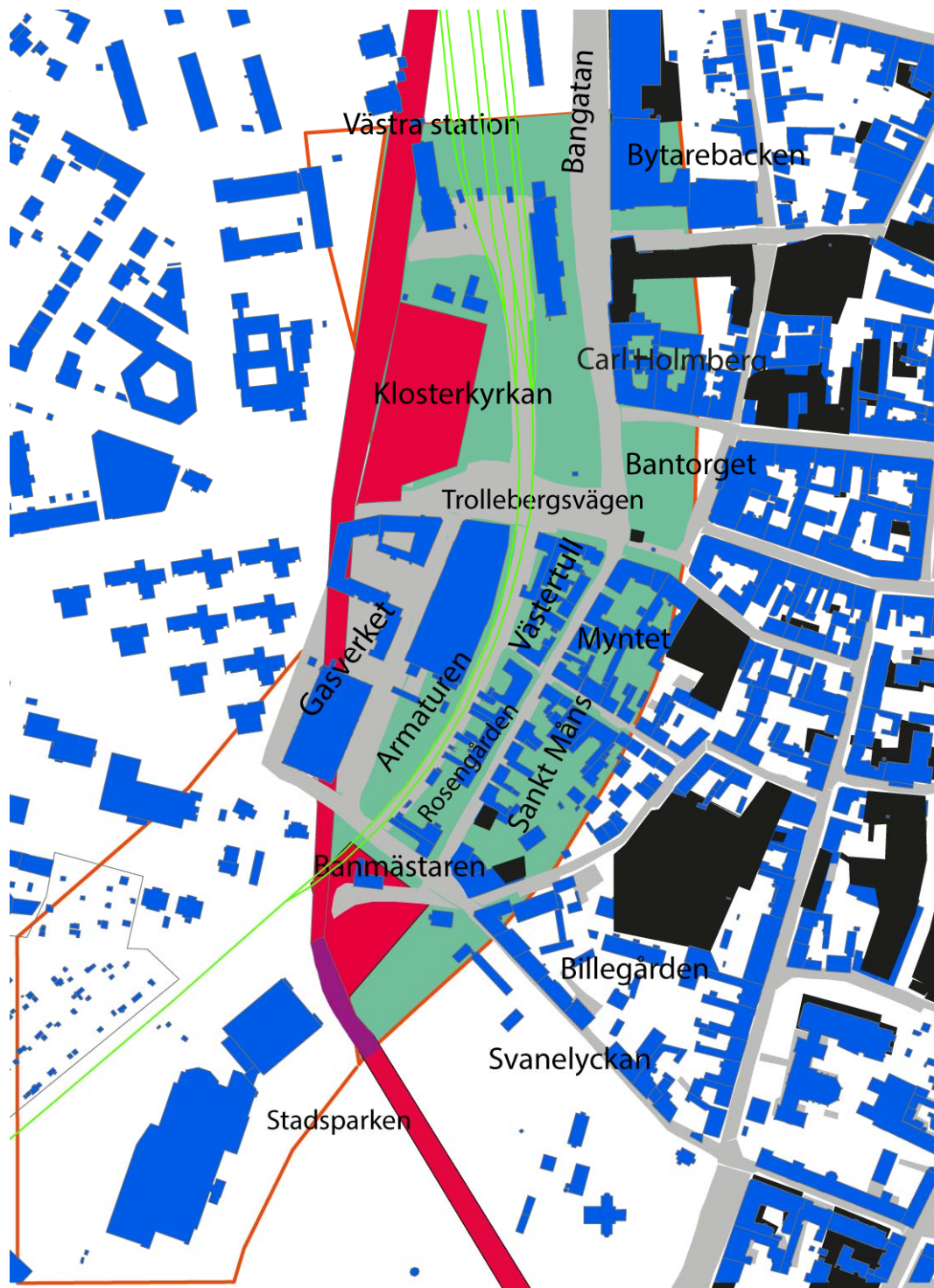
Negativt: Mer fragmenterade undersökningsytor.

Mera problematisk logistik.

Stor delar av på S:t Måns kyrka och kyrkogård berörs, med omfattande arkeologiska insatser som följd.

Stor delar av på den synliga delen av stadsvallen fornlämning Lund RAÄ 17:1. berörs.

Stor påverkan på S:t Peters klosterkyrka och klosterområdet med omfattande arkeologiska insatser.

Figur 18. Plan över delsträcka 2 med de västra delarna av fornlämning 73:1 Lunds medeltida stad. Planen visar utschaktningsgraden i grova drag, men redovisar den inte mindre ingrepp såsom ledningsdragningar vilket innebär att skadorna kan vara större. Svart avser helt utschaktat område där inga fornlämningar kan förväntas. Grått visar delvis utschaktat område där fragmenterade fornlämningar fortfarande kan förekomma. Blått avser skadade områden i samband med bebyggelse, inom vilka fornlämningar fortfarande delvis kan förekomma beroende på grundläggningsmetod. Grönt avser områden inom utredningsområdet där välbevarade fornlämningar förväntas finnas. De röda markeringarna visar var speciella kulturhistoriska lämningar finns, som kyrkogårdar, kyrkor och de under mark bevarade lämningarna efter stadens vall och vallgrav. Lila avser fornlämning RAÅ Lund 17:1, den idag synliga delen av stadsvallen. Se även bilaga 1 för en genomgång av bevaringsgrad inom varje kvarter.

Bifogade uppgifter

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-13344-2014	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Flackarp till Lund C

Typ av exploatering	Järnvägsutbyggnad
Uppdragsgivare	Trafikverket
Typ av undersökning	AU steg 1
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Ivan Balic
Övrig personal	Johan Wallin
Fältarbetstid	20141001 - 20141009

Fälttid	
Arkeolog	64h
Maskin	-

Undersökningens omfattning	
Yta	800 000 m2
Kubik	
Schaktmeter	-

Kostnad för arkeologi		
Projektledning/administration	1 dagsverke (8 tim á 700 SEK)	5 600 SEK
Fältinventering	8 dagsverken (64 tim á 700 SEK)	44 800 SEK
Byråinventering	10 dagsverken (80 tim á 700 SEK)	56 000 SEK
Rapportarbete	10 dagsverken (80 tim á 700 SEK)	56 000 SEK
GIS-arbete	2 dagsverken (16 tim á 700 SEK)	11 200 SEK
Övrigt	500 SEK (material)	
Summa:	174 100 SEK	

Kostnad övrigt	
Inmätning	1 998 SEK
Övrigt	
Summa	1 998 SEK
Summa, faktisk	176 098 SEK
Summa, beslutad	177 900 SEK

Fyndmaterial (förvaring m.m.)
Arkivmaterial, förvaring
Ritningar, dokumentation
Foto
Analyser
Övriga upplysningar

Referenser

- André, A. & Högstedt, C. 1990. *Kartornas Lund. 1580-talet till 1950*. Gamla Lund Förening för bevarande av stadens minnen. Årsskrift 72 1990. Lund.
- Andrén, A. 1981. *Lund*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Rapport Medeltidsstaden 26. Stockholm.
- Andrén, A. 1984. *Lund, tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning*. RAÄ & SHM Rapport Medeltidsstaden 56.
- Anglert, M. 1989. *By, huvudgård, kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid*. Lund studies in medieval archaeology 5. Stockholm.
- Balic, I. 2001. Kv Klosterkyrkan 4, Lund. Arkeologisk förundersökning 2001. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 99*. Lund.
- Balic, I. 2012. Kv Saluhallen 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 408*. Lund.
- Bevaringskommittén. 1980. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Vårfru rote*. Lund.
- Bevaringskommittén. 1981. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar*. Lund.
- Bevaringskommittén. 1986. *Bevaringsprogram. Stadsbildens framväxt. Råd vid ombyggnad*. Lund.
- Bevaringskommittén. 1996. *Bevaringsprogram. Lund utanför vallarna. Del II*. Lund.
- Blom, K.-A. 2007. *Allt ljus på Lund. Boken om den stora utställningen 1907*. Lund.
- Blomqvist, R. 1941. *Tusentalets Lund*. Lund
- Blomqvist, R. 1951. *Lunds historia 1. Medeltiden*. Lund.
- Blomqvist, R. 1978. *Lunds historia 2. Nyare tiden*. Lund.
- Blomqvist, R. 1985. *Stadsvallen i Lund. Ett unikt byggnadsminne*. Föreningen Det Gamla Lund, årsskrift 67:2. Lund.
- Bolander, A. 2010. *Stadsvallen i Lund -en översiktlig historik*. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 357. Lund
- Callmer, J. 2001. Extinguished solar systems and black holes: traces of estates in the Scandinavian Late Iron Age. I Hårdh, B. (red.) Uppåkra. Centrum och sammanhang. *Acta Archaeologica Lundensia Series in 8º, No. 34*. Stockholm.
- Carelli, P. & Larsson, S. 1994. Kv. S:t Måns nr 5-13, Lund. Arkeologisk förundersökning 1994. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 13*. Lund.
- Carelli, P. 2001. *En kapitalistisk anda . Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Stockholm.
- Carelli, P. 2000. Profana gravar i medeltidens Lund. *Hikuin 27*. Højbjerg.
- Dialekt och ortnamns arkivet i Lund. (DAL).
- Diplomatarium Danicum*, udgivet af det danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1938 ff. (DD).

- Ericsson, G. 2006. Kv. Armaturen 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2006. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 190*. Lund.
- Ericsson, G. 2014. Kv. Svaneluckykan 2. Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. *Kulturmiljörapport 2014:21*. Lund.
- Gardelin, G., Ericsson, G. & Karlsson, M. 2007. *Städernas kulturlager. En värdering av ett hotat källmaterial med utgångspunkt i exemplet Lund*. Länsstyrelsen i Skåne län.
- Gardelin, G. 2007. Badhusvägen, Lund. Arkeologisk undersökning 1975. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 257*. Lund.
- Gardelin, G. 2007b. Kv Billegården 49, Lund. Arkeologiska undersökningar 1984. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 260*. Lund.
- Gardelin, G. 2008. Separation av dag- och spillvatten i Lunds kommun. Arkeologiska förundersökningar 1997-2001. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 321*. Lund.
- Gardelin, G. 2014. Kv. Saluhallen 1, Lund. Fornlämning nr 73 i Lunds stad, Lunds socken, Lunds kommun, Skåne. *Arkeologisk slutundersökning 2010. Kulturens rapporter nr 6*. Lund.
- Gardelin, G. in print. Kv. Blekhagen, Lund. Fornlämning nr 73 i Lunds stad, Lunds socken, Lunds kommun, Skåne. *Arkeologisk slutundersökning 2010. Kulturens rapporter nr 5*. Lund.
- Guldåker, A. 2011. Bantorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 385*. Lund.
- Guldåker, A. 2012. Kv. Carl Holmberg 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 438*. Lund.
- Guldåker, A. (in print). FJV 2010-2011 Lst dnr 431-6868-10.
- Johansson Hervén, C. 2001. Mårtensstorget i Lund. Arkeologisk undersökning 1997. En kulturhistorisk redogörelse. *Arkeologiska rapporter från Lund, nr 21*. Lund.
- Johansson Hervén, C. & Karlsson, M. 2008. S:t Peter kyrkogård, Norra Nöbbelövs kyrkogård & Allhelgonakyrkan. Lunds kommun. Arkeologiska förundersökningar 2007. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 331*. Lund.
- Karlsson, M. 2007. Kv Myntet 13 Lund. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 298*. Lund.
- Kockum, J. 2012. Kv. Myntet 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 409*. Lund.
- Lagergren, A. 2011. Arkeologisk utredning 2010. Flackarp 8:1. Förhistorisk boplats, spår av gravhöj och utkanten av Flackarps bytomt. Skåne, Staffanstorps kommun, Flackarps socken, Flackarp 81:1, RAÄ 24:1, 24:2 och 36:1. *UV rapport 2011:45*.
- Larsson, S. 1993. Kv Myntet nr 3, 4, 5 Lund. Stratigrafisk rapport. Rapport över arkeologisk undersökning, nr 3. Lund
- Larsson, S. 2006. Gestaltningen av några skånska städer. Centraliteter. Människor, strategier och landskap. Skånska städer. Lund.

- Larsson, S. 2006. Gestaltningen av några skånska städer. *Centraliteter. Människor, strategier och landskap. Skånska städer*. Lund.
- Lihammer, A. 2007. Bortom riksbildningen. Människor, landskap och makt i sydöstra Skandinavien. *Lund Studies in Historical Archaeology 7*.
- Lundberg, A. 1995a. Kv. Myntet 7, Lund. Arkeologisk förundersökning 1994-95. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 13*. Lund.
- Lundberg, A. 1995b. Källby. Industri- och Höjeåvägen, Lund. Arkeologisk förundersökning med utredning 1995. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 16*. Lund.
- Lundberg, A. 2000. Kv. Carl Holmberg 8, Lund. Arkeologisk förundersökning och undersökning 1997-98. *Arkeologiska rapporter från Lund, nr 25*. Lund.
- Nilsson, T. & Wahlöö, C. 1986. Bebyggelsehistorik 1000-1700. Lunds stadskärna. *Bevaringsprogram. Stadsbildens framväxt. Råd vid ombyggnad. Bevaringskommittén*.
- Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd. 2007:2
- Rönn, V. 1995. Kv. Myntet 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 1995. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 22*. Lund.
- Rönn, V. 1996. Stadsparken och Svanegatan i Lund. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 16*. Lund.
- Rönn, V. 1999. Bantorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 1999. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 76*. Lund.
- Rönn, V. 2000. Västra station, Lund. Arkeologisk förundersökning 1999. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 18*. Lund.
- Salminen, L. 2002. Utbyggnad av VA i Flackarp och Uppåkra socken. RAÄ 26, 28 & 36, Flackarp sn. Samt RAÄ 21, Uppåkra sn. Skåne. Arkeologisk förundersökning 2001. *Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne Rapport 2002:39*. Kristianstad.
- Skansjö, S. 2012. *Lunds historia – staden och omlandet. 2 Tidigmodern tid. I en bördig bygd (1536-1862)*. Lund.
- Wilson, D.M. 1955. An early Viking age grave from Källby, Lund. *Meddelanden från Lunds universitets Historiska Museum 1955*. Lund.

Otryckta källor

Kulturens LA-arkiv. Lund.

Digitalt tillgängligt material

http://www.raa.se/app/uploads/2012/06/M_riksintressen3.pdf 2014-02-14

Bilaga 1

Sammanställning rörande berörda kvarter inom Lunds stad.

Stadsparken

Stadsparken ligger i den sydvästra delen av Lund, direkt utanför det medeltida stadsområdet. Stadsparken västra del omfattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå är i de nordvästra delarna ca +35 möh och för de sydvästra delarna ca +31 möh.

Området framträder på Bergmans karta från år 1704 som indelat i två lyckor, Skultelyckan och Gids- eller Gedsholmslyckan. Lyckorna tillhörde stadens jordar, den s.k. stadsågan som låg utanför själva stadsområdet. Av kartan framgår att lyckan varit odlad. Gedsholmslyckan låg söder därom och på samma karta framgår det att här bedrevs såväl odling som ängsbruk (Skansjö 2012 s 200f). Gedsholmslyckan är omnämnd redan 1673. Eventuellt är det ordet get som ingår i förleden. Gidsholmen var en liten ö omgiven av en grävd vattenfylld grav i Gedsholmslyckan (Bevaringskommittén 1996 s 144). På Bergmans karta finns en liknande holme med vattenfylld grav strax norr om Skultelyckan, vilken funktion dessa två holmar haft är okänt (Skansjö 2012 s 200). Både lyckorna kom att köpas in i slutet av 1800-talet och dessa område kom att ingå i Industri-, slöjd och konstutställningen i Lund 1907. Därefter kom de att införlivas med stadsparken och gör så än idag. Den tidigare vattenomflutna Gidsholmen kom vid anläggandet av stadsparken att grävas ut till en fågeldamm. Eventuellt kan ön i fågeldammen vara en rest av Gidsholmen (Bevaringskommittén 1996 s 144).

Arkeologiska iakttagelser

Inga arkeologiska undersökningar har tidigare utförts i området, örutom de som berört stadsvallen och dess vallgrav, vilka behandlas separat i föreliggande rapport under Stadsvallen (se nedan).

Fornlämningsstatus

De bebyggelseskador som kan ha påverkat eventuella lämningar bör höra samman med den byggnation som uppfördes på platsen i samband med Industri-, slöjd- och konstutställningen 1907 kan ha påverkat miljön. Även med anläggandet av stadsparken, som invigdes år 1911. I områdets anlades en större fågeldamm och i anslutning till den en stenkummel. Ett anläggningsarbete som har förstört större delen av Gidsholmen (se ovan). Massorna från dammen lades upp till en kalkbacke, nu beläget bakom Stadsparkscafét (Bevaringskommittén 1996 s 147). Då det finns få arkeologiska observationer gjorda inom stadsparken, är kunskapen om eventuella lämningars bevarandestatus låg. Utifrån de slutsatser som kan dras från närliggande kv Svaneluckykan, tycks långvarig odling och parkanläggningsarbeten haft en negativ inverkan på kulturlagerstatusen, vilket även bör vara fallet för stadsparksområdet.

Vetenskaplig potential

I det närbelägna kv. Svaneluckykans södra delar har det påträffats odlingslager som brukats under medeltiden och under efterreformatörisk tid, det vill säga efter år 1536 (Ericsson 2014). Möjligen finns liknande odlingslager bevarade inom Stadsparksområdet, vilka skulle ha en arkeologisk potential för jämförande studier med odlingslager inom stadsområdet, och med odlingslager i de vångar som brukats av Källby och Flackarp. Sådana studier skulle kunna belysa vilka växter som odlats, vilket annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse. Förekomsten av Gidsholmen och den andra vattenomflutna holmen norr om Skultelyckan väcker ett intresse för vad det var för konstruktioner och syftet bakom deras anläggande, samt när de uppfördes.

Kv. Svaneluckykan

Kv. Svaneluckykan ligger i sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå är i den nordvästra delen ca +35 möh och för de sydöstra delarna ca +31 möh. Det är endast kvarterets västra del som innefattas av föreliggande utredningsområde. Kvarteret begränsas i nordväst av Sankt Mångsgatan, i norr av Svanegatan, i öster av Gyllenkroks allé och i söder av stadsvalLEN.

På Espmans karta från år 1783 finns i den sydvästra delen av stadsområdet ett område betecknat "Sanct Måns Kyrkiogård" (André & Högstedt 1990 s 34). Påträffade gravar inom den norra delen av kv. Svaneluckykan indikerar platsen för var S:t Måns kyrka och kyrkogård varit belägen, lämningar efter själva kyrkan har ännu inte påträffats. Det första omnämmandet av "sankt Magnus kyrka" är från år 1334. I från senmedeltiden finns ett antal skriftliga dokument som framvisar att området för nuvarande kv. Svaneluckykan varit bebyggt. Bland annat omnämns en gård och humlegård år 1446 i S:t Magnus socken, belägen vid "S. Magnuse gadhe". Detta är det tidigaste omnämmandet i skrift av S:t Mångsgatan (Blomqvist 1951 s 225ff). Under senmedeltiden har troligen bebyggelsen upphört, och området synes därefter endast använts som hag- och ängsmark. Av

Espmans karta från år 1783 framgår det att området har saknat bebyggelse. Området hade en funktion som avlöningsjord för stadens ämbetsmän. Under 1600-talet ägdes området av Olof Jensen Svane, varför han fått ge namn åt det senare tillkomna kvarteret (Bevaringskommittén 1981 s 177). Under 1800-talet blev parker, grönområden och promenadstråk ett viktigt inslag i offentliga miljöer, de fungerade ofta som mötesplatser för städernas borgerskap, men avsikten var även att försköna det bebyggelsepräglade stadsrummet. I Lund utgjorde det ännu inte exploaterade området i sydväst en lämplig plats för anläggandet av en rekreativ miljö. Under 1800-talets lopp förlorade de tidigare avlöningsjordarna sin funktion och många i staden ville förhindra att området styckades upp och bebyggdes, varför det bildades ett konsortium, med huvudsakligt intresse att iståndsätta ett grönområde på platsen. Parkkonsortiet förvärvade ett markområde som idag motsvarar Svaneluckykan nr 1 och 2, varpå en trädgårdsmästare anlätades. I sitt ämbete fick denne även en villa uppförd, vilken än idag står kvar i

kvarteret Svaneluckykans norra spets, i hörnet där S:t Mångsgatan och Svanegatan möter Nygatan. Universitetet stod som ägare till resterande delar av Svaneluckykan och uppförde där ett år 1867 färdigställt astronomiskt observatorium som idag utgör ett byggnadsminne. Ett flertal andra byggnader uppfördes från år 1865 och en park anlades kallad Observatorieparken (Bevaringskommittén 1981, s 177ff). År 1904 förvärvade staden parkområdet och år 1906 klubbade stadsfullmäktige igenom handelsföreningens önskemål om att få anordna en stor internationell industri-, slöjd- och konstmässa med egen hållplats längs järnvägen, Högevalles station på marken vid Svaneluckykan. Efter utställningen år 1907 avslutats iordningställdes området och år 1911 stod stadsparken färdig. Ovanstående medförde anläggningsarbeten, vilket innebar att delar av området jämnades av (Blom 2007).

Arkeologiska iakttagelser

I kv. Svaneluckykan 1 låg under medeltiden S:t Måns kyrka med tillhörande kyrkogård. Denna har vid flera tillfällen varit föremål för arkeologiska undersökningar och resultaten även har betydelse för förståelsen av stadsvallen. I samband med byggandet av Högevallesbadet, utfördes en arkeologisk förundersökning på Svaneluckykan 1 år 1937, och där påträffades ett antal gravar (Rönn 1996 s 4).

Vid det norra genombrottet av stadsvallen utfördes undersökningar under åren 1975-1976 och det påträffades en mängd gravar tillhörande Sankt Måns kyrkogård (Gardelin 2007). Ett antal av dem är belägna under stadsvallen. En förklaring härtill vara att kyrkan uppförts i ett tidigt skede av stadens historia och att den västra delen av kyrkogården förfallit, eller tagits ur bruk vid tidpunkten för vallens anläggande. Antagandet är hypotetiskt och saknar belägg, men kvarstår ändå som en rimlig förklaring till det sällsamma förhållandet. Vidare berättar en tidningsnotis från år 1881 att det vid nedläggandet av vattenledningar till det nya badhuset framkommit människoben och en bevarad kista i den "intill järnvägen stötande delen av Högevall". (Blomqvist 1951 s 225f). Därtill kommer en anteckning från 1900-talets början: "Enligt uppgift af Byggmästare Månsson d.ä. fanns i hans ungdom kvar i parkbolagets trädgårds nordvästra hörn ruinen af en kyrka. Ruinen nedbröts då och användes till uppförandet af nuvarande apoteket Hjorten och dertill hörande byggnader". Det bör ha skett runt 1847, när apoteket Hjorten invigdes (Rönn 1996 s 5).

I samband med en del ombyggnationer inom kv. Svaneluckykan under år 1996 påträffades i dess nordvästra hörn, söder om den före detta trädgårdsmästarevillan, klockgjutningsgropar. I en eldränna påträffades bränd lera som daterats till 1288 +/- 40 år. Klockor till den närbelägna S:t Måns kyrka har troligen blivit gjutna här (Rönn 1996 s 61).

År 1996 undersöktes även den södra sidan av Svanegatan och ett medeltida bronsgjuteri påträffades (Rönn 1996).

År 2004 genomfördes en schaktningsövervakning vid Observatoriet. Här påträffades två meterstora gropar, den ena tolkades vara en försänkt ässa medan den andra troligen fungerat som gjutgrop. Vid Svanegatan fanns spår av bebyggelse. Tillsammans tolkades

det som lämningar av en bronsgjutareverkstad (Ericsson 2014 s 9). Av omfattningen att döma kan verkstaden ha ägnat sig åt produktion för avsalu. Den typen av smutsigt och brandfarligt hantverk var under medeltiden ofta förlagt till de mindre bebyggda områdena och utkanterna av städerna (Ericsson 2014 s 9). Med anledning av att lekplatsen i Stadsparken skulle byggas om genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning år 2013. Här framkom huvudsakligen odlingslager med datering till medeltid och efterreformatorisk tid och även en fossil markhorisont samt en tidigmedeltida brunn. Detta södra område av kv. Svaneluckykan har utifrån dessa lämningar tolkas ha varit obebott under senmedeltid och efterreformatorisk tid och att det under en längre tid odlats. Även matjord från tiden för stadsparkens anläggande på 1900-talet påträffades, och bärlager från konstruktionen av den befintliga lekplatsen år 1996 (Ericsson 2014).

Fornlämningsstatus

De skador som kan ha påverkat fornlämningen torde härröra från anläggandet av parken och Observatoriet under slutet av 1800-talet, samt i början av 1900-talet. Dokumenterade skador härrör främst från anläggningsarbeten, ledningsdragningar och lekplatsen vilka dokumenterats arkeologiskt. Fornlämningens bevarandestatus betecknas på kartan över kulturlagerstatusen i Lund 2003 som sämre. På utschaktningskartan från 2003 framstår området som relativt välbevarat. Områden som är delvis utschaktade är vid Observatoriet och ett större ledningsschakt som går tvärs igenom området från nordväst och följer sedan den norra sidan av stadsvallen (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60f). Även längs med omgivande gator förekommer mindre utschaktningar. Lämningarna synes påverkats negativt av långvarig odling och parkanläggning, vilket har medfört omflyttning av jorden, avrensade och påförda lager som sammantaget har förändrat den ursprungliga topografin (Rönn 1996 s 62). Vid Observatoriet har moränleran kommit fram på ett djup av 1,00 m under marknivån, vid nuvarande lekplats kom den på 0,90-1,00 m och i det nordöstra hörn på 0,70-1,00 m djup (Ericsson 2014; Rönn 1996 s 9).

Vetenskaplig potential

Området hyser en vetenskaplig potential, dels beroende på att lämningar efter den medeltida S:t Måns kyrka möjligtvis finns kvar i den nordvästra delen av kv. Svaneluckykan. Och dels beroende på det påträffade hantverksområdet i de nordvästra delarna och förekomsten av medeltida odlingslager i de södra delarna. Odlingslagren skulle kunna ge kunskap kring vilka växter som odlats, vilket annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse belysas. I ett bredare perspektiv kan jämförelser kunna göras med medeltida odlingslager från stadens jordar utanför stadsvallen, och även med eventuella bevarade odlingslager i Källby och Flackarp.

Kv. Billegården

Kvarteret Billegården ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Grundtopografin i området sluttar mot söder och befintliga marknivån i kvarterets sydvästra delar är idag runt +34,1 möh och i dess nordvästra runt +35,4 möh. Gatorna som inkluderar Svanegatan (söder), St Mångsgatan (väster), Stålbrogatan (norr) och Grönegatan (öster), som omsluter kvarteret anses vara av medeltida ursprung (Andrén 1980 s 48,

Andrén 1984 s 19). Med stor sannolikhet har kvarterets form uppkommit som ett resultat av att de två västliga gatorna sträckt sig mot en gemensam öppning i stadens befästningsverk, alldeles intill sockenkyrkan St Måns. Kv. Billegården har fått sitt namn efter adelssläkten Bille som under 1500-talet ägde en gård som låg i den norra delen av kvarteret. Enligt Espmans karta från år 1783, var kvarteret indelat i tio tomter, de flesta tillhörde borgare i staden. Utifrån kartan förefaller samtliga tomter ha varit bebyggda, men eftersom tomterna var rymliga och i vissa fall sträckte sig över hela kvartersbredden, förblev stora ytor obebyggda utmed gatorna och kvarterets inre delar (Bevaringskommittén 1981 s 42).

Arkeologiska iakttagelser

Av de arkeologiska insatserna i kv. Billegården är majoriteten utförda i kvarterets norra och västra delar. Här har varierade bebyggelse lämningar från bland annat stadens tidigaste historia och Billeättens gårdskomplex påträffats vid flera undersökningar år 1984 samt år 1999. I kvarterets västra delar har omfattande horn- och benhantverk dokumenterats vid en undersökning år 1984, medan de arkeologiska observationerna i kvarterets södra delar är begränsade till ett par förundersökningar år 1954 och år 1973 samt en mindre slutundersökning år 2013 (Gardelin 2007b, Kronroth in prep). Resultaten bestod bland annat av bebyggelse lämningar och odlingsspår från 1000-talet fram till tidig modern tid. I kvarterets sydöstra hörn har ett antal gravar undersökts, vilka hör samman med den kyrkogård som tidigare påträffats vid Grönegatan och som varit knuten till S:t Peters kyrka. Själva kyrkan är dock inte påträffad.

Fornlämningsstatus

Kv. Billegården har idag en omfattande bebyggelse, främst i anslutning till gatumark, men också i dess inre delar, som till stor del härrör från 1800-talet och byggnadsbeståndet ger en samlad bild över skadorna på fornlämningen. Fornlämningen i kvarterets centrala delar är till stora delar skadade eller helt borttagen, vilket skedde i samband med att bebyggelse uppfördes på 1920-talet, men också under mitten av 1980-talet. Det aktuella utredningsområdet berör bara kvarteret Billegårdens sydvästra del, ett område som är arkeologiskt relativt dåligt känt, och där delar av fornlämningen är skadad sedan tidigare. I kvarterets västra del påträffas moränlera ca 1 m under markytan och vid undersökningar i kvarteret har goda bevaringsförhållanden för djurben konstaterats. Detta kan tas som en indikator på att bevaringsförhållandena i närområdet är goda.

Vetenskaplig potential

Det aktuella området ligger i utkanten av vad som tolkats som Lunds äldsta bebyggelseområde, alldeles i närheten vad som senare blev en öppning i stadsvallen och granne med S:t Måns sockenkyrka. Detta läge gör att platsen har goda möjligheter att ge ny kunskap om Lunds tidiga bebyggelseutveckling, liksom att i ett större perspektiv belysa sambandet mellan 900-talets Uppåkra och Lund. Kunskapen om Lunds växt- och kulturmiljöer från tiden före bebyggelsens tillkomst i slutet av 900-talet och fram till 1700-talet är inte särskilt utvecklad. Under senare år har metodiken inom fältet arkeobotanik utvecklats vilket har medfört nya resultat. Inom kvarteret finns potential att studera växtmiljöns tidiga utveckling i staden, liksom frågor kring markutnyttjande. Kvarterets

östra delar skulle bidra till en bredare bild av området och hur de olika delarna i staden har varit organiserade. Se även kapitel "Aktuella forskningsområden och vetenskaplig potential. En kort sammanfattning".

Kv. Banmästaren

Kv. Banmästaren är beläget i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde strax innanför stadsvallen. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Marknivån för hela kvarteret ligger på ca +35 möh. Under medeltiden låg det område som sedan kom att bli kvarteret Banmästaren mellan stadsvallen och S:t Måns kyrka och kyrkogård. På Espmans karta från 1783 är området obebyggt, och synes utgöras av odling eller hagmark. Det lilla kv. Banmästaren mellan Svanevägen och Sankt Mångsgatan omfattar endast en byggnad, Banmästarebostaden, uppförd år 1863. Ursprungligen hängde kvarteret tidigare samman med kv. Rosengården, men skars av när Svanevatans förlängning, Svanevägen, lades ut i viadukt under järnvägen på 1870-talet (Bevaringskommittén 1981 s 177).

Arkeologiska iakttagelser

De äldsta iakttagelserna utgörs av en tidningsnotis från år 1881 som nämner att det vid nedläggandet av vattenledningar till det nya badhuset framkommit människoben och en bevarad kista i den "intill jernvägen stötande delen av Högevall". (Blomqvist 1951 s 225f). Därtill kommer en anteckning från 1900-talets början: "Enligt uppgift af Byggmästare Månsson d.ä. fanns i hans ungdom kvar i parkbolagets trädgårds nordvästra hörn ruinen af en kyrka. Ruinen nedbröts då och användes till uppförandet af nuvarande apoteket Hjorten och dertill hörande byggnader". Det bör ha skett runt 1847, när apoteket Hjorten invigdes (Rönn 1996 s 5). Den enda moderna arkeologiska insats som utförts i området är en schaktningsövervakning för fjärrvärme år 2011. Fjärrvärmeschaktet drogs från Banmästarebostaden inne i kvarteret vidare österut ut över Högevallsgatan. Inga intakta medeltida kulturlager berördes. Vid schaktningen framkom lergolv som indikerar bebyggelse. Troligen kan dessa dateras till 1700-1800-tal (Guldåker in print).

Söder om kvarteret påträffades år 1975-76 flera gravar som troligtvis ingick i S:t Måns kyrkogård, vilken låg i den nordligaste delen av kv. Svaneluckykan under medeltiden (Gardelin 2007). Det är dock oklart hur långt norrut gravområdet sträckte sig.

Fornlämningsstatus

De skador som kan ha uppstått på lämningen bör ha uppkommit i samband med uppförandet av Banmästarebostaden år 1863 samt i samband med arbetet med fjärrvärmeledningen år 2011.

På utschaktningskartan från år 2003 är kvarteret markerat som förskonat från utschaktning, och på kulturlagerstatuskartan från år 2003 framgår det att det saknas kunskap om bevarandestatusen (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60f). Fjärrvärmeschaktet år 2011 berörde enbart lämningar som är från tiden efter medeltiden. Bilden av bevarandestatusen är som det framgår av det ovan presenterade oklar, men

bilden av en ringa utschaktning tala för att det bör finns sammanhängande ytor med intakta lämningar.

Vetenskaplig potential

Direkt söder om kvarteret Banmästaren har man påträffat gravar som med all sannolikhet hör till kyrkogården för den medeltida S:t Måns kyrka. Sammantaget indikerar ovan på att det inom kvarteret Banmästaren finns lämningar efter S:t Måns kyrka och kyrkogård och kring dessa finns hög vetenskaplig potential

Kv. Sankt Måns

Kv. Sankt Måns ligger i sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret omfattas av det aktuella utredningsområdet, förutom den östra delen. Grundtopografin för dagens marknivå ligger i de norra delarna på ca +36 möh och för de södra delarna ca +34möh. Kvarteret begränsas i norr av Västergatan, i öster av S:t Mångsgatan, i söder av Svanegatan och i väster av Nygatan. På Espmans karta från 1783 finns ett antal gårdar i områdets östra delar, längs med Sankt Mångsgatan och Västergatan. Den västra delen synes vara obebyggd och utnyttjades för odling. Vid mitten av 1800-talet anlades en del mindre bostadshus i de östra delarna, och delar av det finns idag kvar, främst längs Västergatan. Längs Nygatan i väster, byggdes under 1860-talet en rad bostadshus i tegel, vilka till största delen finns kvar idag. I de södra delarna uppfördes Parkskolan på 1870-talet (Bevaringskommittén 1981 s 154ff).

Arkeologiska iakttagelser

Det har utförts flera arkeologiska undersökningar och flera observationer har gjorts inom olika delar av kvarteret, från 1932 och fram till 1990-talet (1932, 1939, 1941, 1947, 1964, 1984-85, 1994). Under dessa har det framkommit bebyggelse lämningar, bland annat spår efter tidigmedeltida bebyggelse i de östra delarna medan det i den sydöstra delen har påträffats avfall efter horn- och ben hantverk. Aktiviteterna kan ha ett samband med liknade aktiviteter i det närliggande kv. Billegården. Huvuddelen av undersökningarna har utförts i den södra och östra delen av kvarteret, vilket medför att det finns ringa kunskap om västra delen. Den enda observationen som gjorts i denna del av kvarteret är att moränleran påträffades ca 1,1 - 1,5 m under markytan.

Fornlämningsstatus

Kvarteret Sankt Måns har idag en omfattande bebyggelse, främst i anslutning till gatumark, men också i dess inre delar. Det finns mindre öppna ytor på bakgårdarna, främst i kvarterets södra del. Största delen av byggnadsbeståndet härrör från 1800-talet och ger en samlad bild av när skador på lämningarna kan ha tillkommit. Tre större ingrepp i kvarteret är delvis arkeologiska dokumenterade varför också omfattningarna är bättre kända. Vid grundgrävning för en tillbyggnad av till Parkskolan år 1932 grävdes en större yta, varav en del helt ned till moränleran och år 1947 utfördes ytterligare en större grundgrävning i kvarterets nordöstra hörn. I samband med 1994 års förundersökning framkom det att lämningarna i den östra delen var dåligt bevarande, vilket bland annat ansågs bero på en långvarig odling (Carelli & Larsson 1994). Av den ovan gjorda beskrivningen från

förundersökningen 1994 framgår det att kvarterets östra delar uppvisar en dålig bevarandestatus (Carelli & Larsson 1994 s 16). Lämningarna här hade en tjocklek på ca 1,30 till 1,40 m, följt av moränlera, medan i år 1947 dokumenterades lämningarnas tjocklek till ca 1,00 - 1,50 m i den nordöstra delen. För de västra delarna finns endast uppgifter om på vilket djup moränleran framkommer. I den nordvästra delen på ca 1,50 m och i den västra delen på ca 1,10 m djup (Carelli & Larsson 1994). Utschaktningskartan från 2003 visar att mindre delar av kvarteret är utschaktat, främst då i anslutning till gaturummet (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 61). Även om bara mindre delar av kvarteret är helt utschaktade är det rimligt att anta lämningarna i stora delar av kvarteret uppvisar skador som följd av dåliga bevaringsförhållanden

Vetenskaplig potential

Den arkeologiska kunskapen rörande området medeltidshistoria är begränsad och bevarandeförhållandena synes allmänt vara dåliga, även om det endast är mindre områden som är helt utschaktade. De påträffade bebyggelselämningarna från tidig medeltid, erbjuder en möjlighet till att utöka kunskapen om stadens utbredning och om den dynamiska tid som dess tidiga historia präglas av. I detta sammanhang utgör spåren efter horn- och ben-hantverk en typ av arkeologiskt material som inte har närmare studerats på många år i Lund och som kan förväntas, genom nya perspektiv och frågeställningar, generera omfattande ny kunskap kring hantverket i den tidigmedeltida staden.

Kv. Rosengården

Kv. Rosengården ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografin i området sluttar mot söder och befintlig marknivå är i dess norra del ca 36 möh medan den i den södra del varierar mellan ca +34 och +35 möh. Kv. Rosengården utgjorde innan järnvägens tillkomst och Nygatans utläggande, vid 1800-talets mitt, av ett sammanhängande område tillsammans med de nuvarande kvarteren Sankt Måns, Armaturen och delar av Banmästaren. Kvarteret avgränsas i norr av Västergatan som är av medeltida ursprung, och var enligt Espmans karta från år 1783 obebyggd. När järnvägen och Nygatan lades ut började marken bebyggas med i huvudsak gatuhus på en till två våningar mot Nygatan och mindre gårdshus inne på bakgårdarna mot järnvägen. Kvarteret gavs år 1924 namnet Rosengården efter en senmedeltida gård som år 1483 benämns Rosengard (Andrén 1984 s 105f; Bevaringskommittén 1981 s 137ff).

Arkeologiska iakttagelser

Kv. Rosengården är ett av de få kvarter i Lund där den arkeologiska kunskapsgraden är låg (Andrén 1980 s 24). Den arkeologiska observation som gjorts skedde i samband med markarbeten för separation mellan dag- och spillvatten år 1997 i kvarterets centrala del. Då påträffades spår efter medeltida lämningar ca 1,0 m under marknivån. (Gardelin 2008 s 76). Det finns även arkeologiska observationer från Nygatan, vilken löper i anslutning till kvarterets västra sida. Bland annat i samband med fjärrvärmearbeten, då även en arkeologisk förundersökning utfördes. Resultaten bestod av ett golv och fynd av bränd lera, vilket indikerar bebyggelse i området. Därtill påträffades flera odlingslager varav några var fria från tegelkross, en komponent som är vanligt förekommande i lämningar

efter 1200-talet. Att det fanns flera odlingslager från olika tidsperioder vittnar om att området har använts för odling under långa perioder (Kulturens LA-arkiv).

Fornlämningens bevarandestatus

Kv. Rosengården bebyggdes under andra hälften av 1800-talet och består idag av gatuhus, på en till två våningar mot Nygatan och mindre gårdshus på dess bakgårdar mot järnvägen. Uppförandet av bebyggelsen har medfört skador på lämningarna genom främst grundgrävningar och ledningsdragningar. I övrigt tycks uppförandet av bebyggelsen även ha haft en negativ inverkan på bevaringsförhållandena i området, vilket noterades i samband med markarbeten för separation mellan dag- och spillvatten år 1997 (Gardelin 2008 s 73ff). Vid detta tillfälle kunde endast en intakt lämning konstateras, och den påträffades i kvarterets centrala delar på ett djup av 1,00 m. I dess södra delar kom moränleran på 1,20 m djup under dåvarande marknivå (Gardelin 2008 s 73ff). År 2003 gjordes även observationer i Nygatan, som löper i anslutning till kvarterets västra sida, som beskriver att bevarandestatusen är dålig i området. Intakta lämningar framkom på ett djup av ca 0,60 m (Kulturens LA-arkiv). Även på kartan från år 2003 över kulturlagerstatusen för Lunds medeltida stadsområde är kvarteret markerad med sämre bevarandeförhållande (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60).

Vetenskaplig potential

Den i princip obefintliga arkeologiska kunskap om eventuella medeltida lämningar inom kv. Rosengården, innebär att varje ny observation lyfter kunskapen om kvarteret. Området låg under medeltiden i stadens utkant och på kartmaterialet från 1600- och 1700-talet är området obebyggt. Vilka funktioner området haft under medeltiden är inte kända. Kvarteret ligger i utkanten av den medeltida staden och flera områden med liknade läge har under de senaste åren undersökts, vilket innebär att det finns ett relevant material att ställa nya resultat mot. Bland annat har de senaste årens inriktning på arkeobotanik resulterat i en öka kunskapen om odling inne i den medeltida staden från slutet av 900-talet, fram till tidigmodern tid, samt om ytterområdenas funktioner och förhållande till andra delar av staden. De bebyggelsespor som påträffades på Nygatan kan vara spår av den år 1483 omtalade Rosengården, och det kan i området finnas lämningar efter en senmedeltida gård. Senmedeltiden är en tidsperiod som tidigare ägnades mindre uppmärksamhet åt, vilket har inneburit att denna del stadens historia är mindre belyst.

Kv. Armaturen

Kv. Armaturen är beläget i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Strax innanför stadsvallen. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografi i området sluttar från norr mot söder. Nuvarande marknivå i de norra delarna ligger på +38 möh för att sjunka till en variation mellan +35 till +36 möh i de södra delarna. Den norra gränsen för kvarteret kan följas tillbaka till 1600-talet, och har sannolikt medeltida ursprung. Den nuvarande kvartersformen uppstod då man slog samman de äldre tomterna 334 och 234 vilka förr skildes åt av Västergatan, vars sträckning var medeltida. Enligt Meijers karta från 1655-60 vara kvarteret obbyggt (André & Högstedt 1990 s 13; Bevaringskommittén 1981 s 37). På Espmans karta från 1784

framgår det att marken vid denna tid även då var obebyggd och användes som odlingslotter eller lyckor (Bevaringskommittén 1981 s 37). En större gård uppfördes på tomt nr 334 i början av 1800-talet. Gården omvandlades vid 1800-talets mitt till en ångkvarn och kom under 1856-58 att fungera som provisorisk järnvägsstation innan det nya stationshuset var färdigt. Från och med ångkvarnen kom kvarteret under 1800-talets andra hälft att domineras av industriell verksamhet, såsom snickerifabrik, mekanisk verkstad och mejeri. Armaturfabriken grundades år 1890, och samma år uppfördes en fabriksbyggnad utmed järnvägen. År 1896 uppfördes en stor fabriksbyggnad vid Gasverksgatan/Trollebergsvägen i den nord-västra delen av kvarteret. År 1906, samt 1920-40 byggdes anläggningen ut till sin nuvarande omfattning, med en överbyggnad av gården, och redan under 1910-talet inleddes tomterna 2, 3 och 4 med fabriken. Längs med Gasverksgatan, som fick sin nuvarande sträckning omkring 1870, uppfördes en tvåvånings tegelhus, vilket hade två gårdsflyglar. Huset mot gatan var försett med källare, medan de två flyglarna endast var grunt grundlagda. Denna fastighet revs på sent 1980-tal eller tidigt 1990-tal (Bevaringskommittén 1981 37ff). Den södra delen av kvarteret domineras idag av en postterminal och en asfaltsbelagd parkering.

Arkeologiska iakttagelser

Kv Armaturen är ett av de få kvarter i Lund varifrån det fram till år 2006 saknades arkeologisk kunskap. Detta år utfördes en arkeologisk förundersökning i samband med att postterminalen skulle bygga till en extern lastkaj. Undersökning skedde i kvarterets mellersta delar, på tomt 3. Resultaten visade att det på ett djup av ca 60 cm kom intakta kulturlager, av vilka de övre troligen härrörde från utjämningsarbeten av ytan i samband med byggnation av de år 1880 uppförda husen på platsen samt för järnvägens framdragnings. Längst ned i schakten kom raseringsmassor som härrörde från senare delen av medeltiden. Raseringsmassorna innehöll stora mängder taktegel, profiltegel, storstenstegel och kalkbruk. Materialet kom troligen från rivningen av någon närbelägen större byggnad i tegel, såsom Sankt Måns sockenkyrka eller Sankt Peters nunnekloster. Sockenkyrkan revs troligen någon gång efter reformationen, och klosterbyggnaderna revs under 1600-talet. Därmed kan föreliggande raseringslager härröra från 1500-talets mitt fram i 1600-tal. Raseringsmassorna är troligen utjämningsarbeten inför hade byggnationer i området. Medeltida kulturlager berördes endast partiellt. Djupen för de fyra schakten låg på mellan 70 till 160 cm och i inget av dem nåddes moränleran.

Fornlämningens bevarandestatus

Kv. Armaturen hör till ett av de områden i Lund där kunskapen om skadebilden är begränsad. Området i vilket kv. Armaturen ligger i var utifrån det äldsta kartmaterialet från 1600- och 1700-tal obebyggt och användes som hagmark och odling. Det var först från och med 1800-talets andra hälft som kvarteret bebyggdes, och då främst dess norra delar. Här uppfördes verkstads- och industribyggnader samt bostäder och flera av byggnaderna hade källare eller försänkta bottenvåningar, vilka bör ha medfört skador på lämningarna i området. Likaså har ledningsnät i form av vatten, avlopp, fjärrvärme och diverse kablar inneburit ingrepp.

Liksom när det gäller skadebilden i området finns det även lite kunskap om rörande lämningarnas bevarandestatus i kvarteret (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60). De enda uppgifterna om bevarandestatusen kommer från den arkeologiska förundersökningen som genomfördes år 2006 (se ovan). På de ställen där intakta lämningar stod att finna konstaterades stratifierade kulturlager med viss organisk halt, vilket talar för en bra bevarandestatus i området (Ericsson 2006, Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 62). De lämningar som fanns i anslutning till moderna nedgrävningar och murar från 1800-talets senare hälft, var negativt påverkade (Ericsson 2007 s 15). Förundersökningen visade även att det under de raseringsmassor som påträffades i schaktens botten, vilket sannolikt härrör från 1500-talets mitt fram i 1600-tal, kan finnas intakta äldre medeltida lämningar. Förundersökningsschakten grävdes till ett djup som varierade mellan 130 cm till 160 cm djup, utan att moränleran påträffades, vilket även det kan tala för att det mellan ovan nämnda raseringsmassor och moränlera finnas intakta lämningar.

Vetenskaplig potential

Då den arkeologiska kunskapen om medeltida lämningar inom kv. Armaturen, i stort sett obefintliga kommer varje form av arkeologiska insatser att öka denna kunskap om området och där med också om denna del av den medeltida staden Lund. Området låg under medeltiden i stadens utkant och på kartmaterialet från 1600- och 1700-talet var området obebyggt. Frågan om hur området användes under medeltiden kan idag ställas mot flera andra delar av stadens utkanter som undersökts på senare år. Kvarterets läge strax söder om stadens västra port motsvarar kv. Blekhagens plats i stadens östra del och som undersöktes under åren 2003 och 2004 med mycket goda resultat. Kunskapen om platsens funktioner och dess betydelse i den medeltida staden över tid kan också ställa i förhållande till stadsvallens konstruktion, funktion och betydelse för staden. Av intresse är också att studera likheter och skillnader i brukandet av odlingsmark innanför stadens gräns och ute på stadens jordar.

Kv. Gasverket

Kv. Gasverket ligger delvis inom den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde och delvis i stadsägan utanför stadsvallen. I den här aktuella utredningen är det enbart de östra delarna av kvarteret som omfattas, vilket i stort följer den medeltida stadsvallens sträckning. Topografin har en svag lutning från norr mot söder, med en höjdskillnad från +38.5 möh i norr och +36 möh i söder. Området utgjorde stadens västligaste del och stadsområdet avgränsades av stadsvallen. Ett tullhus låg direkt söder om nuvarande Trollebergsvägen och söder om detta löpte den medeltida stadsvallen mot sydöst. Stadsvallen innefattade såväl vall som vallgrav. Innanför stadsvallen låg enligt Espmans karta från år 1783 "Berlings lycka" och under medeltiden under medeltiden låg här en tomt som runt år 1423 kallades för Rosenträdgården (Andrén 1984 s 104). Markområdet väster om stadsvallen tillhörde enligt Espmans karta Sankt Peters klostrets församling och benämndes "Kloster prästens lycka". Strax utanför stadsvallen har det påträffats mänskliga kvarlevor och fyndomständigheterna talar för att här legat en avrättningsplats, invid den väg som löpt västerut mot Värpinge (nuv. Trollebergsvägen) (Kulturens LA-arkiv).

Kvarteret är uppkallat efter det gasverk som anlades i dess östra delar på 1860-talet. Behovet av bostäder innebar att området utmed Trollebergsvägen kom att avstyckas och här uppfördes hyreshus och trädgårdar. År 1931 uppfördes Tekniska Verkens kontorsbyggnad i hörnet av Trollebergsvägen/Gasverksgatan. Verksamheten på Gasverket upphörde under 1970-talet och merparten av byggnaderna revs. Istället uppfördes det under 1980-talet bostadshus och ett parkeringshus i kvarterets västra delar (Bevaringskommittén 1981 s 80f; Bevaringskommittén 1996 s 165). Gasverksgatan, som löper öster om kvarteret, fick sin nuvarande sträckning omkring 1870, i samband med anläggandet av Gasverket (Ericsson 2006 s 2).

Arkeologiska iakttagelser

I ett mindre område som låg strax utanför stadsvallen på stadsägan och i anslutning till vägen som ledde ut från staden mot Värpinge, har det vid flera tillfällen (år 1925, 1939 och 1984), påträffats gravar. Området ligger i dag i kvarterets mellersta del, på vilken det uppförts bostadshus på 1980-talet. Skeletten har skador som visar att de blivit avrättade, vilket talar för att en avrättningsplats legat här (Kulturens LA-arkiv).

I samband med anläggningsarbetena inför uppförandet av ett parkeringshus år 1984, i kvarterets sydöstra delar, påträffades lämningar efter staden vall och vallgrav. Vallgraven var nedgrävd i moränen och den var delvis uppfylld med kulturpåverkad moränlera. Inga spår efter vallen påträffades. Vallgraven påträffades även år 1939 inne på gasverketsområdet (Kulturens LA-arkiv).

I Gasverksgatan som löper längs med kvarterets östra sida har det gjorts lösfynd av knivar och en borr år 1909. Någon närmare angivelse för fyndplatsen finns inte. I samband med anläggandet av viadukten för Trollebergsvägen under järnvägen under åren 1931-32 utfördes även grävningssarbete in på Gasverksgatan. Här påträffades i mynning ut mot Trollebergsgatan en avloppstrumma, uppbyggd av sten. Den löpte vidare mot nordost och har tolkats var gjord för att dränera den damm som tidigare låg vid nuvarande järnvägsstationen. Inget förslag på datering eller på vilket djup som den påträffades finns i den arkeologiska dokumentationen (Kulturens LA-arkiv).

Fornlämningens bevarandestatus

Kvarteret Gasverket är idag bebyggt, både i anslutning till gatemark och i dess inre delar. I den västra delen finns mindre öppna ytor bestående av gångstigar och grönområden och i kvarterets sydöstra del har ett parkeringshus anlagts. Området har bebyggt i olika omgångar från 1860-talet och framåt, varvid fornlämningen successivt förstörts.

Det aktuella utredningsområdet berör kvarteret Gasverkets östra delar och innefattar en del av Lunds medeltida stad, RAÄ Lund 73:1 och stadsvallen, RAÄ Lund 17:1. Främst berörs det området innanför stadsvallen som år 1784 benämns Berlings lycka, medan området utanför stadsvallen endast berörs i kvarterets södra del, ett område som bebyggdes med bostadshus på 1980-talet. De nordvästliga delarna av kvarteret har från 1860-talet och framåt varit bebyggda med Gasverket och Tekniska Verkens

kontorsbyggnad, därtill har det utförts grävningsarbeten i Gasverksgatan. I områdets sydöstra del anlades ett parkeringshus i mitten av 1980-talet. Ur arkeologiska dokumentationen framgår det att det schaktades ned till moränleran, men dokumentationen är inte fullständig varför det inte går med säkerhet att säga om ytan är helt utschaktad (Kulturens LA-arkiv).

Fornlämningsområde inom kv. Gasverket som berörs av den planerade utbyggnaden tycks i stort sett vara skadat eller utschaktat i samband med byggnationer och andra anläggningsarbeten. Möjligen kan det finnas mindre ytor av fragmenterade lämningar bevarade. I samband med anläggandet av parkeringshuset påträffades moränen på ca +35.25 möh. Ur den arkeologiska dokumentationen framgår dock inte dåvarande marknivåns höjd över havet, vilket gör det svårt att säkerställa tjockleken på eventuella lämningar. I område som legat utanför stadsvallen vidtar moränlera på ett djup av mellan ca 1,20 – 2,20 m och kulturlagren beskrivs som 1,50 till 2,00 m tjocka fyllning av matjordskaraktär följt av ett 0,20 m tjocktkulturpåverkad lera ovanpå moränen. Liknande förhållande kan om möjligt förväntas i de delar av utredningsområdets som legat utanför stadsvallen.

Vetenskaplig potential

Området är av särskilt intresse då det omfattar både det medeltida stadsområdet och delar av markerna som ägdes av staden utanför stadsområdet. Detta innebär en möjlighet att studera odling inom och utanför stadsområdet utifrån flera aspekter så som vilka växter som odlats, odlingsformer, djurhållning och bebyggelse. Studier av Lunds medeltida stad och dess närmaste landsbygd är ett område som inte studerats i någon högre grad och nytt material skulle bidra till ökad kunskap av den medeltida staden i ett vidare perspektiv. De nya platsspecifika kunskaper som den arkeobotaniska analysen kan tillföra handlar speciellt om växtmiljöns tidiga utveckling på platsen. Den medeltida stadsvallen har inom kv. Gasverket gått som en skiljelinje mellan stad och landsbygd. Lämningar av stadsvallens vallgrav har påträffats vid två tillfällen och fragmenterade delar av den kan finnas bevarade. Detta kan utöka kunskapen om stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion.

Kv. Myntet

Kv. Myntet ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Det aktuella utredningsområdet berör endast kvarterets västra delar, varvid det är främst denna del som beskrivs närmare här. Grundtopografin i området sluttar svagt från norr mot söder. I dess norra delar är befintlig marknivå på ca +38 möh och i dess södra på +36 möh. Området synes ha tagits i anspråk redan i slutet av 900-talet för bebyggelse och har under medeltiden delvis haft en bebyggelse av sten- och tegelhus (Kockum 2012 s 4).

Kring kvarteret Myntet löper längs dess norra, östra och södra sida följande gator, Stora Fiskaregatan, Grönekatan, Stålbros/Västergatan, som i stort följer medeltida gatusträckningar. Medan Nygatan väster om kvarteret anlades först år 1862 (Bevaringskommittén 1981 s 126; Kockum 2012 s 4). Utifrån kartmaterial från 1600- och 1700-talet, var kvarteret glest bebyggt och på Espmans karta från år 1783 hade kvarteret fem tomtnummer. Under loppet av 1800-talet avstyckades och bebyggdes hela kvarteret.

Sitt namn har kvarteret fått efter den senmedeltida myntaregård som varit beläget i kvarterets östra delar (Lundberg 1995a).

Arkeologiska iakttagelser

De arkeologiska observationer som gjorts visar på att området varit bebyggelse från slutet av 900-talet och lämningar av äldre vägar i form av broläggning och kullersten har påträffats. På Stora Fiskaregatan, som ligger i anslutning till kvarterets norra sida, har en träbroläggning dokumenterats som genom dendrokronologisk analys har daterats till 1000-talets mitt (Kockum 2012 s 4). Det är främst i de centrala och östra delarna av kvarteret och dess omgivande gator som arkeologiska observationer gjorts (Larsson, S. 1993, Karlsson 2017). För kvarterets västra del, som omfattas av utredningsområdet, har arkeologiska observationer bara gjorts på tomt nr 2. Här påträffades fragmenterade lämningar med en god bevarandestatus. Lämningarna var som tjockast 1,50 m och innehöll bland annat rester efter träkonstruktioner som ingått i en medeltida bebyggelse (Rönn 1995). Den sterila moränleran påträffades på ett djup av ca 1,80 m under marknivå.

Bevarandestatus

Kv. Myntet har idag en omfattande bebyggelse, främst i anslutning till gatumark, men även i dess inre delar är till stora delar bebyggd och kvar finns endast mindre öppna ytor på bakgårdarna. Större delen av byggnadsbeståndet härrör från 1800-talets mitt och det är i samband med uppförandet av denna bebyggelse som majoriteten av skador på fornlämningen har skett (Bevaringskommittén 1981 s 126ff).

De dokumenterade skadorna har skett främst skett i samband med anläggnings- och ledningsarbeten inom området, från 1930-talet och fram till 2000-talet. Från och med 1980-talet har ingreppen dokumenterats genom arkeologiska schaktningsövervakningar, medan tidigare observationer har karaktären av arkeologiska iakttagelser (Kockum 2006 s 4; Kulturens LA-arkiv). Ur den arkeologiska dokumentationen framgår det att 1800-tals bebyggelsen har haft en negativ påverkan på fornlämningen (Lundberg 1995a). För områdets västra del, som berörs av föreliggande utredning, finns endast en dokumenterad skada gällande ett dräneringsarbete på Kv. Myntet 2 (Rönn 1995). De arkeologiska observationerna visar på att lämningarnas bevarandestatus varierar inom kvarteret. Främst har lämningarna påverkats negativt av 1800-tals bebyggelse, i huvudsak där kulturlager ligger i direkt anslutning till byggnaderna (Lundberg 1995a). Centrala delar av kvarteret är helt utschaktat medan andra områden, främst i anslutning till de omgivande gatorna, är delvis utschaktade. Omständigheterna gäller även för de västra delarna som ligger inom gränsen för föreliggande utredningsområde. De observationer som gjorts på skilda platser inom kvarteret visar på varierande bevarandestatus, från dåliga till goda. Geotekniska provborringar som utförts inom kvarteret visar att det även finns intakta sammanhållna lämningar som varierar i tjocklek mellan 1,70 - 2,70 m, följt av torv och därefter moränlera (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 61, Lundberg 1995a, Kockum 2012 s 4). I de västra delarna av kvarteret, som berörs av utredningsområdet, har 1,50 m tjocka lämningar påträffats och moränleran framkom på ett djup av 1,80 m (Rönn 1995).

Vetenskaplig potential

I kvarteret Myntet samt i anslutande gator, har lämningar från hela medeltiden påträffats, varav de tidigaste är från 900-talets slut. Tidigare undersökningar har också visat att det i området finns omfattande lämningar med en tjocklek på upp till 1,70- till 2,70 m. Detta visar att området har en stor vetenskaplig potential för att belysa stadens tidigaste historia samt dess utveckling under medeltiden. Därtill kan de vägar från skilda perioder som påträffats, belysa områdets kommunikativa betydelse för staden. Framst berörs vägsträckningen från Stora Fiskaregatan, genom stadsvallen och vidare ut på landsbygden mot Värpinge och eventuellt Källby. Denna har förmodligen fungerat som en förbindelselänk mellan stad och landsbygd och kan även ha fungerat som en förbindelselänk mellan Lund och den stadsbebyggelse som synes existerat under 1000-talet i Lomma vid Öresundskusten (se "En sammanhållen kulturhistorisk miljö).

Kv. Västertull

Kv. Västertull ligger i de sydvästra delarna av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Dagens grundtopografi lutar mot söder från ca +37 möh i kvarterets norra del till ca +36 möh i dess södra. Kvarteret begränsas i väster av järnvägen från 1852 och Nygatan som anlades år 1862 utgör dess östra begränsning. Gatubegränsningarna i norr och söder, Stora Fiskaregatan (nuvarande Bantorget) och Västergatan finns med på Espmans karta från 1783 och har sitt ursprung i medeltida gatusträckningar (Bevaringskommittén 1981 s 187). Enligt samma karta låg den dåtida sparsamma bebyggelsen vänd mot Stora Fiskaregatan.

En större byggnation av kvarteret skedde under loppet av 1800-talet. Det rörde sig främst om bostadshus av gatuhuskaraktär, med mindre ekonomibyggnader på bakgårdarna. Byggnaderna utgjordes i regel av envåningshus, men även fler våningar förekom. I stora drag är det samma byggnation, som efter en del ombyggnader under 1900-talet, står kvar än idag (Bevaringskommittén 1981 s 187ff).

Arkeologiska iakttagelser

Kv. Västertull är ett av de få kvarter i Lund varifrån det finns ringa arkeologisk kunskap. Det är endast i samband med markarbeten för separation mellan dag- och spillvatten som det finns arkeologiska observationer från kvarteret. Dessa visar på att i de norra delarna av kvarteret finns lämningar efter raseringsmassor som bl.a. innehöll medeltida tegel. Dateringen av raseringsmassorna synes vara efterreformatiska, d.v.s. efter år 1536 (Gardelin 2008 s 100). Materialet härrör sannolikt från rivningen av någon närbelägen större byggnad av tegel, och möjligen då från S:t Peters nunnekloster. Det påträffades även spår av intakta kulturlager (Gardelin 2008 s 100). I den nordöstra delen av kvarteret påträffades lämningar, som tidigare varit uppgrävda, förmodligen i samband med de nuvarande husens olika byggnadsskeden under 1800-talet (Gardelin 2008 s 101).

Indikationer på vilka lämningar som kan finnas inom kvarteret får därför hämtas från de arkeologiska observationer som gjorts i dess angränsade område. I direkt anslutning till kvarterets nordöstra hörn på det som idag är Bantorget har det år 1931 påträffats en

stenläggning på ca 150 cm djup, bestående av kullersten och större kantstenar. Riktningen på stenläggningen tyder på att den fortsatt in i kv. Västertull. Sannolikt är det en äldre gatubeläggning, och möjligen då en del av den äldre sträckning för Stora Fiskaregatan som finns markerad på Espmans karta från 1783. Någon datering av stenläggningen finns inte. Under stenläggningen kom ca 0,25-0,75 m tjocka lämningar, som i den arkeologiska dokumentationen beskrivs som kulturjord med gyttja. I schaktet från 1931 kom moränleran på ett djup av ca 1,50 m i dess västra del, medan den inte påträffades i dess östra delar (Kulturens LA-arkiv). Stenläggningen indikerar att det i kv. Västertull kan finnas lämningar efter en äldre gatusträckning.

Fornlämningens bevarandestatus

Kv. Västertull har idag en omfattande bebyggelse, främst i anslutning till gatumark, men även i dess inre delar. Det finns mindre öppna ytor på bakgårdarna. Större delen av bygnadsbeståndet härrör från 1800-talets andra hälft (Bevaringskommittén 1981 s 187ff). Och det är även till denna byggnation som skador på fornlämningen kan knytas (Gardelin 2008 s 99ff). Påverkan av lämningarna har skett dels i samband med byggnationen under 1800-talet, och i samband med markarbeten för separation mellan dag- och spillvatten år 1999 (Gardelin 2008 s 99ff). Kv. Västertull tillhör ett av de områden inom Lunds medeltida stadsområde som det finns liten kunskap om lämningarnas bevarandestatus (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60). Dock framgår det utifrån de observationer som gjordes i samband med markarbeten för separation mellan dag- och spillvatten år 1999 att det finns både omrörda som intakta lämningar. Dessutom framkom det att bevarandestatusen för dessa var sämre närmare markytan och bättre på större djup (Gardelin 2008 s 100f). Även de uppgifter från det ovan beskrivna schakt från år 1931, som grävdes en meter från kvarterets nordöstra hörn, kan antyda bevaringsförhållandena för området. De lämningar som påträffades i schaktet, under stenläggningen, beskrivs som svart kulturjord med gyttja, vilket talar för en god bevarandestatus. Beroende på att byggnationen inom kv. Västertull i stort uppfördes under 1800-talet, kan de skador som lämningar uppvisar främst härrör från denna byggnation. Att så är fallet har arkeologiskt konstaterats för kvarterets nordöstra del (Gardelin 2008 s 100f). Det finns inte i heller någon kunskap om tjockleken på eventuella lämningar och på vilket djup som moränleran kommer. Under ovan anförda markarbeten grävdes det till ett djup av 1,50 m och det fanns lämningar på detta djup och ingen morännivå påträffades (Gardelin 2008 s 100f). Återigen kan 1931 års schakt strax norr om kvarterets nordöstra hörn möjligen spegla förhållandena för denna del av kv. Västertull. I schaktet varierade lämningars tjocklek till mellan 1,25m och 1,75 m. Moränleran kom på ett djup av ca 150 cm under 1931 års marknivå i schaktets västra del.

Vetenskaplig potential

Beroende på att det finns ringa arkeologisk kunskap om eventuella medeltida lämningar inom kv Västertull så är den vetenskapliga potentialen stor att vid varje form av ingrep öka denna kunskap. Området har under medeltiden legat i stadens utkant och på Espmans karta från år 1783 är området endast bebyggt i dess norra delar, invid en gatusträckning som då är en förlängning av Stora Fiskaregatan. Frågan är hur området utnyttjas under medeltiden, har det varit bebyggt eller har det varit ett område som

användes för odling och djurhållning. Vetskap om detta skulle via arkeologiska undersökningar och arkeobotaniska analyser öka kunskapen om den medeltida staden som helhet och vilken funktion stadens utkantsområde hade.

Kv. Bantorget

Kv. Bantorget ligger i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret berörs av det aktuella utredningsområdet. Grundtopografin i området sluttar mot söder och befintliga marknivån i kvarterets nordvästra delar är ca +40,4 möh och i dess sydvästra ca +39,7 möh. Västra delen av kv. Bantorget tillhörde under medeltiden Sankt Peters kloster som grundades under 1100-talet. Öster om det omgärdade klosterområdet fanns enligt Geometrisk karta från år 1667 ett område med två byggnader som skall ha varit i klostrets ägo. Idag utgörs detta område av de västra delarna av det nuvarande kv. Bantorget (Blomqvist 1978 s 60). På Espmans karta från år 1783 framgår det att området för nuvarande kv. Bantorget var indelat i tomter med en sparsam bebyggelse (Blomqvist 1978 s 271). När järnvägen kom till Lund år 1856 gjordes stora omstruktureringar av området runt järnvägsspåret. Bland annat skars klosterområdet av från staden och de tidigare tomterna kom att utgöra det nya Bantorget. Sannolikt rensades äldre byggnader och strukturer bort till förmån för det nya Bantorget som kom att bestå av gångstråk, grönytor, träd och rabatter. I och med järnvägen innebar den nya knutpunkten vid stationen en vändpunkt för det hittills lågexploaterat område i Lunds stadskärna (Bevaringskommittén 1986 s 37). Under åren 1931-32 gjordes större schaktningsarbeten för att skapa en viadukt under järnvägslinjen vid Trollebergsvägen. En del av schaktningsmassorna kom att deponeras på den västra delen av Bantorget för att skapa en större, jämnare yta och för att hölja en underjordisk toalett. Därefter restaurerades Bantorget med strukturer som i stort sett funnits kvar till idag (Kulturens LA-arkiv).

Arkeologiska iakttagelser

När Trollebergsvägen byggdes om under åren 1931-32 schaktades stora mängder jord bort. Arbetet berörde främst de västra och södra delarna av kv. Bantorget. Arbetet övervakades arkeologiskt. Fynden som samlades in var av tidig- och senmedeltida karaktär, vilket tyder på ett långvarigt bruk av området från tidig medeltid. Kv. Bantorgets sydöstra del har det påträffats gravar nedgrävda i moränleran som inte har gått att knyta till någon medeltida kyrklig institution (Carelli 2000). Övriga arkeologiska observationer beskriver kullerstensläggningar i såväl de södra delarna, som de östra och norra delarna av kv. Bantorget. I de nordöstra och östra delarna har det även påträffats förmodade stensyllar. På torgets sydöstra del har även en brunn påträffats (Andrén 1984 s 66; Kulturens LA-arkiv). Dessa konstruktioner med vidhängande kulturlager kommer på ett djup av 0,80-1,00 m. I de västra delarna har äldre odlingslager framkommit på ett djup av 60 cm, vilket visar på ett nyttjande av marken och sannolikt då som hagar eller odlingsytor för Sankt Peters kloster (Guldåker 2011).

Fornlämningens bevarandestatus

När järnvägen kom till Lund år 1856 gjordes stora omstruktureringar av kvarteren i området. Äldre byggnader och tomtstrukturer försvann till förmån för det nya Bantorget som kom att bestå av gångstråk, grönytor, träd och rabatter (Guldåker 2011 s 6). Dessa omstruktureringar och anläggningsarbeten har troligen haft en negativ påverkan på lämningarna. Under åren 1931-32 gjordes större schaktningsarbeten för att skapa en viadukt under järnvägslinjen vid Trollebergsvägen. Arbetet berörde främst Trollebergsvägen och Bantorget västra och södra delar och övervakades arkeologiskt. Delar av ytan schaktades ned medan andra delar höjdes upp. Arkeologiska observationer visat att de nordvästra delarna av torget tillhört de delar som banats av och moränleran påträffades här ca 0,50 m under markytan. Förmodligen har de sydvästra delarna av torget längs med Trollebergsvägen fyllts upp för att skapa den plattå (Rönn 1999). Därtill kommer en del mindre dokumenterade ingrep ifråga om rör- och kabelläggningar (Kulturens LA-arkiv). Bevarandestatusen för fornlämningen på Bantorget synes vara goda, främst beroende på avsaknaden av modern bebyggelse. Även det äldre kartmaterialet från 1600-talet och framåt antyder att området varit lågexploaterat för bebyggelse. De största ingreppen med utschaktade ytor finns främst i kvarterets sydvästra delar vilket uppstått i samband med byggandet av Trollebergsvägens viadukt under järnvägen och i kvarterets nordvästra del. I övrigt synes det under nuvarande markbeläggning finnas påförda yngre kulturlager, som på ett djup av cirka 60-100 cm följs av bevarade äldre sten- och träkonstruktioner och kulturlager. I de södra delarna har det arkeologiskt konstaterats att moränleran kommer 1,00-1,50 cm under markytan. I den arkeologiska beskrivningen från 1931-32 betecknas de utschaktade jordmassorna som "kulturmylla av matjordskaraktär" med en "mäktighet varierande mellan 0,80 och 1,20 m", vilket stämmer överens med de ovan anförda arkeologiska observationerna för kvarterets södra delar. Det har påträffats såväl välbevarat läderhantverk som träkonstruktioner inom kvarteret, vilket sammantaget talar för att bevaringsförhållandena är goda (Kulturens LA-arkiv).

Vetenskaplig potential

De västra delarna av kv. Bantorget ligger inom ett område som under medeltiden tillhört S:t Peters kloster. Här har arkeologiskt påträffats äldre odlingslager som lämpar sig för arkeobotaniska analyser som kan tillföra kunskap om växtmiljöns tidiga utveckling på platsen. Likaså kan frågor om vilka växter som odlats, vilken annat markutnyttjande som fanns på platsen, eventuell djurhållning och bebyggelse belysas. Främst då om det via ägoförhållander går att knyta resultaten till Sankt Peters klosterhushållning. Detta ligger i linje med det tydliga fokus på arkeobotanik i samband med arkeologiska undersökningar som Kulturen haft det senaste decenniet, och som resulterat i ny kunskap om växt- och kulturmiljöer i staden Lund genom tiderna. Framför allt har det inneburit ett förändrat perspektivet på den tidiga staden och trädgårdarnas betydelse i dess utveckling. I den sydvästra delen av kvarteret Bantorget har det framkommit en gravplats, som inte har gått att knyta till någon känd medeltida kyrklig institution, vilket väcker en rad frågor om när och varför gravläggningen skett på denna plats. Det kan eventuellt finnas lämningar efter en tidigare okänd kyrka med en avgränsad kyrkogård i området. En utökad kunskap

om gravplatsen skulle öka förståelsen av hur av området organiserats och om det går att sätta gravplatsen i förbindelse med den medeltida kyrkliga stukturen i Lund.

Trollebergsvägen

Trollebergsvägen ligger delvis i den sydvästra delen av Lunds medeltida stadsområde och delvis utanför. Den löper i en öst-västlig riktning mellan Lund och Värpinge. Det är endast östra delen av gatan innefattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografi för dagens marknivå är för vägens östra delar på mellan +39,3 möh och +37,6 möh. Trollebergsvägen är Lunds gamla västra utfart mot Värpinge och Lomma. Porten genom stadsvallen har legat i höjd med Sankt Peter kyrkogårdens sydvästra hörn och här låg under tidig modern tid ett tullhus. I äldre tider benämndes vägen efter Lomma eller Värpinge, exempelvis benämns vägen på Espmans karta från 1783 för "Wäg ifrån Werpinge". År 1913 kallades den för Västra Förstadsgatan och det är först från år 1923 som den fick namnet Trollebergsvägen. Ifrån mitten av 1800-talet etablerades det en bebyggelse längs vägen utanför stadsvallen, vilket senare kom att benämnas Jutahusen. Under loppet av 1900-talet har båda sidor om vägen blivit bebyggda. (Bevaringskommittén 1996 s 154ff; Skansjö 2012 s 95).

Arkeologiska iakttagelser

I samband med anläggandet av Trollebergsvägens viadukt under järnvägen under åren 1931-32 gjordes större markarbete, som stod under arkeologisk översyn. I den arkeologiska beskrivningen från 1931-32 framgår det att man påträffade en latrin vid grävandet av viadukten och resterna av en avloppstrumma som löpt från kv. S:t Peters klosterkyrka under Trollebergsvägen och vidare in på Gasverksgatan. Avloppstrummans sidor var byggda av natursten och lockhällarna av kalksten. Den arkeologiska tolkningen vara att den använts för att dränera området norr om Sankt Peters kloster (Kulturens LA-arkiv). År 1984 utförde en avloppsschaktning i Trollebergsvägen, vid denna påträffades stadsvallens vallgrav och i denna träpålar av ek som arkeologiskt tolkades som tillhörande en brokonstruktion över vallgraven. Dateringarna av pålarna visade att brobygget kunde dateras till omkring år 1160. Dateringarna visade också att bron reparerades runt åren 1330, 1390 och 1470. Vallgravsbotten kom på ett djup av 2,00-3,00 m under marknivå (Balic 2001 s 4; Kulturens LA-arkiv).

Fornlämningens bevarandestatus

Det största ingreppet med utschaktade ytor finns i Trollebergsvägens östra del, där vägen an knyter till Bantorget och löper under järnvägen. Utschaktningen hör samman med anläggandet av Trollebergsvägens viadukt under järnvägen under åren 1931-32.

Avloppsgrävningen år 1984 medförde att ett längre schakt drogs i vägens södra sida i en öst-västlig riktning, vilken skadade lämningar, bl.a. då vallgraven. Utifrån det arkeologiska dokumentationsmaterialet från 1984 framgår det att utförts grävningar för kablar och dylikt i Trollebergsvägen. Arbeten som utförts utan arkeologisk översyn (Kulturens LA-arkiv). Förekomsten av ekpålar i den vallgravsrest som påträffats under vägen indikerar att det finns goda bevaringsförhållanden för eventuella kvarvarande lämningar av vallgraven. Ur dokumentations material från 1984 års arkeologiska schaktnings-

övervakning framgår det att moränleran på båda sidorna av den påträffade vallgraven kom redan på ett djup av 0,60 m under dåvarande gatu/marknivå. Detta indikerar att det utförts större utschaktningsarbete i samband med förändringar av vägen och om det finns lämningar kvar, så torde de finnas i nedgrävningar i moränen, såsom den ovan skildrade vallgraven.

Vetenskaplig potential

Den vetenskapliga potentialen ligger i om det finns kvar lämningar efter vallgraven med goda bevaringsförhållanden. Är så fallet finns det möjlighet att få kunskap om när vallgraven anlades och därigenom kunna förstå den utifrån ett tids- och händelse sammanhang av stadens medeltida historia.

Kv. Klosterkyrkan

Kv. Klosterkyrkan ligger i västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå är i de norra delar ca +39 till 40 möh och för de södra delarna ca +38 möh. Kv. Klosterkyrkan avgränsas av Trollebergsvägen i söder, Bryggmästaregatan i väster, Västra Station i norr och järnvägen i öster. Ett dominant inslag i kvarteret är Sankt Peters klosterkyrka som är en av de få medeltida kyrkorna som fortfarande finns kvar i Lund. Den uppfördes under mitten av 1100-talet som en romansk kyrka i sandsten och under loppet av medeltiden byggdes den ut till en fyrkantig klosteranläggning med kyrkan i söder och de tre klosterlängorna i norr. Under 1300-talet byggdes kyrkan om till en gotisk tegelkyrka och norr om klosteranläggningen uppfördes en priorgård (Rönn 1999). Ett annat byggnadsverk som under lång tid utgjorde ett stort inslag i kvarteret, var stadens vall och vallgrav. Vallen tycks i sin sträckning ha knutit an till klosteranläggningens sydvästra och nordvästra hörn, medan vallgraven löpt förbi klostrets västra sida (Rönn 1999 s 1). Vid reformationen år 1536 drogs klosteranläggningen in till kronan och år 1606 befallde kungen att klosterlängorna skulle rivas, medan priorgården norr om klostret skulle förbättras (Rönn 1999 s 3, Andrén 1980 s 17). Priorgården kom under 1600-talet att bli ett säteri som vid storskiftet 1785 flyttades ut till den plats där det nuvarande bostadsområdet Klostergården i södra Lund ligger. I mitten av 1800-talet togs området där priorgården tidigare legat i anspråk för uppförandet av en småskola. Nya skolbyggnader tillkom år 1903 och dessa finns kvar än idag (Bevaringskommittén 1981 s 125). Själva klosterkyrkan kom efter reformationen att omvandlas till sockenkyrka. Dagens kyrkogård täcker större delen av området runt kyrkan. Väster och öster om dagens kyrkoområde har det anlagts cykel- och gångbanor, samt planteringar.

Arkeologiska iakttagelser

På platsen för S:t Peters kloster har bara en större arkeologiskt undersökning genomförts vilket var år 1926. Resultaten visade att det på platsen uppfördes en romansk kyrka under mitten av 1100-talet. Denna ersattes av en gotisk kyrka, vilket sannolikt skedde under 1300-talet. Klosterlängorna som låg norr om kyrkan undersökts delvis och från dessa framkom murar som indikerar att klosterlängorna tillsammans med kyrkan bildar en

fyrsidig byggnadsstruktur (Hervén Johansson & Karlsson 2008 s 1, Rönn 1999). Inom kvarteret har det genomförts flera arkeologiska schaktningsövervakningar under åren 1999, 2000 och 2001. I samband med ett större byggprojekt under namnet Västra Angöringen påträffades lämningar efter den medeltida vallgraven och dess senare igenfyllning. Under åren 2000-2001 framkom det belägg för att det funnits två olika vallgravssträckningar i området. Troligen rör det sig om en äldre sträckning av vallgraven som flyttats, möjligen för att frigöra mark omkring klostret och priorgården (Balic 2001).

Fornlämningens bevarandestatus

Den moderna bebyggelsen i kvarteret består av en småskola i tegel och med skolträdgård som uppfördes vid mitten av 1800-talet på platsen för den medeltida Priorgården. Skolan fick år 1903 ytterligare en tegelbyggnad. Vidare finns ett skyddsrum som anlades öster om kyrkogården. Dessa har med största sannolikhet inneburit att delar av lämningarna har skadats. Vidare har skador uppstått inom nuvarande kyrkogårdsområde i samband med att kyrkogården kontinuerligt använts. År 1926 utfördes renoveringsarbeten på S:t Peters kyrka, vilket orsakade ingrepp i lämningarna i direkt anslutning till kyrkan. Enligt en sammanställning av fornlämningen Lunds kulturlagerstatus från år 2003 framgår det att kv. Klosterkyrkan tillhör de område där det inte finns kunskap om bevarandestatusen. Utschaktningskartan från år 2003 visar på att kvarteret inte har utsatts för några större schaktningsarbeten som ödelagt lämningarna (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60f).

Vetenskaplig potential

Området har en stor vetenskaplig potential i att utöka kunskapen om dels klostret, dels om stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion och hur området utnyttjades innan klostret och stadsvallen anlades.

Kv. Carl Holmberg

Kv. Carl Holmberg ligger i den västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Grundtopografin i området är relativt jämn och befintliga marknivån är i kvarterets nordöstra delar runt +41 möh och i dess resterande delar runt +40 möh. Kvarteret omgärdas av Klostergatan och Bantorget i söder, Bangatan i väster, Knut den stores gata i norr och Bytaregatan i öster. Utredningsområdet berör hela kv. Carl Holmberg, förutom den östra delen längs med Bytaregatan. I kvarterets östra del låg under medeltiden kyrkan S:t Jakob med kyrkogård och det första skriftliga omnämmandet är från år 1303. Utifrån skriftliga källor kan det fastställas att S:t Jakob stod kvar och användes efter reformationen, men senast år 1619 raserades kyrkan (Andrén 1984 s 115). Under senmedeltiden var området bebyggt med stadsgårdar och två av dem nämns redan under 1300-talet. Från 1550-talet uppges flertalet stadsgårdar vara öde och tomterna utnyttjades som hagmark. Först i slutet av 1600-talet kan bebyggelse spåras i källmaterialet. Den tidigare högre ståndsmiljön förändrades senare till en hantverksmiljö (Lundberg 2000 s 10 f). På Espmans karta från 1784 finns det ett fåtal byggnader inom området, som i övrigt synes använt för odling. På kartan benämndes Bytaregatan för "bakgatan", vilket avser att det var ett obetydligt stråk som på båda sidor omgavs av obebyggda lyckor och trädgårdstomter. Bytaregatan, som lades ut efter reformationen där gatan kom att gå

över platsen där Sankt Jakobs tidigare kyrka legat. Längs Bytaregatan kom det ifrån mitten av 1800-talet att byggas gatuhus, varav ett finns kvar i kvarteret (Bevaringskommittén 1981, s 56). Kvarteren Bytarebacken och Carl Holmberg ingick tidigare i samma kvarter, men delades år 1956 då Knut den Stores gata upprättades som en förbindelseled mellan Järnvägsstationen och stadens centrum. Kvarterets exploatering skedde huvudsakligen efter järnvägens tillkomst år 1856 och på grund av dess närhet till järnvägsstationen har det fått en industriell prägel. År 1864 startades Carl Holmbergs Gjuteri och Mekaniska verkstad, som var i funktion fram till 1940-talet. Den södra delen, mot Bantorget, kom i slutet av 1800-talet att få en mer representativ sida, med byggnader på flera våningar, bl.a. Lunds enda privatpalats. Under 1960- och 1970-talen omgestaltades kvarterets norra del med uppförandet av nya flervåningshus (Bevaringskommittén 1981 s 56ff).

Arkeologiska iakttagelser

Med undantag för utgrävningen av S:t Jakobs kyrka och kyrkogård, har inga större arkeologiska undersökningar genomförts i kvarteret. S:t Jakobs kyrka, grundmurar och gravar, påträffades i samband med grundgrävning för byggnation år 1959. Därtill finns det arkeologiska observationer från åren 1904, 1910, 1929, 1939, 1946, 1995, 1997, 1998, och 2012. Under dessa har det främst påträffas en del lösfynd, vars datering sträcker sig från tidigmedeltid till 1500-talet. Flera av dem var av militär art, såsom en pansarhandske (Guldåker 2012).

Fornlämningens bevarandestatus

I och med järnvägens ankomst till Lund år 1856, togs kvarteret i bruk för byggnation av industriell verksamhet i dess norra delar och för bostadshus i de södra delarna, vilket ger en sammantagen bild av de skador som tillfogats fornlämningen under 1800-talets senare hälft. I samband med uppförandet av HSB-huset 1959, i kvarterets norra delar gjordes en grundgrävning som medförde en omfattande utschaktning av område. Tidigare utgjorde kvarteren Bytarebacken och Carl Holmberg ett stort kvarter, men som delades år 1956, då Knut den Stores gata upprättades som en förbindelseled mellan järnvägen och stadens centrum. De delar av nuvarande Kv. Bytarebacken som eventuellt kommer att beröras av en utbyggnad av järnvägen ligger i direkt anslutning till den norra sidan av Knut den Stores gata. Detta område inom kv. Bytarebacken är i princip helt utschaktat, vilket skedde vid byggnation under andra delen av 1900-talet. Det har även utförts en rad mindre ingrepp från 1990-talet, som har medfört skador på lämningarna, främst i samband med ledningsdragningar inom kvarteret. Dessa har dokumenterats via arkeologiska schaktningsövervakningar (Guldåker 2012). Arkeologiska observationer från åren 1995, 1997 och 1998 beskriver en god bevarandestatus från ca 0,50 m djup under marknivån. Från år 1998 finns det en observation som beskriver en sämre bevarandestatus på de kulturlager som påträffats och en observation från år 1939 omnämner att moränleran påträffades ytligt, endast 60 cm under dåtidens marknivå (Guldåker 2012; Kulturens LA-arkiv). På kartan över kulturlagerstatusen i Lund markeras kv. Carl Holmberg som ett område med sämre bevarandestatus (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60). På utschaktningskartan från år 2003 framgår det att de norra delarna

av kvarteret är i princip helt utschaktade medan de södra delarna är delvis utschaktade. De centrala delarna tycks vara bättre bevarade (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 60f). Ovanstående genomgång ger en varierande bild av kvarteret med områden som har sämre bevarandestatus men också delar som är bättre bevarade.

Vetenskaplig potential

Inom området har en medeltida kyrka legat och skriftliga källor omnämner stadsgårdar. De fynd som gjorts inom kvarteret härrör från tidig medeltid fram till 1500-talet. Sammantaget indikerar detta att här finns en vetenskaplig potential för att få kunskap om stadens bebyggelseutveckling utifrån ett långtidsperspektiv.

Bangatan

Bangatan ligger i den västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Den del av Bangatan som löper från Stationen till Bantorget innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Grundtopografi för dagens marknivå är +40.3 möh i gatans norra del och +38 möh i dess södra del på Bantorget. Bangatan anlades i samband med järnvägens ankomst till Lund år 1856 och anlades längs med stationsområdet i en nord-sydlig riktning. I samband med större förändringar av kvarteren Bytarebacken och Carl Holmberg under 1960- och 70-talen gjordes Bangatan bredare (Bevaringskommittén 1981 s 56).

Arkeologiska iakttagelser

De arkeologiska observationer som utförts på Bangatan är få och dokumentationen sporadisk. Under en ledningsgrävning från år 1947 iaktogs en grågul lera på ett djup av 0,60 m under dåvarande marknivå, möjligtvis kan det röra sig om den sterila moränleran. År 1962 påträffades stora stenar i samband med grävningsarbete i gatan. I samband med en arkeologisk schaktningsövervakning vid avloppsgrävning under åren 1986-87 påträffades en brunn (Kulturens LA-arkiv).

Fornlämningens bevarandestatus

De skador som främst påverkat lämningarna under Bangatan hänger samman med anläggandet av gatan vid mitten av 1800-talet och breddningen av gatan under 1960- och 70-talen. Dokumenterade skador härrör från olika anläggningsarbeten och ledningsgrävningar, varav de finns arkeologiska observationer från åren 1947, 1962 och 1986-87. Utifrån utschaktningskartan från 2002 synes hela Bangatan vara utschaktad (Gardelin, Ericsson & Karlsson 2007 s 61), vilket torde innebära att bevarandestatusen är mycket dålig.

Vetenskaplig potential

Beroende på den dåliga bevarandestatusen för lämningarna under Bangatan så torde den vetenskapliga potentialen vara låg. Eventuella rester efter lämningar skulle kunna belysa hur området utnyttjas under medeltiden.

Västra Station

Västra station ligger i västra delen av Lunds medeltida stadsområde. Hela kvarteret innefattas i sin helhet av föreliggande utredningsområde. Grundtopografin för dagens marknivå norra delar är ca +42möh och för de södra delarna ca +41möh. Västra Station avgränsas i öster av järnvägen, i söder av kv. Klosterkyrkan i väster av Byggmästaregatan och i norr av kv. Banvallen och kv. Stinsen. Området har under medeltiden legat strax norr om S:t Peters kloster. Stadsvallen har löpt i en nordöstlig riktning över området. Den finns markerad på Espmans karta från 1783, dels själva vallen och även dammar som sannolikt är lämningar av vallgraven. Stadsvallen har efter sin tillkomst under medeltiden, sannolikt på 1300-talet, delat området i två delar, en som legat inom själva stadsområdet och en som legat utanför på landsbygden. Järnvägen kom till Lund 1856 och i samband med detta anlades centralstationen i anslutning till området för nuvarande V. Station. Härigenom kom det under 1900-talets första hälft att anläggas stickspår över V. Stationsområdet till Lunds mekaniska verkstad. En genomgripande förändring erhöll området år 1999 i samband med anläggandet av ett underjordiskt garage och en torgliknande parkeringsplats ovanpå detta, samt tre flervåningshus väster där om (Bevaringskommittén 1981 s175; Bevaringskommittén 1996 s 203; Rönn 1999).

Arkeologiska iakttagelser

Vid grundgrävning för skyddsrum år 1940 påträffades i områdets sydöstra del vallgraven som ingått i den medeltida stadsvallen. Även 1982 påträffades förmodade lämningar av vallgraven (Rönn 1999 s 5, 20ff). I samband med att ett stickspår anlades år 1947 påträffades i områdets sydvästra del lämningar av en tegelbyggnad. Dessa tolkades då som resterna av priorgården till S:t Peters nunnekloster. År 1999 påträffades tegelbyggnaden igen i samband med byggnationsarbete för underjordiskt garage och hus. Det visade sig då att det rörde sig om en medeltida tegelugn som varit i bruk under en längre tid, möjligen från 1300-talet till inpå 1500-talet. Förmodligen har tegelugnen anlagts för att förse den närliggande S:t Peters nunnekloster med byggnadsmaterial. År 1999 påträffades även vallgraven, samt två stående träpålar som kan ha tillhört broövergångar över vallgraven (Rönn 1999).

Fornlämningens bevarandestatus

År 1856 invigdes södra stambanan och järnvägen kom till Lund. I samband med detta uppfördes stationshus och stationsbyggnader strax väster om V. Station (Bevaringskommittén 1981 s 175). År 1904 anlades ett stickspår från centralstationen till Lunds mekaniska verkstad, vilken vidareutvecklades år 1947 med vändskiva med industrispår. Främst spårförbindelsen till Lunds mekaniska verkstad har skadat fornlämningen (se nedan). Vid arbetena visade att området var skadat av tidigare arbeten för järnvägsspår i området. Andra byggnationer som påverkat fornlämningen negativt är anläggandet av ett skyddsrum år 1940 och anläggandet av gångtunnel och avlopp år 1982. Slutligen gjordes betydande markarbeten i samband med anläggandet av ett underjordiskt garage och tre hus väster om stationen år 1999, varvid det schaktades ned till moränleran under arkeologisk övervakning. Området visade sig vara mycket söndergrävt av äldre stations- och spårområden och diverse senare ombyggnationer. Bevarandestatusen för de

påträffade lämningarna var dåliga (Rönn 1999). Det framgår av det ovan skildrade att lämningarna inom området för Västra Station till stora delar är utschaktat. 1999 års undersökning beskriver att de lämningar som påträffades och togs bort överlag var torra och nermyllade (Rönn 1999 s 22). Om det mot förmodan skulle finnas kvar lämningar torde deras bevarandestatus på grund av ovanstående orsaker vara dåliga.

Vetenskaplig potential

Området skulle kunna ha en vetenskaplig potential om det fanns lämningar bevarade. Detta beroende på att området under medeltiden delvis låg inom stadsområdet, innanför stadsvallen, och delvis på de jordområden på landsbygden som ägdes av staden. Detta läge vore gynnsamt för jämförande studier av stad och landsbygd ifråga om markutnyttjande, djurhållning och bebyggelse. Även skulle stadsvallens tillkomst, funktion och konstruktion kunna studeras. Dock synes det som om större delen av lämningarna inom Västra Station är utschaktade eller skadade, vilket i stort minimerar områdets vetenskapliga potential. Den vetenskapliga potentialen för området vilar därigenom mer på fördjupade studier av befintlig arkeologisk dokumentation.

Staden vall och vallgrav

Stadens medeltida vall och vallgrav utgör en viktig del av den medeltida staden och omfattas till en stor del av utredningsområdet inom delsträcka 2. Vidare utgör den idag synliga delen av stadsvallen en egen fornlämning, RAÄ Lund 17:1 och bedöms ha ett stort upplevelsevärde. Här nedan presenteras en sammanhängande historik om stadsvallen för att ge en större förståelse för denna konstruktion.

Det finns bevarade lämningar efter stadsvallen i kv. Svaneluckykan och Stadsparken, och lämningar efter den har påträffats i kvarteren Gasverket, Sankt Peters klosterkyrka, Västra station och i Trollebergsvägen. Lämningar efter den torde även finnas i kv. Banmästaren. Alla dessa kvarter, område och vidhängande gator berörs av föreliggande utredning.

Historik och arkeologi om stadsvallen

Stadsvallen med tillhörande vallgrav utgjorde, en med medeltida mått mätt, en omfattande konstruktion. Stadsvallen och vallgraven byggdes som ett försvarsverk och utgjorde stadens gräns mot omlandet men hade också stor betydelse som dränering för stadsområdet, genom att samla upp och leda de vattenflöden som tidigare flutit ned från Helgonabackens källsprång och vattenförande gruslager, över det bebyggda området. Arkeologiska undersökningar visar på att den hade en 8-10 m bred och ca 2,5 m djup vallgrav samt innanför den en 10-12 m bred och ca 2,5 m hög vall. Redan under 1100-talet omnämndes en stadsbefästning kring Lunds stadsområde, något som inte kunnat bekräftas genom arkeologiska observationer. Förutom de ekpålar som påträffades i vallgraven i Trollebergsvägen, vilka daterats till ca 1160. De historiska källorna indikerar att vallkonstruktionen anlagts någon gång mellan 1326-1361 (Carelli 2001 s 130ff). Vallen och vallgravens sträckning var under senmedeltiden ca 3700 m lång (Bolander 2010). Idag finns ca 570 m av vallen bevarad i Stadsparken/kv. Svaneluckykan. Denna befästning förblev i flera århundraden gränsen för stadens bebyggelse. På en karta från år 1784 är Norra Vallgatan inritad från Norrtull utmed vallen i sydostlig riktning. Från en

tomtmätning på 1790-talet omtalas en gård söder om Östertull som sträckte sig "intill allmänna vägen vid stadens vall" (Bevaringskommittén 1980, s 20). Från en förteckning över stadens gatunamn från år 1824 nämner NH Sjöborg att staden i alla väderstreck omges av vallgator. Under senare delen av 1800-talet togs stadsvallen i anspråk för gator och bebyggelse, då den blev ett hinder för den växande staden (Ericsson 2006 s 2).

År 1658 blev Lund en svensk stad, då svenska förordningar började gälla. Det som var kvar av vallen blev tullgränsen, varpå man utförde förbättringar. I stadens räkenskaper, under 1600-talets senare del, är utgifter för arbetslön, virke och järnvaror till broar, bommar och palissader ständigt återkommande (Blomqvist 1985 s 27). På en karta som upprättades mellan 1699 och 1704 av lantmätaren Johan Bergman framgår att vallen då var i gott skick, medan vallgraven tycktes vara utplånad till stora delar (Blomqvist 1985, s 31). Bekymren med vallen upphörde år 1811 då den upphörde att vara en tullgräns, eftersom landtullen avskaffades. Därefter var vallen ointressant för stadens styrande och den raserades efterhand, och områdena lades ut till byggnadstomter. År 1891 blev den sydöstra sträckningen utlagd till boulevard under namnet Södra Esplanaden. Vallens sträckning från Södertull till Sankt Peters kloster hade år 1811 anslagits till borgmästarens och den ene rådmannens lön, att nyttjas som kreatursbete och mulbete. År 1812 besökte danske Chr. Molbeck Lund, och talade lyriskt i sin reseberättelse om den tämligen höga vallen och dess då ännu synliga grav: "vallen var en angenäm promenadplats med vidsträckt utsikt åt söder och väster". Söder om klostret Sankt Peter kom en del av den västra vallen att ligga utanför järnvägen. År 1863 anlade man ett gasverk på det som nu kallas kv. Gasverket, vilket medförde att man nivellerade vallen, dock markerade länge en kastanjeallé dess sträckning (Blomqvist 1985 s 35).

Kartor och avbildningar av stadsvallen

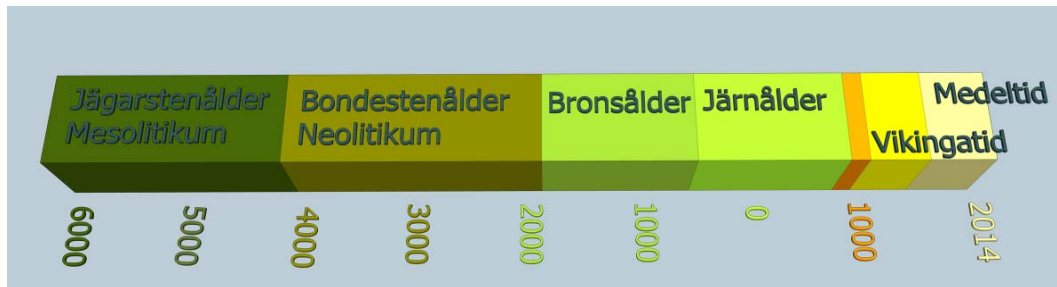
En karta från 1655-1660 som ingår i Johannes Meijers kartverk över Skåne, visar vallen och vallgraven och där innanför ett större område som verkar obebyggt (André & Högstedt 1990, s 13).

På en osignerad och odaterad (ca år 1690) karta finns ett gatureglerings förslag inritat med röda linjer. Efter den stora branden i Lund, år 1678, då mer än hälften av stadens 304 gårdar brann ner, togs frågan om gatureglering upp. År 1680 beordrades en ingenjör att bege sig till Lund och utföra en "accurat dessein" som man kunde rätta sig efter vid stadens återuppbyggnad (André & Högstedt 1990, s 19). På denna karta syns stadsvallen tydligt och därinnanför obebyggt område.

På en osignerad och odaterad (ca 1730-1750) karta "Grundritning öfver Lund Stad" finns vallen inritad. På initiativ av C Hårleman gjordes en insamling av tullkartor från alla rikets städer för en tullpliktsutredning. På kartan finns vallen markerad, samt möjligen även vallgraven, tillsammans med de fyra portarna: Södertull (väg till Malmö), Norrtull (väg till Kristianstad), Östra tullbommen (väg till Ystad) samt klostertullen i väster (väg till Värpinge). Emellan portarna fanns ett flertal bivägar. Mellan Södertull och Östra tullbommen fanns en biväg och en biväg från lilla Råby; Mellan Östra tullbommen och Norrtull fanns (från söder) biväg från sotgubshuset, biväg S:t Thome Gaap kallad, biväg Biskops Bom-

men kallad; Mellan Norrtull och Klostertullen fanns (från norr) vinterväg, biväg, biväg, klostergårds biväg; Mellan Klostertullen och Södertull fanns Jeppe Mölnares biväg, Biväg och vinterväg (André & Högstedt 1990, s 27).

På Espmans karta från år 1783 är vallen inritad och en del dammar som kan utgöra rester efter vallgraven. Av kartan framgår det att marken direkt innanför vallen vid denna tid var obebyggd och utlagd som odlingslotter eller lyckor (André & Högstedt 1990, s 35).

Figuren visar en förenklad modell av olika arkeologiska tidsperioder i människans historia.

Ordlista facktermer

Delar hämtade ur:

Arkeologi i vägprocessen. Ett pilotprojekt i Skåne för bättre planeringsunderlag.

Riksantikvarieämbetets beslut 2002-12-17 avseende antikvarisk bedömning vid registrering i RAÄ:s fornminnesregister

Arkeologiska begrepp

Anläggning:	Spår efter äldre tiders aktiviteter och konstruktioner.
Arkeobotanik:	Studier av växtrester knutna till arkeologiska lämningar som kan belysa exempelvis olika typer av odling, matkultur och djurhållning.
Avslag:	Spår efter avsiktlig bearbetning av flinta i form av avslagna bitar.
Bandparcell:	Långsmal markindelning som ofta avgränsas av stensträngar, låga jordvallar eller terrasskanter.
Bevarandestatus:	Spåren efter äldre tiders mänskliga aktiviteter utsätts kontinuerlig för nedbrytning i varierande grad beroende på en mängd olika faktorer. Välbevarade lämningar har oftast en större informationspotential och bättre förutsättningar att bevaras för framtiden. Bevarandestatus är en viktig

faktor i bedömningen av en fornlämnings potential och betydelse.

Boplats:	Plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken.
Bytomt/Gårdstomt:	Lämningar efter skattlagd eller mantalssatt bebyggelseenhet
Dendrokronologi:	Metod för att bestämma åldern på virke (fällningsår) genom att studera dess årsringar.
Depåfynd:	Fyndplats för ett eller flera föremål som kan antas ha medvetet lagts ner på platsen. Gäller inte sentida fynd.
Dike/ränna:	Grävd ränna eller dike för avvattnings eller markering.
Enskifte:	Skiftesreform som syftade till att varje gårds ägor skulle samlas till ett enda sammanhängande område (skifte) och att gårdsbebyggelsen skulle placeras på det tilldelade området. Denna typ av skifte genomfördes redan under 1780-talet inom flera byar tillhörande Svaneholms gods vid Skurup, men en förordning om enskifte kom först 1803 för Skåne, året därpå för Skaraborgs län och 1807 för en stor del av övriga Sverige.
Flatmarksgrav:	Förhistorisk grav utan idag synlig markering ovan jord.
Fornlämning:	Spår eller konstruktion efter äldre tiders mänskliga aktiviteter. Avser de lämningar som är identifierade och vilka är skyddade enligt Kulturmiljölagen (KML).
Fosfatkartering:	Kontinuerliga mänskliga aktiviteter på en plats ger upphov till förhöjda fosfatvärden i marken. Mängden fosfat i marken utgör även en faktor i lantbruket och karteringar av stora områden har utförts då platser med höga fosfatvärden identifierats.
Fossil åker:	Varaktigt övergiven åkermark, formad genom äldre tiders brukningsmetoder. Omfattar även åkermark som fortfarande används om spåren efter äldre tiders bruk är mycket tydliga. Kan t.ex. bestå av bandparceller,

blockformiga eller oregelbundna parceller eller av röjningsrösen.

Fossil åkermark: Sammansatt lämningstyp med olika typer av åkerbrukets lämningar, t.ex. röjningsröse, hägnad, fossil åker.

Fredningssystem: Begrepp som avser den rytm med vilken ett inägområde, en vång eller lycka, växlade mellan att vara fredat mot kreaturen för odling respektive låg öppet för kreaturen som betesmark under odlingssäsongen. Exempel på fredningssystem är ensäde (årlig fredning), tvåsäde (fredning vart annat år eller två år av fyra) och tresäde (fredning två år av tre). I kulturgeografisk litteratur används ofta termen odlingssystem synonymt med fredningssystem. Kulturgeograf Sven Dahl som utarbetade en mycket detaljerad terminologi för förhållanden i det äldre odlingslandskapet menar att detta är olyckligt och att odlingssystem istället bör vara ett överordnat begrepp som även innefattar de olika åkerfallens växling mellan trädesläggning och odling med olika grödor, dvs. växtföljden eller odlingsrytmen. Trots att en vång hade fredningssystemet ensäde, dvs. fredades varje år för odling, var det åtminstone i Skåne vanligt att betydande delar av åkern i vången trädades regelbundet. Likaså var det vanligt att betydligt mer än 1/3 av åker i en by med tresäde låg i träda ett genomsnittligt år. Fredningssystemet för en by bestämmer således inte hur stor andel av åkern som faktiskt låg i träda ett genomsnittligt år, utan bara hur stor del som inte var fredad och kunde nyttjas som betesmark under odlingssäsongen.

Frälse/frälsegods: Samhällsgrupp/egendom som var befriad från vissa grundskatter och andra pålagor. De frälsta grupperna var adeln (det världsliga frälset) och kyrkan (det andliga frälset). Med frälsegods avses här jord/gård som tillhörde adeln.

Fyndplats: Fyndplats för enstaka eller fåtal föremål/artefakter från förhistorisk tid, medeltid eller äldre historisk tid.

Färdväg: Äldre stig, väg och järnväg, som t.ex. hålväg, vägbank och banvall.

Geometrisk avmätning: Typ av storskalig lantmäterikarta med tillhörande beskrivning och arealredovisning som framställdes under

perioden från 1630-talet till skiftesperioden under 1800-talets början. Kartorna visar ofta inägornas faktiska ägoindelning i tegskifte och vilka tegar som tillhörde byns olika hemman.

Grophus:	Hustyp med nedsänkt golv ofta med funktion som ekonomibygnad. Vanlig under järnåldern och tidigmedeltid.
Hemman:	Äldre benämning för mantalssatt jordbruksfastighet. En by var skattemässigt indelad i minst två hemman. Ett hemman kunde i brukningmässigt hänseende vara uppdelat på flera bruknings- eller hemmansdelar vilka närmast motsvarar vad vi i senare tid betraktat som gårdar.
Husgrund, historisk tid:	Lämning eller ruin efter enstaka byggnad från historisk tid. Används för bebyggelselämningar som inte kan föras till andra lämningstyper, t.ex. lägenhetsbebyggelse.
Hällristning:	Yta på fast berg eller block, med en eller flera ristande, huggna, knackade eller slipade figurer och linjer.
Härd:	Spår efter plats på vilken någon form av eldstad funnits, oftast med rikliga mängder träkol.
Hög:	Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil och övertorvad yta som till större delen är uppbyggd av sand eller jord.
Inäga:	Den del av marken till en bebyggelseenhet som hägnades in för odling och/eller höskörd. De huvudsakliga markslagen inom inägorna var åker och äng.
Jordrevning:	Uppmätning av inägor till en gård eller by, ofta i samband med skattläggning, skifte av jord e.d. Resultaten från uppmätningen finns ibland bevarade i s.k. jordrevningsprotokoll.
Kol 14-datering (C ¹⁴):	En metod att datera organiskt material genom att mäta söderfallet av ¹⁴ C isotoper.
Koncept:	De äldre lantmäterikartorna finns ofta bevarade i minst två versioner, ett arbetsunderlag eller koncept som lantmätaren skapade vid själva lantmåteriförrättningen och som normalt

	arkiverades i de regionala lantmäterimyndigheternas arkiv och minst en renritning eller renovation som hamnade i lantmäteriets centrala arkiv.
Kulturlager:	Jordlager, eller lager av annat material, som är påverkat av, eller resultatet av mänskliga aktiviteter.
Kärnyxa:	Yxa av flinta från mesolitikum (jägerstenålder) eller tidigneolitikum (bondestenålder).
Laga skifte:	Den senaste av de stora skiftesreformerna i landet. Stadga om laga skifte kom 1827. Genom laga skifte blev de krav som fanns för enskiftet något uppmjukade och ägorna till ett hemman kunde fördelas på upp till tre olika delområden (skiften). Laga skiftet blev därigenom lättare att genomföra än enskiftet i landsdelar med småbruten och kuperad terräng och där delar av bymarken inte var lämpade för uppodling.
Lägenhetsbebyggelse:	Lämningar efter mindre bebyggelseenhet (jordbruksenhet), som inte skattlagts, t.ex. torp eller backstuga.
Lämningar:	Spår eller konstruktion efter äldre tiders mänskliga aktiviteter.
Lycka:	Mindre, särskilt inägområde med åker och/eller äng. Mark i lycka tillhörde ofta endast ett eller ett fåtal av byns hemman.
Mantal:	Beräkningsenhet för skatten på jord och andra resurser som kunde tillhöra ett hemman. Ursprungligen motsvarade ett helt mantal vad som ansågs vara en fullsutten gård, dvs. en gård som gav full bärning för en bondefamilj.
Moränlera:	Geologiskt lager av lera som avsatts i samband med inlandsisens rörelser.
Oråker:	Begrepp som i de äldre lantmäterihandlingarna används för att beteckna mark som tidigare varit uppodlad till åker men ödelagts och istället vanligen nyttjades för höskörd eller som betesmark.
Planteringshage:	Område inom utmark eller inäga som hägnades in och fredades mot kreaturen för att skydda trädplantering. Särskilt vanligt blev det med anläggande av

planteringshagar fr.o.m. det tidiga 1700-talets planteringskampanjer som drevs av kronan för att motverka den tilltagande skogsbristen inom många bygder. Ofta omgärdades planteringshagar av stengärdsgård.

Priorgård:	Gård kopplad till tjänsten som föreståndare (prior) för ett kloster inom Benediktiner- och Dominikanerorden.
Reformationen:	Övergång från en Katolsk trosinriktning till protestantism, vilket medförde en brytningen mellan Katolska kyrkan och kungamakten i flera nordeuropeiska länder. I Danmark skedde detta 1536.
Ren/åkerren:	Den ej uppodlade kanten kring en åkeryta eller mellan angränsande åkerytor. Åkerrenen kunde antingen bestå av gräsmark på vilken man vanligen skördade hö eller så dumpades röjningssten från åkern på ytan.
Renovation:	se Konzept.
Rågång:	Äldre benämning på en gräns mellan ägoområden till byar eller enstaka hemman.
Råmärke:	Äldre benämning på fysisk gränsmarkering. Ofta belägen i punkter där rågången ändrade riktning.
Röjningsröse:	Stensamling som uppkommit genom röjning, i regel för odling, men ibland även för annan verksamhet.
Röse:	Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil, uppbyggd av stenar utan synlig inblandning av sand eller jord.
Slagen flinta:	Avsiktligt bearbetad flinta.
Skärvsten:	Stenar som genom upphettning splittrats till skärvor. Förekommer till exempel i härdar.
Solskifte:	Ett sedan medeltiden tillämpat system för fördelning av inägomark mellan hemmanen i en by. Solskiftet har fått sitt namn efter den ordningsprincip som gällde vid tegarnas fördelning inom teglagen. Varje hemman fick sin teg i samma relativa läge inom teglaget som gårdstomtens belägenhet på bytomten. Hemman med gårdstomten längst

	åt söder eller öster på bytomten erhöll även tegnen längst åt söder eller öster inom respektive teglag.
Stadslager:	Kulturlager bildade genom människors aktiviteter i stadsmiljö. Är ofta omfattande i volym och komplexitet som resultat av intensivt markanvändning på en begränsad yta under en längre tid.
Stadsvall:	Avgränsande konstruktion runt den medeltida staden Lund bestående av en vall och vallgrav. Den utgjorde stadens juridiska gräns och befästningsverk.
Stenläggning:	Hårdgjord yta med kullersten.
Stenkammargrav:	Förhistorisk gravanläggning (megalitgrav) bestående av en gravkammare med väggar och tak av hällar eller block.
Stensträng:	Mer eller mindre tydlig rad med stenar. Stensträngen kan antingen vara en raserad, tidigare uppstaplad stenmur eller det låga stenfundamentet till en hägnad som i äldre tid varit kompletterad med annat hägnadsmaterial, t.ex. med flätat risgärde placerat ovanpå.
Stensättning:	Förhistorisk gravanläggning med flack eller svagt välvd profil.
Stolphål:	Spåren efter en rest stolpe som varit nedgrävd. Avser ofta både nedgrävningen och dess fyllning.
Stänketräd:	Ett i äldre lantmäterihandlingarna nyttjat begrepp för enstaka, glest stående träd.
Teg:	Långsmalt ägoområde av åker eller äng till ett hemman. Inägorna till byarna var fram till 1800-talets skiftesreformer i många fall indelade i mindre delområden, s.k. teglag eller fall, som i sin tur bestod av tegar tillhörande byns olika hemman.
Utmark:	Markområde utanför inägorna. Utmarken nyttjades främst som betesmark och om den var skogsbeväxt även som källa för diverse skogsprodukter. Till skillnad mot inägorna som var fördelade på byns olika hemman nyttjades utmarken normalt gemensamt av byn. Ofta var utmarksområden till närliggande byar och enstaka hemman inte hägnade mot

varandra, utan hela utmarksområdet fungerade som en gemensam betesmark.

- Vång: Större inhägnat inägoområde med åker och/eller äng. Vanligtvis hade en bys alla hemman tillhörande ägor i samtliga byns vångar. Termen vång är sydsvensk (dansk) och motsvaras norrut i landet av gärde.
- Äldre svartgods: Keramiktyp som är vanlig i området kring Östersjön under 1000- och 1100-talet. Benämns även Östersjökeramik och är vanligt förekommande i Lund.
- Vångalag: För att minska mängden hägnad som behövde byggas och underhållas kunde angränsande byar eller enstaka hemman låta bygränsen mellan respektive bys vångar ligga öppen utan hägnad. Förutsättningen var att de angränsande vångarna hade samma fredningssystem. Inom vissa skånska slättbygder förekom det under 1700-talet stora vångalag i vilka uppemot tioalet byar var delägare.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2014

- 2014:1 S:t Botulf 14, Lund. Antikvarisk rapport 2013-2014. Carita Eskeröd.
- 2014:2 S:t Peter 28, Lund, Ekska huset. Antikvarisk medverkan 2013. Carita Eskeröd.
- 2014:3 Innerstaden 2:1 – Västra Mårtensgatan. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2014:4 Kv Paradis 51, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2014:5 Innerstaden 2:1 – Västergatan, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2014:6 Innerstaden 2:1 – Stora Södergatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2014:7 Lusthuset på Spydebergs Prästgård, Norge. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2014:8 Kv Ängen 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
- 2014:9 Kv Gärdet 10, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2014:10 Kv Apotekaren 11 (fd 8), Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
- 2014:11 Kv Gatehusen 3, Östra Torn. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
- 2014:12 Kv Toppen 1 och 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Johan Wallin.
- 2014:13 Trädgården på Ner-Killingberg, Norge. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
- 2014:14 Kv Kulturen 24, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
- 2014:15 Kv Paradis 61, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson och Nicklas Kronroth.
- 2014:16 Statarhus vid Korsbäcksgården, Östra Odarslöv, Lund. Byggnads- och trädgårdsdokumentation. Aja Guldåker och Carita Melchert.
- 2014:17 Kv Paradis 61, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
- 2014:18 Glädjen 15, Lund. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2014:19 Kv Kulturen 24, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
- 2014:20 Borgeby 23:6, Lomma kommun. Borgeby slott porttornet. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2014:21 Kv Svaneluckykan 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
- 2014:22 Kv Katedralskolan 8, Lund. Karl XII huset. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2014:23 Mölle 15:2, Mölle stationshus, Höganäs kommun. Byggnadsminnesutredning 2014. Henrik Borg och Carita Melchert.
- 2014:24 Lunds medeltida stad, Lund C - ESS. Geoteknisk undersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2014:25 Kv Döbeln 2 och 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson/Nicklas Kronroth.
- 2014:26 Flyinge 22:40, Flyinge kungsgård, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2014:27 Västra Odarslöv 8:1 – Odarslövs kyrkogård, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:28 Igelösa 26:1 – Igelösa Kyrkogård, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:29 Borgeby 23:6, Lomma kommun. Borgeby slott porttornet. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2014:30 Kv Kulturen 24, Lunds kommun. Herrehuset. Antikvarisk medverkan 2012. Carita Melchert.
- 2014:31 Kv Repslagaren 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Gertie Ericsson.
- 2014:32 Klörups häradshäkte, Klörup 3:3, Trelleborgs kommun. Antikvarisk medverkan 2014. Henrik Borg.
- 2014:33 Kv Botanicum 15, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2014:34 Kv Thomander 5, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:35 Kv Svartbröder 9:25, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:36 Kv Altona 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:37 Kv Universitetet 1 mfl, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2014:38 Kulturmiljöprogram Lunds kommun: Landsbygdens bebyggelse i Lunds kommun. 2013-2014. Carita Melchert, Daniel Melchert, Aja Guldåker, Gertie Ericsson.
- 2015:1 Flyinge 22:49, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2013-2014. Carita Melchert.
- 2015:2 Kv Botanicum 15, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth och Aja Guldåker.
- 2015:3 Kv Fredrik 8, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:4 Kv Tegnér 1, Lund. Geoteknisk undersökning m fl 2014. Aja Guldåker.
- 2015:5 Kv Bävern 1, Trelleborg. Översiktlig förundersökning. 2014. Ivan Balic.
- 2015:6 Utbyggnad av Södra stambanan, sträckan Flackarp – Lund C. Arkeologisk utredning steg 1 2014. Ivan Balic & Johan Wallin.

